

MÛSİKÎ, OYUN VE EĞLENCE
İLE İLGİLİ OLDUĞU İDDİA EDİLEN

KUR'ÂN ÂYETLERİ VE TEFSİRLERİ

İslâm Dininde mûsikî, oyun ve eğlence konularında çok tartışmalar olmuş, bu zamana kadar çok şeyler yazılmıştır. Ancak meseleye sadece âyetler veya hadisler açısından bakmak kâfi değildir. Sadece fıkıh yönünden veya çağdaş İslâm düşüncesinden bakmak da yeterli olmamaktadır. Konu hem İslâmi ilimlere vâkıf olma ve hem de mûsikî ilmine ve sanatına âşina olmayı gerektirmektedir. Biz akademik olarak Türk Din Mûsikîsi üzerinde çalışırken bu işin güçlüklerini görerek bu yola koyulduk.

Bu problemi ana kaynaklara inmek suretiyle çözebileceğimize inandık. Gerçekten de otuz yılı aşan bir çalışma azmimizle önce mûsikî, oyun ve eğlence konusundaki hadisleri bir araya getirmeye karar verdik ve bunlar üzerinde tetkiklerimize başladık. Daha sonra da konuyla ilgili olarak lehte ve aleyhte kaynak diye ileri sürülen âyetleri ele almaya karar verdik ki, elinizdeki bu kitap, arz edilen amaca yönelik olarak ortaya çıkmıştır.

Âyetleri birer birer ele alarak, sebab-i nüzûllerini (iniş sebeplerini) belirterek mümkün olduğu kadar da ilk ve en eski tefsir kaynaklarından istifade ederek yorumları almaya çalıştık. Zaman zaman araştırmalarımızın bizim üzerimizde meydana getirdiği etkileri ve düşüncelerimizi de mümkün oldukça tarafsız bir anlayışla ortaya koymaya çalıştık. Bu çalışmalarda İslâm'ın doğru ve en güzel bir biçimde anlatılması şüphesiz ki tek gayemiz ve hedefimizdir.

Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN

97860561093562

MÛSİKÎ, OYUN VE EĞLENCE İLE İLGİLİ OLDUĞU İDDİA EDİLEN
KUR'ÂN ÂYETLERİ VE TEFSİRLERİ

Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN

MÛSİKÎ,
OYUN VE EĞLENCE
İLE İLGİLİ OLDUĞU
İDDİA EDİLEN

KUR'ÂN ÂYETLERİ VE TEFSİRLERİ

Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN
ANKARA 2017

MÛSİKÎ, OYUN VE EĞLENCE İLE İLGİLİ
OLDUĞU İDDİA EDİLEN

KUR'ÂN ÂYETLERİ VE TEFSİRLERİ

Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN
A.Ü. İlâhiyat Fakültesi
Türk Din Mûsikîsi Anabilim Dalı
Başkanı

ANKARA 2017

II • Doç. Dr. BAYRAM AKDOĞAN

MÛSİKÎ, OYUN VE EĞLENCE İLE İLGİLİ
OLDUĞU İDDİA EDİLEN

KUR'ÂN ÂYETLERİ VE TEFSİRLERİ

Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN

© *Bu kitabın bütün hakları Bayram AKDOĞAN'a aittir. Şekil ve muhteva yönüyle taklidi ve kopyası yasaktır. Kaynak gösterilmeden alıntı yapanlar sorumludur.*

ISBN : 978-605-60935-6-2
Kapak : ask
Dizgi : Bayram AKDOĞAN
Baskı : Mans Medya Yapım Ltd. Şti.
Oğuzlar Mah. 1364. Sk. No: 2/4 Balgat-Çankaya
ANKARA
Tel: (0312) 287 77 35
İsteme Adresi : Bayram AKDOĞAN
A.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
06500 Beşevler / ANKARA
Fakülte Tel: (0312) 212 68 00 / 1278
Mobil: 0546 233 90 90
E-mail: akdogan@divinity.ankara.edu.tr
URL: www.bayramakdogan.com

MÛSİKÎ, OYUN VE EĞLENCE İLE İLGİLİ
OLDUĞU İDDİA EDİLEN

KUR'ÂN ÂYETLERİ VE TEFSİRLERİ

Bayram AKDOĞAN

Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN

Aslen Trabzon / Çaykara kökenli olup 1956'da Sivrihisar / İlören'de doğdu. Erken yaşlarda müziğe ilgi duydu. Hânende olan annesi Şehriye Hanım'ın İlâhilerini ve onun sık sık okuduğu Muhammediye'sini duyarak etkilendi. İmamlık görevi yapan babası Hâfız Ali Hoca Efendi'nin güzel sesle okuduğu Kur'an, Mevlîd ve Kasîde gibi çeşitli dini formlarını dinleyerek büyüdü. İlk enstrümanı olan Bağlama'yı ağabeyi Hasan'dan öğrendi, erken yaşlarda sesini ve sazını kullanarak Türk Halk Mûsikîsiyle ilgilendi.

İlköğrenimini Kaynaşlı İlkokulu'nda, Orta ve Lise öğrenimini Düzce İmam-Hatip Lisesi'nde tamamladı. Öğretmenleri Dr. Mustafa Kılıç, Ahmet Tezcan, Mustafa Koçyiğit ve Aybeniz Tümer adlı hocaların sesli dini mûsikî çalışmalarından istifade etti. Özellikle Dr. Mustafa Kılıç'ın tüm müzik çalışmalarına katıldı, hocasının özel ilgisine mazhar oldu. Yine buradaki eğitimi devam ederken Türk Tasavvuf ve Mehter Mûsikîlerine ilgi duydu. Mehter sazları üzerinde uygulamalar yaptı. Öğrenimi süresince bir yandan da hıfza çalıştı.

1977 yılında Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü'ne girdi. Enstitü'de Fıkıh-Kelâm Bölümündeki eğitimi boyunca bir yandan da Öğretim Üyesi Yunus Vehbi Yavuz Bey tarafından 4 yıl boyunca kesintisiz yürütülen medrese usûlü Arapça, Fıkıh, Tefsir, Hadis, Ferâiz ve Kasîde-i Bürde çalışmalarına katıldı ve başarılı olarak icâzet aldı.

1981 yılında Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun oldu. Üniversitedeki öğrencilik yıllarında Bursa / Ruscuk Câmii İmam-Hatibi Hâfız Ahmet Argun Aktuğ Hoca Efendi'den Ney, Ud ve Türk Mûsikîsi makam dersleri aldı. Bu arada Câmî Mûsikîsi formları üzerinde Bursa / Emir Sultan Câmii Müezzini Hâfız Hüsametdin Fındıkoğlu ile uygulamalar ve çalışmalar yaptı. 1977-81 yılları arasında Bursa Mevlithanlar Derneğindeki dini mûsikî çalışmalarına katıldı.

1982 Tuzla Piyade Okulundaki Yedek Subay Öğrencilik eğitimini tamamladıktan sonra Çorlu 176. Piyade Alayında subay olarak çalıştı. 1983 yılında silâh takım komutanı olarak askerlik görevini tamamladı.

1983-87 yılları arasında muhtelif orta dereceli okullarda idarecilik ve öğretmenlik görevinde bulundu, çeşitli müzik çalışmalarını yönetti.

1988'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Mûsikîsi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi oldu. Hocası Yrd. Doç. Dr. Ruhi Kalender'den uygulamalı Kanun dersleri aldı ve onun danışmanlığında akademik çalışmalarını sürdürdü.

1991 yılında “İsmâil-i Ankaravî'nin Huccetü's-Semâ' Adlı Eserine Göre Mûsikî Anlayışı” adlı teziyle Yüksek Lisansını tamamladı. Tunus ve Mağrib ülkeleri mûsikîsi üzerinde araştırmalarda bulunmak, Arapça ve Fransızca dilleri üzerinde pratikler yapmak üzere on ay süre ile Tunus'a gitti. Tunus'ta kaldığı sürece Konservatuar ve müzik çevreleriyle yakın temaslarda bulundu. Türk Mûsikîsini tanıtıcı resitaller verdi.

1996 yılında “Fethullah Şîrvânî ve Mecelletun fi'l-Mûsîka Adlı Eserinin XV. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatındaki Yeri” adlı teziyle doktorasını tamamladı.

1999 yılında Yrd. Doç. Dr. unvanını alan Bayram Akdoğan'ın İslâm ve Müzik konularında Türkçe, Fransızca, Arapça ve İngilizce

VI • Doç. Dr. BAYRAM AKDOĞAN

olmak üzere yayımlanmış birçok kitabı ve makalesi bulunmaktadır. Uygulama alanı olarak Türk Müsikîsi sazları, bilimsel çalışma alanı olarak da İslâm ve Müzik Sanatı konularında uzman olan Bayram Akdoğan, yurt içinde M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından açılan Hizmet içi Eğitim Kurslarında Öğretim Üyesi olarak; Diyanet İşleri Başkanlığı'na tertip edilen Din Görevlilerinin Müsikî Eğitimi için açılan çeşitli kurs ve seminerlerde Öğretim Görevlisi olarak hizmetlerde bulundu.

Çeşitli Radyo Televizyon konuşmaları yanında, yurt dışında başta Tunus, Yunanistan, Almanya, İngiltere, İsviçre, Avusturya, Fransa, Güney Afrika Cumhuriyeti, Avustralya, Kazakistan, Kırgızistan ve Norveç olmak üzere çeşitli ülkelerde Kanûn, Ud ve Ney sazlarıyla konserlere katıldı ve resitaller verdi, Türk Müsikîsini, inanç ve kültürünü tanıtıcı çalışmalarda bulundu.

23 Eylül 2011 tarihinde *Mevlevîlik ve Müsikî (Er-Risâletü't-Tenzîhiyye fî-Şe'ni'l-Mevleviyye)* adlı Doçentlik takdim teziyle Doçent unvânı aldı.

Halen adı geçen Fakültede çok yoğun bir eğitim öğretim görevi ve telif çalışmaları yanında Profesörlük unvanına hazırlanmakta ve Türk Din Müsikîsi Anabilim Dalı Başkanı olarak resmi görevini sürdürmektedir. Bayram Akdoğan evli olup, ikisi kız, biri erkek üç çocuk babası ve iki de torun dedesidir.

MÛSİKÎ, OYUN VE EĞLENCE İLE İLGİLİ
OLDUĞU İDDİA EDİLEN

KUR'ÂN ÂYETLERİ
VE TEFSİRLERİ

Bayram AKDOĞAN

*“Şefkatiyle, merhametiyle
Hayat boyu daima yanımda olan biricik Annem
cennetmekân*

Hacı Şehriye AKDOĞAN Hanım Efendi

Ve

*Sebeb-i hayatım olan,
maddî ve mânevî desteğini hiç bir zaman
esirgemeyen*

Değerli varlığım Babacığım

Hacı Hâfız Ali AKDOĞAN Hoca Efendi'nin

*Aziz ruhlarına ithaf olunur.
Rabbim onlardan ebediyen razı olsun âmin”*

B. AKDOĞAN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
KISALTMALAR	XIII
ÖNSÖZ	XV
GİRİŞ	1
A-ÇALIŞMANIN ÖNEMİ, METODU, AMACI,ZAMANLAMASI.....	2
B-HÜKÜM VERME İLE İLGİLİ BAZI TERİMLERİNİN ANLAMLARI.....	4
a- Mükellef.....	4
b- Mübâh ve helâl.....	5
c- Mekrûh ve Haram.....	8
C-İSLÂM HUKUKUNA GÖRE HARAM VE HELÂL'İN KAYNAKLARI.....	15
D-İSLÂM HUKUKUNA GÖRE HARAM'IN MÜEYYİDELERİ.....	15
E-ŞER'AN HARAM EDİLMEMİŞ BİR HUSUSU İNSANLARA HARAM OLARAK TANITMANIN SORUMLULUĞU.	18

BİRİNCİ BÖLÜM

MÛSİKÎ OYUN VE EĞLENCENİN
LEHİNDE OLDUĞU İDDİA EDİLEN
KUR'ÂN ÂYETLERİ VE TEFSİRLERİ

Mûsikî, Oyun ve Eğlencenin Lehinde Olanların Dayandıkları Kur'an Âyetleri	26
--	----

- ÂYET: 1 (لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ).....27
- ÂYET: 2 (وَمَا الْحَيَوةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ).....29
- ÂYET: 3 (وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا).....31
- ÂYET: 4 (قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي).....32
- ÂYET: 5 (الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا).....35
- ÂYET: 6 (تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ).....37
- ÂYET: 7 (لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا).....40
- ÂYET: 8 (وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ).....42
- ÂYET: 9 (وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً).....44
- ÂYET: 10 (وَمَا هَذِهِ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ).....47
- ÂYET: 11 (فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ).....49
- ÂYET: 12 (الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ).....52

- ÂYET: 13 (..... 55) (وَادْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ)
- ÂYET: 14 (..... 58) (إِنَّمَا الْحَيَوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُوَ ط)
- ÂYET: 15 (..... 59) (اِعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُوَ)
- ÂYET: 16 (..... 61) (وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا ...)

İKİNCİ BÖLÜM

MÛSİKÎ OYUN VE EĞLENCENİN ALEYHİNDE OLDUĞU İDDİA EDİLEN KUR'ÂN ÂYETLERİ VE TEFSİRLERİ

- Mûsikî, Oyun ve Eğlencenin Aleyhinde Olanların
Dayandıkları Kur'an Âyetleri**.....69
- ÂYET: 1 (..... 69) (وَإِنْ كَانَ كَبَرَ عَلَيْكَ اِعْرَاضُهُمْ)
- ÂYET: 2 (..... 72) (وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ ...)
- ÂYET: 3 (..... 74) (وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ ...)
- ÂYET: 4 (..... 79) (وَاسْتَفْرِزْ مِنْ اسْتَضَاعَتْ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ)

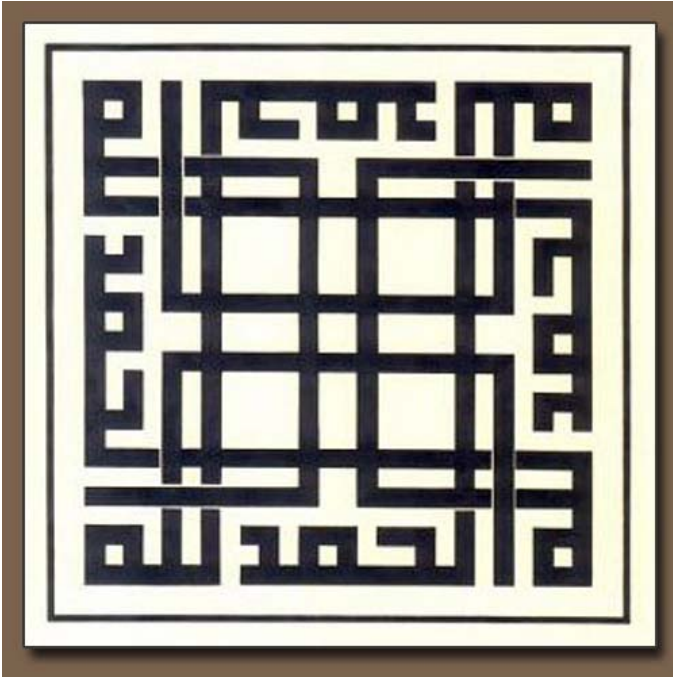
ÂYET: 5 (وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا...)	82
ÂYET: 6 (وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ)	84
ÂYET: 7 (قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ)	86
ÂYET: 8 (وَمَنْ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ)	88
ÂYET: 9 (وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ)	92
ÂYET: 10 (أَفَمِنْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ)	96
ÂYET: 11 (وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ)	99
SONUÇ	103
GENEL İNDEKS	109
KAYNAKLAR	113

KISALTMALAR

- (c.c.) : Celle celâlühû = Şânı Yücedir.
 (s.a.v.) : Sallallahu aleyhi ve sellem, Allah'ın Rahmeti ve selâmı ona olsun.
 (a.s.) : Selâm ona olsun.
 (r.a.) : 1-Rahmetu'llahi aleyh, Allah'ın rahmeti ona olsun.
 2-Allah ondan razı olsun
 s. : Sayfa.
 c. : Cilt.
 (k.s.) : Kaddesa'llahu sırrahu = Allah sırrını mukaddes kılsın.
/..... : Sûre numarası / âyet numarası.
 Haz. : Hazırlayan.
 Bkz. : Bakınız.
 Ysz. : Yersiz, baskı yeri verilmemiş.
 Tsz. : Tarihsiz, baskı tarihi verilmemiş.
 B.A. : Bayram Akdoğan'a ait açıklama ve notlar.
 Bsk. : Baskı.
 No : Numara.
 H. : Hicrî.
 M. : Mîlâdî.
 M.Ö. : Mîlattan önce
 Terc. : Tercüme eden.
 Çev. : Çeviren.

Neşr	: Neşreden.
Yay.	: Yayımlayan, yayınevi.
v.	: Vefâtı, ölümü.
a.g.	: Adı geçen.
a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.g.m.	: Adı geçen makale.

ÖNSÖZ

İslâm açısından her hangi bir şeyin hükmü ortaya koyulmak istenildiği zaman ilk müracaat edilecek kaynak şüphesiz ki Yüce Kitabımız Kur'ân-ı Kerîmdir. Ondan sonra hadisler ve daha sonra da ümmetin icmaı ve sırayla diğer hususlar gelir.

Mûsiki, oyun ve eğlence ile ilgili bu zamana kadar çeşitli dönemlerde muhtelif çalışmalar meydana getirilmiştir. Günümüzde de bu alanda akademik anlamda birçok Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri yapılmıştır. Bir akademisyen olarak takip edebildiğimiz kadarıyla, mûsikî oyun ve eğlence ile ilgili olduğu iddia edilen âyetlerin sebep-i nüzûlleri ve ilk kaynaklara göre yorumları üzerinde bir çalışma yapılmamıştır. Bu alanda bazı âyetler ele alınarak çok yüzeysel birkaç makale çalışması yapılmışsa da bu konunun genişçe ele alınmasının gereğine inanıyoruz. Bu sebeple ilâhiyatçı ve müzik sanatı ile ilgilenen bir akademisyen olarak böyle bir çalışmaya cüret etmiş bulunuyoruz.

Konu ile ilgili nasların ve materyallerin doğru anlaşılması için sadece ilâhiyat ilimlerinin tahsil edilmiş olması yetmemektedir. Yine aynı şekilde mûsikînin nazariyatına vâkıf olanların Arap dilini ve İlâhiyat

ilimlerini bilmeden üstesinden gelebileceği bir konu da değildir. Bu saydıklarımızla birlikte mûsikî sanatının inceliklerine ve icrasına da sahip olmak ve bunlarla birlikte ilâhiyat ilimlerini kullanabilecek usûl ve teknik bilgilere de sahip tam donanımlı olmak gerekmektedir.

Tefsir ile ilgili kaynaklara girdiğimiz zaman mûsikî, oyun ve eğlence ile ilgili değerlendirmelerin aynı zamanda fıkıh ve hadis kaynaklarıyla ortaklaşa ele alındığını gördük. Bu alanla ilgili hadisleri daha önce çalıştığımız için, âyetlerin konu ile alâkası olmadığı halde bir sürü yalan haber ve uydurma hadislerle takviye edilerek tefsir kitaplarında iddiaların ispat edilmeye çalışıldığını görünce, teferruattan ve lüzumsuz uzatmalardan uzak ve sade olması için ilk tefsir kaynaklarına inmenin gereğine bir sefer daha inandık. Şükürler olsun ki bunda da başarılı olduk diyebiliriz.

Akademik çalışma alanı olarak bu sahayı seçmiş bulunmamız sebebiyle otuz yılı aşan hocalık ve rehberlik tecrübesiyle tefsir alanında böyle bir çalışmaya girmiş bulunuyoruz. Akademik süreci yoğun çalışmalarla doldurmuş ve halen de mütevâzi olarak devam ettirmekteyiz. Bazı öğrencilerimizin gerçek sebebini doğru anlayamadan, âyetlerle ilgili bir takım yorumları bize lehte ve aleyhte delil olarak getirmeleri bizi uyarmıştır. Derslere girmeye başladığımızdan beri kafamızda bir düşünce olarak devam eden böyle bir konuda çalışma arzumuz galeyana gelmiş, mûsikî oyun ve eğlence ile ilgili olduğu

iddia edilen âyetlerin tefsir ve yorumları üzerinde böyle bir çalışma yapmaya karar vermiş bulunduk. Kısaca bu amaçla böyle zor bir göreve de talip olmuş bulunduk. Umarız ki bu halis niyetimizle Rabbimiz bizlere bilmediklerimizi ilham eder ve yanlışlarımızdan bizleri doğrulara irşâd eder. Bu sebeple çalışmamızın önce bizlere sonra da tüm okurlarımıza hayırlı olmasını niyâz ediyoruz.

Çalışmamızın çağdaş İslâm düşüncesine ve İslâm'ın yeni nesillerce doğru anlaşılıp yaşanmasına vesile ve yararlı olması dileğiyle, çalışmak bizden muvaffakiyet Allah'tandır.

Bayram AKDOĞAN

11 Mayıs 2017

Beşevler

GİRİŞ

Mûsiki, oyun ve eğlence dünyanın bizzat kendisidir. Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetinde bu gerçek anlatılmaktadır. İnsan olarak bunlardan uzak durmak değil, sosyal hayatın kaçınılmaz itiyatlarından olan bu şeylere dalıp, Allah'a, ailemize ve çevremize karşı olan görevlerimizi unutmamak ve bunlarda ölçüyü kaçırmamaktır. Bunlar içerisinde özellikle mûsikînin bir sanat olarak çok ayrı bir yeri vardır.

Mûsikî günümüzde sosyal toplumda çok yaygın olan bir sanattır. Bu sanatın yaygın olduğu kadar da çok değişik amaçlarla kullanılabilme özelliği de bulunmaktadır. İslâmî açıdan bu sanatın hükmü pek tabii olarak insanları ilgilendirmektedir. Hatta Müslüman olmayanlar bile İslâm'ın mûsikî sanatı konusundaki düşüncesini öğrenmek istemektedirler. İslâm Tarihi boyunca her dönemde bu alanla ilgili âlimlerin görüşlerini yansıtan eserler ele alınmıştır. Bunlardan bir kısmı yaşanmış kötü örnekleri göz önünde bulundurarak, mûsikî oyun ve eğlencenin

tamamen aleyhine açıklamalarla doldurulmuş, bir kısmı da mûsikînin bir sanat olarak suçunun olmadığını ifade ederek, bu konuda sınırını bilmeyen insanların yüzünden yasaklamanın makul olmadığını düşünmektedir. Böylece insanın ferahlamasını ve rahatlığını sağlayacak bazı hoş vakitlerin de onun hayatında yer alabileceğini kanaatine vararak bu konuda toleranslı açıklamalar yapmışlardır.

Bu konuda lehte ve aleyhte onlarca hadis rivâyet edilmiştir. Mûsikînin lehinde olan hadisler Kütüb-i Sitte adı verilen sağlam hadis kaynaklarında geçmesine rağmen, Müslümanlardan bazıları hâlâ ne hikmetse uydurma olan, aslı esası olmayan sözleri Hz. Peygamberin gerçek sözüymüş gibi kabul edip onlarla amel etmeye ve insanları da bu yalan haberlerle amel etmeye zorladıkları bir gerçektir. Durum böyle olunca öncelikle Kur'ân-ı Kerîm'in bu konuda söylediği bir şeyler var mı? Bunun açıklamasının yapılması gerekmektedir.

A- ÇALIŞMANIN ÖNEMİ, METODU, AMACI, ZAMANLAMASI.

İslâm Tarihi boyunca bu alanda çok risâleler ve kitaplar yazılmış, hemen hemen her dönemde konuyla ilgili açıklama yapan âlimlerimiz olmuştur. Hem bir ilâhiyatçı ve hem de mûsikî sanatını bilen ve akademik çalışmalarını bu sanatın konuları üzerinde naçizâne yapmaya çalışan bir araştırmacı olarak, Rabbimin bizlere verdiği imkânlar ölçüsünde bu konu üzerinde tüm

kardeşlerimize yararlı olması dilek ve temennisiyle bu çalışmama başlamış bulunuyorum.

Çalışmamızın tam adı “*Mûsikî, Oyun ve Eğlence İle İlgili Olduğu İddia Edilen Kur’ân Âyetlerinin Tefsirleri*” dir. Peşinen hüküm vermemiş olmak için Mûsikî Hakkındaki Âyetlerin Tefsiri gibi bir isim vermeyi uygun görmedik.

Çalışmamızın amacı, Kur’ân-ı Kerîmde mûsikî sanatı, müzik âletleri ve müzisyenler hakkında açıktan bahseden herhangi bir âyet olmamasına rağmen -öteden beri sanki bir gelenek gibi- Kur’ân’da direkt mûsikî ile ilgili âyet arayanlara cevap olması için bir hüccet-i kavî ortaya koymak istedik. Ayrıca bu konuda gerçekleri öğrenmek isteyenlere de burhân olması için, müstakil olarak tefsir ve açıklamalarla destekli böyle bir çalışmayı hedeflemiş bulunuyoruz.

Bu çalışmada yöntem olarak tümünden gelim metoduyla birlikte, ayrıca ilgili âyetlerin esbâb-ı nüzûllerini dikkate alarak muhtelif görüşlere de yer vereceğimiz için özelden tüme varım metodlarını da uygulayacağız.

Çalışmamızın bir kısmı daha önce ele aldığımız makalelerle işlenmiş olmasına rağmen, müstakil bir kitap olarak ele aldığımız için makale hacmini zorlayan kısıtlamalara yer vermeden yorumları ve açıklamaları daha serbest bir sayfa hacmi ile ele almayı düşünüyoruz. Bu sebeple konu ile detaylı araştırmamızın dokuz ay gibi bir

sürede tamamlanabileceği kanaatindeyiz. Çalışma durumunda olabilecek değişikliklere göre bu süre iki üç ay daha öne veya sonraya alınabilecektir. Şimdi de asıl konumuzla ilgili bazı terimleri açıklamaya geçmek istiyoruz.

B-HÜKÜM VERME İLE İLGİLİ BAZI TERİMLERİNİN ANLAMLARI

İslâm'da mûsikî, oyun ve eğlence konularında hüküm verme ile ilgili bazı terimleri bilmek gerekmektedir. Konuya girmeden önce müzik, oyun, eğlence gibi aktivitelerde çok kullanılan bazı terimler hakkında kısaca açıklamalarda bulunmak istiyoruz.

a- Mükellef:

Âkil ve bâliğ olan insanlara mükellef denir ki dînî emirleri, Allah'ın yapınız veya yapmayınız tarzındaki emir ve nehiyleri kendisine yönelmiş, onlarla sorumlu tutulmuş, yaptığı işlere şer'î bir hüküm terettüp etmiş erkek ve kadın demektir.

Âkil demek, akli başında sözü sohbeti yerinde, ne yaptığını bilir insan demektir.

Bâliğ demek, kendisine gelmiş, çocukluktan çıkıp, erkeklik veya kadınlığa ermiş insan demektir.¹ Mükellefin yapmaktan sorumlu olduğu işler: Farz, vâcip, sünnet,

¹ A.Hamdi Akseki, *İslâm Dini, İtikati İbadet ve Ahlâk*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1976, s. 105.

müstehap, mübâh, haram, mekrûh, müfsid diye isimlendirilir.

b- Mübâh ve Helâl:

Mübâh: Kelime anlamı olarak “*İlân edilen ve kendisi hakkında izin verilen*” demektir. Dînî bir terim olarak ise “*yapılması da terk edilmesi de eşit olan*” demektir. Yani yapılması istenmiş, yapılmaması da yasak edilmiş olmayan şeylerdir.²

Hükmü ise, ne bunu yapan kişi mükâfatlandırılır ve ne de yapamayan kişi cezalandırılmaz. Bunu yapan kişiden günâh ve kınama kalkar demektir.³ Mübâh, şâriin mükellefi yapmak ve yapmamak arasında muhayyer bırakmasıdır.⁴ Ne terk edene kötüleme ve ne de yapana methiye olmayan şeylerdir ki buna “**helâl**”, “**câiz**” ve “**mutlak**” adları verilir.⁵ Helâl kelimesi çözmek, ihramdan çıkmak, inmek, çıkmak, mübâh ve serbest olmak gibi anlamlara gelmektedir.⁶

Mübâh ile ilgili bir örnek vermek gerekirse:

² Akseki, *İslâm Dini*, a.g.e., s. 109.

³ Muhammed Mustafa ez-Zuhaylî, *El-Vecîz fî Usûli'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Neşr: Dâru'l-Hayr li't-Tibâti ve'n-Neşri ve't-Tevzîğ, (2 cilt), Dimeşk H. 1427/ M. 2006, Bâb: Ta'rifü'l-Evvel, c. I, s. 373.

⁴ ez-Zuhaylî, *El-Vecîz* a.g.e, Bâb: Ta'rifü'l-Evvel, c. I, s. 367.

⁵ Zeydan, *El-Vecîz*, a.g.e., s. 35; Ebû Zehra, *İslâm Hukuku Metodolojisi*, a.g.e., s. 57.

⁶ Ferhat Koca, “Fıkıh'da Helâl”, *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1998, c. XVII, s. 175.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى
الْمَرِيضِ حَرْجٌ...

♣ “Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya da güçlük yoktur.”⁷ Yani köre, topala ve hastaya savaştan geri kalması konusunda bir âfet veya problem yoktur demektir.⁸

Bir şeyin mübâh oluşu şu üç şeyden birisiyle sabit olur:

1- Günah olmadığı bildirilmekle, meselâ:

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ
وَمَا أَهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا
إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

♣ “Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah’tan başkası adına kesileni haram kıldı. Ama kim mecbur olur da, istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa, ona günah yoktur. Şüphesiz, Allah

⁷ Müslümanlar savaşa çıkarlarken evlerinin anahtarlarını savaşa çıkamayan kör, topal ve hastalara bırakırlar, bunların evlerine göz kulak olmalarını isterlerdi. Bunlar kolladıkları evlerde yiyip içmekten çekinirlerdi. Ayet bunda bir sakınca olmadığını ifade etmektedir.

⁸ En-Nûr Sûresi: 24/ 61.

çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."⁹ Leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvan haram kılınmasına rağmen burada istisnai durum söz konusudur.

2- Harâm olduğuna dair bir nass bulunmamakla, meselâ: Radyo dinlemek, uçağa binmek gibi haram kılınmayan birçok misal bulunabilir.

3- Helâl olduğuna dair nass bulunmakla meselâ:

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ.

♣ *"Bu gün size temiz ve hoş şeyler helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helâl, sizin yiyecekleriniz de onlara helâldir."*¹⁰

Şeylerin mübâh oluşu, bunların vakit ve çeşitlerini tayin bakımındandır. Meslelâ yemeğin vakit ve çeşidini seçmek mübâhtır. Yemek yemek ise hayatın devamı için zaruridir. İnsan istediği zaman ve istediği bir kadınla evlenebilir, ancak evlenmesi istenilen bir şeydir. Kişi nezih bir şekilde eğlenebilir ancak bütün vaktini eğlence

⁹ El-Bakara: 2/173.

¹⁰ El-Mâide: 5/5. Ebû Zehra, *İslâm Hukuku Metodolojisi*, a.g.e., s. 57-58.

ile geçiremez. O halde ibâhat (bir şeyin mübâh oluşu) genel değil, özel hallere ve şartlara bağlıdır.¹¹

c- Mekrûh ve Harâm:

Mekrûh kelimesi, tiksinmek, çirkin görmek, nefret etmek gibi anlamlara gelen (كره) “kerihe” kökünden türetilmiştir. Bu kelimenin ism-i mef’ûlü olan “mekrûh”: tiksinen, çirkin görülen veya kötülük ve şer anlamlarına gelip, sevilen ve arzu edilen şeyin tam zıddıdır.¹² “Kerihe” ve bu kelimenin türevleri yukarıda ifade edilen anlamlara gelmek üzere Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilmektedir.

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كَرْهٌ لَّكُمْ .

♣ “Savaş, hoşunuza gitmediği halde, üzerinize farz kılındı.”¹³

وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا

شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا .

♣ “Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadysanız, olabilir ki, siz bir şeyden

¹¹ Ebû Zehra, *İslâm Hukuku Metodolojisi*, a.g.e., s. 58.

¹² Selahaddin Eroğlu: “Mekrûh”, *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, A.Ü.İ.F., *İslâm İlimleri Enstitüsü Yayınları*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1982, Sayı: 5, s. 297.

¹³ El-Bakara: 2/ 216.

hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur."¹⁴

لِيَحِقَّ الْحَقُّ وَيُبْطَلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ.^ع

♣ "Oysa suçluların hoşuna gitmese de hakkı ortaya çıkarmak ve bâtılı tepelemek için..."¹⁵

Mekrûh'un, yukarıda zikredilenlere nispetle âyetlerde daha ağır ve kuvvetli mânâ ifade edecek şekilde kullanıldığı da görülmektedir:

Allah Teâlâ, kız çocuklarının fakirlik korkusuyla öldürülmesini, zinâyı, haksız yere adam öldürmeyi, yetim malını uygunsuz yere sarfetmeyi ve ahd'e vefasızlığı ve benzerlerini yasakladıktan sonra bunlar hakkında şöyle buyurur:

كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا.

♣ "Bütün bu yasaklar, Rabbinin katında mekrûh olan kötülüklerdir."¹⁶

وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِضْيَانَ.^ط

¹⁴ En-Nisâ': 4/19

¹⁵ El-Enfâl: 8/8.

¹⁶ El-İsrâ': 17/38.

♣ “Fakat Allah size imanı sevdirdi ve onu kalplerinizde güzelleştirdi. Küfrü, sapıklığı ve isyanı size iğrenç kıldı.”¹⁷

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ
إِثْمٌ وَلَا تَحْسَسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكَلَ
لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ.

♣ “Ey inanalar! Çok zanda bulunmaktan sakının, zira zannın bir kısmı suçtur. Biri birinizin suçunu araştırmayın; kimse kimseyi çekiştirmesin; hangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır? Ondan tiksiniyorsunuz; Allah’tan sakının, şüphesiz Allah tövbeleri daima kabul edendir, acıyandır.”¹⁸

Bir kelimenin hududu, belli ve kesin bir tarifi olabilir ancak böylesi bir kelime çok kere, ilk nazarda fark edilemeyen daha başka anlamları ihtiva edebilir. Bu üç âyette de mekrûh kelimesi hemen hemen haram ile eş anlamda kullanılmıştır¹⁹ denilmektedir.

İşte yukarıda geçen âyetlerden varılan netice şudur ki, mekrûh teriminden iki mânânın anlaşılabilceği

¹⁷ El-Hucurât: 49/7.

¹⁸ El-Hucurât: 49/12.

¹⁹ Eroğlu, “Mekrûh”, a.g.m., s. 297-298.

şeklinde ortaya çıkmaktadır: Birincisi, sadece *çirkin* görülen bir şey ifade edebilmesi, ikincisi de *yasak* veya ona eşdeğer bir mânâya gelebilmesidir.²⁰

İbrahim en-Neha'î ve onun muasırlarının mekrûh terimini kullanışları hicrî II. Asırdan itibaren kullanılan mekrûh teriminin ifade ettiği mânânın aynısı olmadığı söylenmekte ve o dönemlerde haram ile mekrûh'un birbirine çok yakın hatta belki de birinin diğeri yerine kullanılabilecek kadar eş anlamlı olduğu iddia edilmektedir.²¹

İlk Hanefî otoritelerinin haram olduğuna dair açık bir delâlet bulunmayan fiiller hakkında zanna dayalı olarak kesinlik ifade eden haram veya helâl tabirlerini kullanmaktan kaçındıkları nakledilmektedir. İbn Hümâm da hakkında haramlığı açıkça bildirilmeyen meseleleri Hanefîlerin mekrûh terimi ile ifade ettiklerini ileri sürmektedir.²² Fakat bu konudaki teferruatlı açıklamalara rağmen mekrûh'un hâlâ üstü kapalı bir terim olmaktan öteye geçemediği bir vâkıdır.

Eroğlu ilgili makalesinde, Sülemî (v. 660/1261-62)'nin eserlerinde haramlığı kabul edilen fiillerin zamanla sadece hoş görülme (mekrûh) hareketler olarak kabul edildiğine dikkati çekmektedir. Dolayısıyla mekrûh hakkındaki söylenen sözlerle bu terimin mânâ

²⁰ Eroğlu, "Mekrûh", a.g.m., s. 298-299.

²¹ Eroğlu, "Mekrûh", a.g.m., s. 299.

²² Kemâleddin İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1. Bsk., Bulak-Mısır H. 1316, c. III, s. 177.

yönünden muhteva genişliği ve bunun tabîî sonucu olarak ilk asırdaki tesir ve kuvvetinden, yani insanları işlenmesi hoş görülme-yen fiillerden sakındırma gücünden de yavaş yavaş bir şeyler kaybettiği anlaşılmaktadır.²³ Şu halde mekrûh'un mânâsının haram ile yakın ilişkisi vardır. Böylece mekrûh'u işleyen kişi dînî menşeli ayıplama ve hoşnutsuzluk yanında, amelin hukûkî neticeleri ile de mesul tutulmalıdır²⁴ diye söylenmektedir.

Haram, lügatte “Harume-yahrumu) bâbından mastar olarak gelmekte olup, yapılması yasak olan şey demektir. Terim olarak iki tarifi vardır. Birincisi: Had (ceza) ile mâhiyetinin açıklanması, ikincisi ise: Şekille (bi'r-Resmi) sıfatının açıklanmasıdır. Birinci tarife göre haram: hüküm vermek ve susturmak yoluyla şâriin (kanun koyucunun) terkinini istediği şeydir.²⁵

Harâm, sübût ve delâleti kat'î olan ve mükelleften bir şeyin yapılmamasını isteyen bir delil ile sâbit bulunan şer'î bir hükümdür. Harâm, işlenmemesi istenen, işlenmesi yasak olan öyle bir iştir ki, bu ciheti kat'î bir delil ile belli olmuştur. “*İnsan öldürmeyiniz!*”, “*Hırsızlık etmeyiniz!*”, “*Yalan şâhitliği yapmayınız!*”, “*Anaya, babaya karşı gelmeyiniz!*”, “*Yer yüzünde fesat çıkarmayınız!*” gibi, insanları bir şey yapmaktan kat'î surette yasak eden

²³ Eroğlu, “Mekrûh”, a.g.m., s. 302.

²⁴ Eroğlu, “Mekrûh”, a.g.m., s. 303.

²⁵ ez-Zuhaylî, *El-Vecîz* a.g.e, Bâb: Ta'rîfû'l-Evvel, c. I, s. 349.

delillerle sâbit olan hükümlere hürmettir. Dolayısıyla bunlardan birini yapmak haram işlemek demektir. Böyle bir delil ile işlenmesi yasak edilmiş bir şeyi yapmak nasıl haram ise, yapılması kat'î surette emredilmiş olan bir şeyi yapmamak da haramdır. Haramı işleyen kişiye ikâb, ceza terettüp eder. Haramı terk eden de sevap ve mükâfâtını görür.²⁶

Harâm, fıkıh terimi olarak mükelleften yapılmamasını kesin ve bağlayıcı tarzda istenen fiili ifade eder.²⁷

Fıkıha göre harâm, şer'an yapılmaması kesin olarak istenilen şeydir; isterse delili kat'î olsun, isterse zannî olsun. Bu durum fakihlerin cümhûruna göredir. Onlar tahrîmi bildiren deliller arasında bir ayırım yapmazlar, yani mütevâtir ve meşhur olmayan, zannî bir delil teşkil eden, haber-i âhâd²⁸ ile de tahrîmin sâbit olacağını söylerler. Çünkü zannî deliller, itikat bakımından hüccet (delil) olmazlarsa da amel bakımından hüccet olurlar.²⁹

Beydavî harâm'ı sıfatla tarif etmiş ve harâm: şer'an bunu yapan kişinin zemmedildiği şeydir demiştir.³⁰ Harâm, şâri'in (kanun koyucunun) kesme ve zorlama

²⁶ Akseki, *İslâm Dini*, a.g.e., s. 109.

²⁷ Ferhat Koca, "Fıkıhta Harâm", *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, c. XVI, s. 100.

²⁸ Bir tek kişi tarafından nakledilen haber demektir.

²⁹ Muhammed Ebû Zehra, *İslâm Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usûlü)*, Çev. Abdulkadir Şener, Ank. Ün. Basımevi, Ankara 1973, s. 53.

³⁰ ez-Zuhaylî, *El-Vecîz* a.g.e, Bâb: Ta'rifü'l-Evvel, c. I, s. 350.

yoluyla bir işi yapmaktan mükellefi alıkoymayı istemesidir.³¹ Bunu terk eden itaat etmiş ve mükâfatlanmış olur, yapan kişi ise günahkâr ve âsi olur.³²

Harâm ya bizzat zararlı veya dolayısıyla zararlı olur. Bu itibarla ikiye ayrılır:

Bi-zâtihi haram olan şeyler. Şâri'in (kanun koyucunun) bi-zâtihi zarar ve fesat verdiği için başlangıçta yasakladığı şeylerdir, zinâ yapmak, ölmüş hayvan eti satmak ve yemek, hırsızlık yapmak gibi.

Harâm li-gayrihî. Kendisinde bir zarar ve fesat olmayan, aslında meşru olup hatta faydası çok olan fakat haramlığı gerektiren bir şeyle iliştilen şeylerdir. Gasbedilen bir arazi üzerinde namaz kılmak, Cuma vaktinde alış-veriş yapmak, başkasının talip olduğu bir kadına nikâh yapmak gibi.³³

Hanefilerden Sadrüşşerîa gibi usûlcüler harâm'ı "işlenildiğinde ceza gerektiren şey" diye tarif ederek ceza unsurunu ön plâna çıkarmışlardır. **İslâm hukukçularının çoğunluğu harâm'ı "kat'î ve zannî bir delil ile şer'an yapılmaması kesin olarak istenilen fiil"** şeklinde tarif etmişlerdir. **Hanefiler ise delilin kat'î olmasını şart koşarak** yasağın, yani kesin olarak kaçınmayı talebin kat'î bir delil ile sabit olması halinde buna "tahrîm" , zannî bir

³¹ Abdulkarim Zeydan, *El-Vecîz fî Usûli'l-Fıkh*, El-Mektebetü'l-İslâmî, Ofset Bsk., İstanbul 1979, s. 22.

³² Zeydan, *El-Vecîz*, a.g.e., s. 30.

³³ Zeydan, *El-Vecîz*, a.g.e., s. 32; Ebû Zehra, *İslâm Hukuku Metodolojisi*, a.g.e., s. 54-55.

delil ile sabit olması durumunda “tahrîmen mekrûh” adını vermişlerdir.³⁴

C-İSLÂM HUKUKUNA GÖRE HARAM VE HELÂL'İN KAYNAKLARI

Haram olan şeyler açıkça âyetlerde belirtilmiştir. Bir şeyin hadisle haram olması için o hadisin muttefekun aleyh yani üzerinde ittifak edilen bir hadis olması gerekmektedir.

Yalnız fıkıh kuralları içerisinde durum biraz daha farklıdır. Haram şer'an yapılmaması kesin olarak istenilen şeydir; isterse delili kat'î olsun, isterse zannî olsun. Bu fakihlerin cumhûruna göreler. Onlar tahrîmi (haram kılmayı) bildiren deliller arasında bir fark görmezler. Yani mütevâtîr ve meşhur olmayan, zannî bir delil teşkil eden haber-i âhâd ile de tahrîmin sabit olacağını söylerler; çünkü zannî deliller, itikad bakımından huccet olmazlarsa da, amel bakımından huccet olurlar denilmektedir.³⁵

D-İSLÂM HUKUKUNA GÖRE HARAM'IN MÜEYYİDELERİ

İslâm Hukukunda hükümler: Farz, Vâcib, Sünnet, Müstehab, Mübâh, Haram, Mekrûh, Müfsid olmak üzere sekiz tanedir.

³⁴ Ferhat Koca; “Fıkıhta Haram”, *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, c. XVI, s. 100.

³⁵ Ebû Zehra, *İslâm Hukuku Metodolojisi*, a.g.e., s. 53.

İslâm hukukunda haramı işleyene cezâ ve ikab gerekir.³⁶ Harâmların yani işlenen suçların da cinsine göre ayrı ayrı cezaları vardır. Zina, katl, kazf, hırsızlık, yol kesme, yağmacılık, hadd, ta'zir vb. daha birçok suçun ayrı ayrı cezası vardır. Bütün hukuklarda suçlar cezasız kalmadığı gibi, İslâm Hukukunda da işlenen bir haramın karşılığı vardır. Bu cezanın hem dünyaya müteallik olanı vardır hem de âhirete taalluk eden tarafı vardır. Yani haram kelimesi, öyle dil sürçmesi veya hükmü hafife alarak telaffuz edilecek basit bir söz değildir. Konuşanı da bununla itham edileni rahatsız edecek kadar ciddi bir dînî ve hukuki terimdir.

Maalesef günümüzde "helâl" ve "haram" kelimeleri çok rahatlıkla, alanının ve gereğinin dışında ve bilinçsizce kullanılan kelimeler arasındadır. Bilhassa Müslümanların yaşadıkları yerlerde, sosyal hayatta sohbet ve konuşmalarında riâyet etmeleri gereken bu kelimelerin yine onlar tarafından çok bilinçsizce ve hesapsızca kullanıldığı görülmektedir. Çoğu zaman İslâmî ilimler alanında uzmanlar tarafından böyle kişiler uyarılmalarına rağmen, biraz inadî biraz da önemsemediklerinden dolayı bu sözleri sarf etmeye devam etmektedirler. Bunlar çok ciddî kelimeler olup tasarrufu konusunda çok da dikkatli olunması, imanın muhafazası ve hassasiyeti açısından önemlidir. Sana göre, bana göre, hangi şeyh ve efendiye

³⁶ Akseki, *İslâm Dini*, a.g.e., s. 109.

göre haram veya helâl olmaz. Özellikle bir şeyin haram olması açık bir nassla âyet veya rivâyeti müttefekun aleyh (yani ittifakla rivâyet edilmiş) bir hadisle olur. Haram olan şeyler Kurân-ı Kerimde ifade edildiği şekilde açık ve net olur. Bunların açık olması gerekir ki insanlar bunları çok net görüp bu hataları işleyerek hem dünyada ikâba, hem de âhirette azâba düçâr olmasınlar. Haramlık bildiren ahkâm âyetlerinin kapalı olması, bâtinî yollarla derinliğinden çıkarılması veya çok özel ilim adamları tarafından keşfedilmesi mümkün değildir, haram olan şeylerin, yapılmaması konusunda kesinlik ifade eden emirlerin, nasların derinliğinden çıkarılarak ortaya konulması mümkün değildir. Bunlar (..... حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ) “hurrimet aleyküm = size haram kılındı”, (..... حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ) “harramellâhu aleyküm = Allah size haram kıldı” ve (..... فَاجْتَنِبُوا) “fectenibû = kaçınınız” gibi ifadelerle veya bunlara benzer sözlerle gayet açık ve net olmaktadır. Zan, tereddüt veya şüphe bildiren ifadelerle haramlık ortaya konulmaz, tevehhüme itibar yoktur,³⁷ hele hele “bana göre” ifadeleriyle bazılarının dindarlık ve birilerini bir şeyden menetme hevesiyle haramlık ortaya konulmaz. Böyle yapanlar sorumludur, hem de kendilerini Allah yerine koydukları ve kendilerini Allah’a ortak koştukları için cezaları çok ağır olacaktır.

³⁷ Mecelle madde: 74.

E- ŞER'AN HARAM EDİLMEMİŞ BİR HUSUSU
İNSANLARA HARAM OLARAK
TANITMANIN SORUMLULUĞU

İslâm'da bir şeyi haram kılma yetkisi Allah Teâlâ'nın kendisindedir. Bu yetkiyi açıklama veya bildirme suretiyle peygamberine de yaptırabilir ancak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kendi düşüncesine göre bir şeyi haram kılma yetkisi yoktur. Nitekim Î'lâ ve Tahyîr hadisesinde olduğu gibi.

Efendimizin mutad bir âdeti vardı. Her ikinci namazından sonra hanımlarını dolaşır, onların hâl ve hatırlarını sorar, ihtiyaçlarını tesbit ederdi. Bu mutad ziyaretlerinde Ezvâc-ı Tâhirâtın her biri de yanlarında bulunanlardan kendilerine ikram ederlerdi. Günün birinde Hz. Zeyneb binti Cahş Validemize bir tulum bal hediye getirmişti. Hz. Zeyneb de her gelişinde Resûl-i Ekreme çok sevdiği baldan şerbet yaparak ikramda bulunurdu. Bu sebeple o, Hz. Zeyneb'in yanında her zamankinden fazla kalırdı.³⁸

Hız. Âişe ile Hz. Zeyneb arasında her nedense bir rekabet vardı. Hattâ bu yüzden Peygamberimiz (s.a.v.)'in pâk zevceleeri iki gruba ayrılmışlardı. Hız. Sevde, Hız. Safiyye ve Hız. Hafsa Hız. Âişe'nin tarafını, Ümmü Seleme

³⁸ Mevlânâ Şibli, *Asr-ı Saadet*, Terc: Ömer Rıza Doğrul, (I-V cilt) Toker Matbaası, İstanbul 1973, c. I, s. 361-362.

ile Ümmü Habibe, Meymune ve Cüveyriye (r.a.) ise Hz. Zeyneb binti Cahş'ın grubunu teşkil ediyorlardı.³⁹

Resûl-i Ekrem'in, Hz. Zeyneb'in odasında fazla kalmasından müteessir olan Hz. Âişe gayrete geldi. Taraftan olan diğer hanımları toplayarak kendilerine şu talimatı verdi:

"Resûlullah hangimizin yanına gelirse, kendisine şöyle soracağız:

-“Yâ Resûlallah! Megafır mi yediniz?” Resûlullah,

-“Hayır.” diyecektir. Biz de o zaman:

-“O hâlde bu koku ne?” diye soracağız. Tabî ki o:

-“Zeynep bana bal şerbeti içirmişti.” cevabında bulunacaktır. O zaman da biz:

-“Demek o balın arısı urfut ağacından yayılmış, bal toplamış.” deriz.⁴⁰

Meğâfır, *'mağfur'un çoğuludur. Mağfûr, fenâ kokulu urfut ağacının yapışkan, tatlı, fakat fena kokulu bir zamkıdır.*

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu kokudan fazlasıyla rahatsız olurdu. Hz. Âişe bunu bildiği için bu tarz bir talimatta bulunmuştu.

³⁹ Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtifi'z-Zebîdî, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, ve Şerhi*, Terc. Ve Şerh: Kâmil Miras, 3. Bsk., (1-13 cilt), Emel Matbaacılık Sanayi, Ankara 1975, c. XI, s. 210.

⁴⁰ Kâmil Miras, *Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, a.g.e., c.XI, s. 209.

Kâinatın Efendisi, âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber Efendimiz bir gün Hz. Hafsa'nın odasına girerken,

-*"Yâ Resûlallah! Megafır mi yediniz?"* sorusuyla karşılaştı. Peygamber Efendimiz:

-*"Hayır!"* dedi. Hz. Hafsa:

-*"O hâlde bu koku ne?"* diye sordu. Peygamber Efendimiz:

-*"Zeynep binti Cahş'ın evinde bal şerbeti içmiştim."* buyurdu. Hz. Hafsa:

-*"Demek ki, o balın arısı urfut ağacından yayılmış, bal toplamış."* dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Efendimiz:

-*"Onu bir daha içmem."* diyerek yemin etti. Sonra da:

-*"İşte, yemin ettim. Sakın bunu başka bir kimseye duyurma."* buyurdu. Böylece Peygamber Efendimiz sırf hanımlarını memnun etmek ve aralarındaki iki grup halinde hissedilen fitrî kadınlık gayret ve kıskançlığının aile nizamı üzerinde aksi tesir icrasından çekinmek maksadına mebnî⁴¹ olarak kendisine helâl bir gıda olan baldan faydalanmamaya yemin etmiş oluyordu.⁴² Bunu

⁴¹ Kâmil Miras, *Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, a.g.e., c.XI, s. 209.

⁴² Burada Hz. Resûlullah'ın helâl olan şeyi haram kılmasından murad, nefisini o şeyle faydalanmaktan alıkoymaktır. Yoksa Allah'ın helâl kıldığı bir şeyi hakikatta haram kılmak ve haram itikat etmek değildir. Zira, Allah'ın helâl kıldığı bir şeyi kimse haram kılamaz, haram kıldığı bir şeyi de kimse helâl edemez. Ancak bir insan helâl

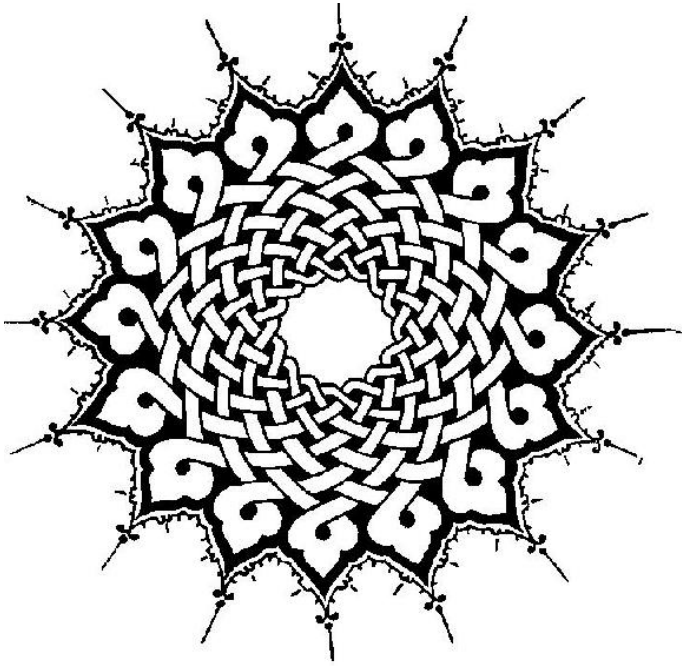
verdiği bir kaç sır ile birlikte gizli tutmasını Hz. Hafsa'ya sıkı sıkıya tembih eyledi. Hattâ ondan bu hususta söz aldı. Peygamberimiz (s.a.v.)'in baldan istifade etmemeye yemin etmesi üzerine şu âyet-i kerime nâzil oldu:

*"Ey Peygamber! Niçin hanımlarının hoşnutluğunu arayıp da Allah'ın helâl kıldığı şeyi kendine yasaklıyorsun? Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir."*⁴³

Bu âyet-i kerime bize gösteriyor ki Hz. Peygamber bile peygamber olduğu halde, Allah'ın izni olmadan bir şeyi haram kılma yetkisine sahip değildir. Hal böyle olunca sıradan insanların Allah'ın lütuf ve ihsanı olarak vermiş olduğu bir takım dünyevi haz ve lezzetleri kendilerinden de öte başkalarına haram kılma yetkisi yoktur. Bu durum, insanın hâşâ kendisini şâri' (kanun koyucu) yerine koyması demektir ve dolayısıyla Allah'a karşı şirkte bulunmak demektir ki böyle bir uygulama insanı imandan ettiği gibi büyük bir günaha da sokmaktadır.

olan bir şeyden faydalanmaktan kendisini alıkoyma müsaadesine sahiptir. Buna binâen Resûlullah kendisine helâl bir gıda olan balı veya şerbetini içmeyi yasaklamıştır. Dolayısıyla "Allah'ın helâl kıldığını Resûlullah nasıl haram kılar?" diye bir soru akla gelmemelidir.

⁴³ Et-Tahrîm: 66/ 1.

BİRİNCİ BÖLÜM
MÛSİKÎ OYUN VE EĞLENCENİN
LEHİNDE OLDUĞU İDDİA EDİLEN
KUR'ÂN ÂYETLERİ VE TEFSİRLERİ

BİRİNCİ BÖLÜM
MÛSİKÎ OYUN VE EĞLENCENİN
LEHİNDE OLDUĞU İDDİA EDİLEN
KUR'ÂN ÂYETLERİ VE TEFSİRLERİ

İslâm toplumunda mûsikînin lehinde ve aleyhinde olanlar iki gruba ayrılmışlar ve her grup bir takım âyetleri, kendi iddialarını ispat için delil olarak kullanmıştır.

Gerçi Kur'ân-ı Kerîm -bazı konularda olduğu gibi- mûsikî ve bu sanatı icra eden sanatçılar için her hangi bir yasaklama getirmemiştir.¹ Ancak bütün meşru uygulamaların, kötüye kullanılmaları durumunda, işlenen suça göre hüküm aldığı gibi, mûsikî sanatı da neye eşlik ediyorsa ona göre hüküm almaktadır. Buna rağmen, müzik hakkında birçok hüküm Kur'ân'dan çıkarılmıştır.

Burada önemli olan müziğin peşinen yargılanması değildir. Asıl problem, konuyla hiç alâkası olmayan âyetlerin nasıl yorumlanıp delil olarak ileri sürülmesidir.

¹ AYCAN, İrfan; “İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. XXXVIII. s. 155-193. s. 155.

Âyetlere nüzûl sebebi dışında anlamlar vermek öyle kolay kolay kabul edilebilecek bir olay değildir. Bu sakıncalı bir eylemdir, ama ne yazık ki, bu ümmet içerisinde müziğe taraftar olanlar da muhalif olanlar da bu yanlışlığı yapmışlardır.

Bizim bu çalışmamızda takip edeceğimiz metot şudur: Öncelikle kaynak olarak ileri sürülen âyetleri sebep-i nüzûl açısından ele alacağız ve daha sonra Hz. Peygamber dönemine en yakın, tefsir alanında yapılan çalışmalardan bu âyetlerin tefsirlerini göreceğiz. Daha sonra da İslâm toplumunda çeşitli olayların yaşandığı dönemlerde yapılmış olan tefsirlerden de bu âyetleri nasıl yorumladıklarını sunmak istiyoruz.

Öncelikle mûsikîye sempati duyan ve her hal ü kârda mübâh olduğunu savunanların âyetlerden getirdikleri delilleri görelim.

Mûsikî, Oyun ve Eğlencenin Lehinde Olanların Dayandıkları Kur'an Âyetleri

Mûsikînin aleyhinde olanlar nasıl ki bir takım âyetleri müzikle alâkası olmadığı halde kendi iddialarını ispat etmek için kaynak olarak kullanmışlarsa, mûsikî sanatına sempati duyanlar da bir takım âyetleri, iniş sebeplerine aykırı olarak kullanmışlardır. İş iddia safhasına ulaşıncaya, mûsikînin lehinde olanlar da bazı âyetleri kaynak olarak göstermişlerdir. Şimdi, mûsikînin lehinde olanların Kur'anî delillerini ele alalım:

ÂYET: 1

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ .

♣“Allah sizi yeminlerinizdeki lağv’dan dolayı sorumlu tutmaz. Fakat kasıtlı yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutar. Allah çok bağışlayıcıdır, halîmdir (kullarının günâhı sebebiyle rızklarını da kesici değildir”².

Bu âyetle müşriklerden kendi dinlerinde sebat edeceklerine ve inandıkları şeylere bağlı kalacaklarına yemin eden fakat Müslüman olmaya karar verdikten sonra önceki yaptıkları yeminden rahatsız olan Müslümanlara, yeminlerinin durumu bildirilmektedir. İslâm’dan önceki inançları hakkında yaptıkları yeminlerin boş lağv olduğunu ve bu yüzden de Allah’ın onları hesaba çekmeyeceğini anlatmaktadır.³

² El-Bakara: 2/225.

³ Aynı âyet biraz farklı şekilde yine bu konuyu ele almaktadır. Bkz. El-Mâide: 5/89. Ebu’l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Vâhidî en-Nîsâbûrî eş-Şâfî (v. 468), *Esbâbu Nuzûli’l-Kur’ân*, Tahkik: İsam b. Abdu’l-Muhsin el-Humeydân, Neşr: Dâru’l-İslâh

Bu âyette geçen “lağv” kelimesi, konuşmada kendisine ihtiyaç duyulmayan veya kendisinde hayır olmayan yahut da suç veya günâhın kendisiyle yok edildiği şeydir. Cuma günü hutbe okunurken yanında olan kişiye “dinle, kulak ver” demen de lağv’dır.⁴

Bu âyet-i kerimeye göre Allah Teâlâ, alışkanlık sebebiyle bir insanın boş yere yemin ederek şöyle böyle yapacağım deyip yapmaması durumunda insanı sorumlulu tutmuyor.⁵ Çünkü bunda bir kasıt yoktur. Aslında bu konunun mûsikî ile alâkası da yoktur. Fakat bazı âlimler bu âyeti müzikle ilgili olduğunu söyleyerek ona göre yorumlama yoluna gitmişlerdir.

Bu âyetle ilgili olarak Ankaravî: “Beyhude yere Allah’ın ismini bir şey üzerine zikredip hiçbir faydası olmadığı halde o işi yapmasa bile, Allah bundan dolayı hesap sormuyor da, şiir okumak, raks ve semâ’ etmek

ed-Dimâm, 2. Bsk., Ysz., H. 1412 / 1992, Bâb: Sûretü’l-Mâide, c. I, s. 206.

⁴ Ebû Abdillâh bin Ahmed el-Ansârî el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, Tahkîk: Ahmed el-Birdûnî ve İbrahim Atfîş, Neşr: Dâru’l-Kütübî’l-Mısriyye, 2. Bsk, (20 cüz), Kahire H. 1384/ /M. 1964, Bâb: Sûretü’l-Bakara, c. III, s. 99.

⁵ Ebu’l-Kasım Mahmud b. Amr b. Ahmed, *ez-Zemahşerî Cârü’llah* (v. H. 538), *El-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi’t-Tenzil*, 3. Bsk., (4 Cilt) Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut H.1407, Bâb: Sûretü’l-Mâide, c. I, s. 672.

sebebiyle neden insanı muâhaze (azarlama) etsin ki”⁶ demektedir.

Müzik oyun ve eğlencenin lehinde düşünenlerden bazıları şu âyeti kendi görüşleri için kaynak kabul etmektedirler:

ÂYET: 2

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهُوَ^ط وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ
يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ^ط.

♣ “Dünya hayatı ancak bir oyun ve bir eğlencedir. Elbette ki âhiret yurdu Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için daha hayırlıdır. Hala akıllanmayacak mısınız?”⁷

Bazıları bu ve anlam itibariyle buna benzer âyetlerden, oyun ve eğlencenin dünyanın yapısı itibariyle meşru olduğunu iddia etmektedirler. Bazıları da bunun tam tersini savunmaktadırlar. Hâlbuki âyetin esası hiç de bunların düşündüğü gibi değildir. Dünyada hayat bâtil ve eğlencedir, Cennet hayatı övülmüş ve dünya hayatından istisna edilmiş ve daha üstün kılınmıştır.⁸

⁶ İsmâil b. Ahmed er-Rusûhî el-Ankaravî, *Huccetu’s-Semâ’*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa K. 255/2, yk. 6/b.

⁷ El-En’âm: 6/32.

⁸ Ebu’l-Hasen Mukatil b. Süleyman b. Beşîr el-Belhî el-Ezdî (v. H. 150), *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Tahkîk: Abdullah Mahmut

Bu âyetin yorumunda Ebû Câfer şöyle te'vilde bulunmaktadır: Bu âyet-i kerime inkârcı kâfirlerin öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmelerine Allah Teâlâ'nın bir tezkibidir.⁹

Bu âyette de oyun ve eğlencenin yasak oluşuna değil, dünya hayatının gelip geçiciliğine dikkat çekilerek, âhiret hayatının daha hayırlı ve kalıcı olduğu hatırlatılmaktadır. Dünya bir oyun ve eğlencedir. Böyle kabul edilmesinin sebebi de müddetinin kısa oluşudur.¹⁰

Bu durum gösteriyor ki asıl olan oyun ve eğlenceden uzak durmak değil, bunlara dalıp Allah'ı ve ahreti unutmamak gerekir. Ayrıca sağ olduğumuz sürece dünyada yapmamız gereken çok işler vardır. Hayatın tamamını oyun ve eğlencelerle geçirenler bu fırsatı değerlendirmemiş olurlar. Âyetin sonuna bakılırsa "*hâlâ akıllanmayacak mısınız?*" sözüyle işte bu fırsatı kaçırmamaları için insanlar uyarılmak istenmektedir. Oyun ve eğlence ile hayat güzel geçer ama arkasından sorumsuzluğun acısı çok kötü gelir denilmektedir. İşte oyun ve eğlence de sınırı çok iyi tayin etmek gerekmektedir.

Şehhâte, Neşr: Dâru İhyâi't-Türâs, 1. Bsk., Beyrut H. 1423, Bâb: Sûretü'l-En'âm, c. I, s. 558.

⁹ Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Ğâlib el-Âmulî, Ebû Câfer et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vili'l-Kur'ân*, Tahkîk: Ahmed Muhammed Şâkir, (24 cüz), Neşr: Müessesetü'r-Risâle, 1. Bsk., Ysz., H. 1420/2000, Bâb: 32, c. XI, s. 329.

¹⁰ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: sûretü'l-En'âm, c. VI, s. 414.

Müzik, oyun ve eğlencenin lehinde olanların bir başka Kur'ânî delili de aşağıdaki âyettir:

ÂYET: 3

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا
 وَذَكَرَ بِهِ أَنْ تَبْسَلَ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا
 شَفِيعٌ. وَإِنْ تَعَدَلَ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذُ مِنْهَا أُولَئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا
 كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ.

♣ ”Dinlerini oyun ve eğlence edinenleri ve dünya hayatı kendilerini aldatmış olanları bırak. Hiç kimsenin işlediği (günah) yüzünden mahrumiyete sürüklenmemesi için Kur'an ile öğüt ver. Yoksa ona Allah'tan başka ne bir dost vardır, ne de bir şefaatçi. (Kurtuluşu için) her türlü fidyeyi verse de bu ondan kabul edilmez. İşte onlar işledikleri (günahlar) yüzünden helâke sürüklenmiş kimselerdir. Küfre saplanıp kalmalarından dolayı onlara çılgınca kaynamış bir içecek ve elem dolu bir azap vardır.”¹¹

¹¹ El-En'âm: 6/70.

Bu âyetin te'vilinde Ebû Câfer demiştir ki: Allah Teâlâ Peygamberi Muhammed'e hatırlatarak, Allah'ın dinini (İslâm'ı) ve O'na olan itaati oyun ve eğlence edinmiş olan¹² ve Allah'a ibadet zevklerini âyetleriyle oynayarak gösteren ve kendilerine okunan Kur'ân'ı eğlence ve alay ederek¹³ dinleyenleri bırak ve onlardan yüz çevir. Onların gözetleyicisiyim, onları yaptıklarından hesaba çekecek ve intikam alacak olan benim.¹⁴

Âyetin baş tarafında geçen (وَدَّرَ الَّذِينَ اتَّخَذُوا) kelimesine “onlara üzülmeye” anlamı verilmiştir. Yani Ey Resûlüm sana düşen tebliğdir denilmektedir.¹⁵

Bu âyette de görüldüğü üzere her hangi bir müzik âletinden veya bir mûsikî icraatından bahsedilmemektedir. Konu tamamen müzik olayının dışında ve farklı şeylerden bahsedilmektedir.

İddiaları ile ilgili bir başka âyet de şudur:

ÂYET: 4

¹² El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü'l-En'âm, c. I, s. 568.

¹³ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü'l-En'âm, c. VII, s. 15.

¹⁴ Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 70, c. XI, s. 441.

¹⁵ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü'l-En'âm, c. VII, s. 17.

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ
قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ
نُفِصِلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ .

♣“De ki: Allahın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı? De ki: Onlar, dünya hayatında, özellikle de kıyamet gününde müminlerindir. İşte bilen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz”¹⁶.

Zinetten maksat elbisedir. Dünya hayatında mü'min ve kâfir herkesin ortak olduğu, âhirette ise sadece mü'minler için olan temiz rızıkları kim haram kılabilir buyurulmaktadır.¹⁷

(قُلْ مَنْ حَرَّمَ) Bunun anlamı “Allah haram kılmadığı halde, onlar kendi nefislerinden bir takım şeyleri insanlara haram kılmaktadırlar”¹⁸ denilmektedir.

(زِينَةَ اللَّهِ) kelimesinden maksat, tavaf esnasında Arapların terk etmelerine reddiye olarak setrü'l-avret =

¹⁶ El-A'raf: 7/32.

¹⁷ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü'l-A'râf, c. II, s. 34.

¹⁸ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü'l-A'râf, VII, s. 195.

avret yerlerinin örtülmesidir denilmiştir.¹⁹ Bu kelimeyi, kendisiyle güzel olunacak elbiseler, yiyecek ve içeceklerden lezzetli rızıklar olarak²⁰ te'vil edenler vardır. Buradaki “men” sorusuyla da bu şeyleri haram kılını inkârdır denilmiştir.²¹

Âyette geçen “ziynet” ten maksat pamuk, keten gibi nebattan; ipek, yün gibi hayvandan; zırh vesaire gibi madenlerden meydana gelen süsler demektir.²²

Bu âyetle ilgili açıklamalarda Taberî, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vili'l-Kur'ân* adlı tefsirinde şunları söylemektedir: Ubeydullah b. Süleyman “*Ey Âdemoğulları! Her mescitte zinetinizi takın (güzel ve temiz giyinin)*”,²³ âyeti hakkında Dahhâk’ın: Yemen halkından ve bedevîlerden bazıları Beytullah’ı geceleyin çıplak olarak tavaf ettiklerini ve Allah Teâlâ onlara hitaben elbiselerini giymelerini ve mescitte çıplak olmalarını emrettiğini söylemiştir. Açıklamalarının devamında, Müşrikler İslâm’dan önce, günâh işlenen

¹⁹ Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdâdî el-Mâverîdî, *En-Nüketü ve'l-Uyûn*, Tahkik: Es-Seyyid İbn Abdu'l-Maksûd b. Abdi'r-Rahîm, Neşr: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, (6 cilt), Lübnan-Beyrut, Tsz., c. II, s. 218.

²⁰ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü'l-A'râf, c. II, s. 34.

²¹ ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Sûretü'l-A'râf, c. II, s. 101.

²² Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, İstanbul 1972, c. I, s. 219. Çantay bu bilgileri Beydavî, Celâleyn ve Medârik tefsirlerinden nakletmektedir.

²³ El-A'râf sûresi: 7/31.

elbiselerle Kâbe tavaf edilmez inancıyla Beytullah'ı çırlı çıplak tavaf ediyorlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ: “Allah'ın kulları için çıkardığı ziynetleri (elbiseleri) kim haram kılmıştır ki” âyetini inzâl buyurmuştur.²⁴

Bu âyetin ifade ettiği anlama baktığımız zaman açıkça mûsikî veya ğinâ'dan bahsetmediğini görüyoruz. Ancak, yorumunda adı geçen ve insanların süs olarak kullandıkları bir takım nimetler gibi, mûsikîyi de böyle bir süs olarak kabul edenler olmuştur. Hâlbuki bu tamamen kişilerin kendi yorumlarından başka bir şey değildir.

Mûsikînin, oyun ve eğlencenin mübâh olduğunu savunanların kaynak olarak ileri sürdükleri bir diğer âyet şudur:

ÂYET: 5

الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ
نَنْسِيهِمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَذَا وَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ .

♣ ”Onlar dinlerini oyun ve eğlence edinmişler ve dünya hayatı da (kendilerini) aldatmıştı. İşte onlar bu günlerine kavuşacaklarını nasıl unuttular ve ayetlerimizi

²⁴ Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 31, c. XII, s. 394. El-Vâhidî, *Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân*, Bâb: Sûretü'l-A'râf, c. I, s. 226.

nasıl inkâr edip durdularsa biz de onları bugün öyle unuturuz."²⁵

Onlar İslâm dinini oyun ve bâtil şeyler edinmişlerdir ve İslâm dini dışında başka bir dine girmişler ve dünya hayatı onları aldatmıştır. İşte bu âhîret gününde biz de onları unuturuz. Onlar nasıl dünya hayatında âhîret gününe kavuşmayı inkâr etmişlerse yani Kur'ân'da belirtildiği üzere, öldükten sonra dirilmeye imanı terk etmişlerse biz de onları âhîret gününde Cehenneme terk ederiz²⁶ şeklinde tefsir edilmektedir.

Ebû Câfer bu âyetin te'vîlinde: Bu haber, Cennet halkı ağzından kâfirlere Allah tarafından denilen bir haberdir. Allah Teâlâ buyurdu: Cennet ehli Cehennemliklere cevap vermiştir. Şüphesiz Allah Teâlâ Cennetliklere ikram edilen su ve yiyeceklerden olan şeyleri kâfirlere haram kılmıştır ki onlar Allah'ı ve Resûlünü inkâr etmişlerdir, onlar Allah'ın kendilerine emretmiş olduğu şeyleri oyun ve eğlence kılmışlardır, alay konusu ve oyun edinmişlerdir demektedir.²⁷

Dolayısıyla burada Allah'ın diniyle ve tebliğ için gönderdiği elçisiyle alay eden ve dalga geçenlere hitap

²⁵ A'râf: 7/51.

²⁶ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü'l-A'râf, c. II, s. 40.

²⁷ Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 51, c. XII, s. 474. El-Mâverdî, a.g. Tefsir, Bâb: 50, c. II, s. 227.

vardır. Bu hitap Mü'minlere değil kâfirleredir.²⁸ Kâfirlerle hitap olan yerde Mü'minlere denilecek bir şey yoktur.

Müfessirlerin açıklamalarında da görüldüğü üzere bu âyetin de mûsikî sanatı, müzisyenler, enstrüman çalmak veya dinlemekle hiç bir alâkası yoktur. İman etmeyip, Allah'ın diniyle ve mukaddes değerlerle alay etmek istedikten sonra kâfirlerin kullanamayacağı araç yoktur. Hatta kullanımı meşru ve mübah olan birçok şeyi de bu kötü emellerine araç edinebilirler. Dolayısıyla onların muhtemel olarak kullanabileceği şeyleri peşinen haram saymak gibi bir karar doğru olmaz.

Bütün enstrümanların Allah'ı zikrettiğini savunanların bir başka delili de şu âyettir:

ÂYET: 6

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا.

♣“Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan her şey O’nu tesbîh eder. O’nu övgü ile tesbîh etmeyen hiçbir şey

²⁸ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü'l-A'râf, c. VII, s. 216.

*yoktur. Ne var ki siz, onların tesbîhini anlamazsınız. O halîmdir, bağışlayıcıdır*²⁹.

Yedi kat gökler ve yer ve onlarda bulunanlar, madeninde hamd ile Allah'ı zikretmek olduğu için, nebatattan Allah'ı zikretmeyen hiçbir şey yoktur.³⁰

Bu âyetler üzerinde müfessirler çok değişik görüşler ileri sürmektedir ve birbirinden farklı yorumlar yapmaktadırlar.

(*وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ*) âyetinde üç tane görüş vardır:

Birincisi: Canlılardan Allah'ı hamd ile tesbîh etmeyen yoktur, canlı olmayanlar müstesna, Hasan³¹ bu görüştedir.

İkincisi: İster canlı, ister cansız olsun. Hatta kapı gıcirtısına varıncaya kadar bütün mahlûkatın Allah'ı zikrettiğini söyleyenler ki İbrahim³² bunlardandır.

Üçüncüsü ise Allah'ın sanatının inceliklerinin ve yaratıklarının benzerini yapmaktan aciz kaldıkları kudretinin bedî' oluşunun tesbîhidir ki bunları gören kişilere Allah'ı tesbîh ve takdis etmek gerekir.³³

²⁹ El-İsrâ: 17/44.

³⁰ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü'l-A'râf, c. II, s. 532.

³¹ Hasanü'l-Basri.

³² İbrahim en-Nahaî.

³³ El-Mâverdî, *En-Nüketü ve'l-Uyûn*, a.g.e., Bâb: 44, c. III, s. 245.

Bu âyet-i kerîmeyle Allah Teâlâ, müşriklerin O’nu şanına uymayan vasıflandırmalarından ve O’nunla beraber başka ilâhlar edinmeleri ve melekleri Allah’ın kızları olarak kabul etmelerinden münezzeh olduğunu ifade etmektedir.³⁴ Bu âyette geçen “*O’nu övgü ile tesbîh etmeyen hiç bir şey yoktur*” ifadesi içerisine kâinatta her ne varsa Allah’ı zikreder ve onu tesbih ederler demişlerdir. Dolayısıyla dine muhalif görülen müzik âletleri de kendi lisân-ı halleriyle Allah’ı zikrederler demişler ve bu konuda yorum yapmışlardır.

Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlardan maksat melekler, insanlar ve cinlerdir. Sonra da bütün eşyayı içine almaktadır. Her şey Allah’ı zikretmektedir, insanlar bunu duymamakta ve idrak da edememektedir³⁵ denilmiştir.

Ankaravî İsmail b. Ahmed er-Rusûhî’ye³⁶ göre, bu âyette geçen “şey” kelimesine def, düdükler, ney, davul,

³⁴ Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 43, c. XVII, s. 454.

³⁵ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü’l-İsrâ’, c. X, s. 266.

³⁶ İsmâil b. Ahmed er-Rusûhî el-Mevlevî el-Ankaravî (d. ? - v. 1041/1631) X. Yüzyılın ikinci yarısında Ankara’da doğduğu ve yetiştiği, ailesinin de Ankara’da meskûn olduğu ve Bayrâmiyye tarikatı çevresinden olduğu tahmin edilmektedir. Bayrâmiyye ve Halvetiyye tarikatlarından icazet almış, en son Mevlevîlikte şeyhlik makamına yükselmiş, Mevlâna’nın Mesnevî’sine şerh yazmış, değerli bir ilim adamı, âlim ve fâzıl bir insan. Kısa adıyla Ankaravî olarak meşhur olan bu Türk âlimi ve mutasavvıfı 1019/1610 tarihinde İstanbul’da Galata Mevlevihânesine şeyh olarak gönderilmiş ve orada 22 yıl aralıksız şeyhlik yapmış, birçok değerli eseri de bu arada kaleme almıştır. Mânevî rehberliğiyle daima kalpleri İslâm’a ısındırmaya çalışarak birçok gönül erbabını

nakkâre ve bunlar gibi müzik âletleri dâhildir. Her şey Allah'ı zikrettiğine göre, müzik âletleri de bu şey'e dâhil olur ve bunların hepsi Allah'ı şanına lâıyık olduğu şekilde takdîs ve tesbîh ederler.³⁷

Ankaravî'nin bu görüşüne biz de şöyle diyerek katılabiliriz: Bu âletler ancak Allah'ı zikretmesini bilen müzisyenlerin elinde Allah'ı zikreder, şeytana kul ve köle olmuş insanların elinde de ona yardımcı olur. Çünkü bunlar kendi kendini çalamazlar. Onlara yön veren insanlardır. Sâzendeler nasıl bir karaktere ve yapıya sahiptirler, bu âletler de öyle bir karakter ve yapıyı yansıtırlar.

Mûsikî, oyun ve eğlencenin mübâhlığını savunanların âyetlerden bir başka delilleri de şudur:

ÂYET: 7

لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهُمْ لَاتَّخِذْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّا إِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ .

çevresinde toplamış ve birbiriyle kaynaştırmıştır. Galata Mevlevihânesindeki şeyhliğine devam ederken 1041/1631 yılında vefat etmiştir. (Bkz. Bayram Akdoğan, “Hüccetu's-Semâ' Adlı Mûsikî Risâlesi ve Ankaravî İsmâil b. Ahmed'in Mûsikî Anlayışı”, A.Ü.İ.F. Dergisi, Ankara 1996, c. XXXV, s. 477-478.)

³⁷ Ankaravî, *Huccetu's-Semâ'*, bk. 27/a. Müellif ve Eseri hakkında geniş bilgi için bkz. Bayram Akdoğan, *Mevlevîliğin Din Anlayışında Mûsikî (Huccetu's-Semâ' Risâlesi)*, Bilge Ajans ve Matbaası, Basılmış Y. Lisans Tezi, Ankara 2009.

♣ “Eğer bir eğlence edinmek isteseydik onu kendi katımızdan edinirdik. Yapacak olsaydık böyle yapardık.”

38

Âyetteki “lehv” kelimesini Mukatil b. Süleyman “veled = erkek çocuk” diye yorumlamıştır.³⁹

Ukbe b. Ebî Hamza’dan naklediliyor ki o Mekke’de Hasan’la görüşüm, ona Tâvûs, Atâ’ ve Mücâhid geldiler ve Allah’ın (لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّحِدَ لَهُوًّا) âyetinden sordular da

Hasan⁴⁰ buradaki “lehv” kelimesinin “kadın” olduğunu söylemiştir. Mücâhid de aynı kelimeye eş “zevce” olarak anlam vermiştir. İbn Abbas “el-lehvü’l-veledü” sevimli çocuk anlamı vermiştir. Ayrıca “lehv” kelimesi Yemen halkının dilinde de “kadın” anlamına gelmektedir. Katâde de bu görüştedir.⁴¹ Yani Allah Teâlâ “eğer eş isteseydim kendi katımdan edinirdim” buyurmaktadır. Buradaki “lehv” kelimesini “erkek çocuk” olarak da te’vîl edenler de vardır.⁴²

Bu âyetin üzerinde değişik görüşler ileri sürülmüştür ama ne olursa olsun hiçbir şekilde oyun, eğlence, mûsikî sanatı, müzisyenler, müzik âletleri ve müzik dinleyenlerle hiçbir alâkası yoktur. Şaşılacak durumu şudur ki, birileri

³⁸ El-Enbiyâ: 21/17.

³⁹ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü’l-Enbiyâ, c. III, s. 73.

⁴⁰ Hasenü’l-Basri.

⁴¹ Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 17, c. XVIII, s. 420. El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü’l-Enbiyâ’, c. XI, s. 276.

⁴² ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Sûretü’l-Bakara, c. I, s. 87.

bu anlamları ve yorumları nereden ve nasıl çıkarmaktadırlar. Bir yerde imkânsızı başarmaktadırlar diyebiliriz ama arkasından çok büyük bir vebalde kaldıklarının herhalde farkında değillerdir. Bazı iftiracıların Hz. Peygamber (s.a.v.)'in söylemediği şeyleri söyledi deyip O'na iftira etmelerine tahammül edemezken bundan da ileriye gidip Allah Teâlâ'ya da kendi istek ve arzularını atfetmeleri karşısında artık ne konuşacak ve ne de bir şey diyebilecek halimiz kalmamıştır.

Müziğin lehinde olanların bir başka Kur'ânî delili şu âyettir:

ÂYET: 8

وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَىٰ بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا .

♣”...Gerçekten biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık; Dâvud'a da Zebûr'u verdik.”⁴³

Peygamberlerin bazıları bazılarına bir takım özellikleriyle tafdil edilmiştir. Meselâ onlardan birisi Allah ile konuşmuştur, birisini Allah kendisine dost edinmiştir, birisinin emrine kuşları ve dağları vermiştir, birisine büyük mülk vermiştir, birisi ölüleri diriltmiş, körlüğü ve alaca hastalığını iyileştirmiştir, Allah Teâlâ

⁴³ El-İsrâ: 17/55.

birisini göğe yükseltmiştir. İşte bunların hepsi Allah Teâlâ'nın diğerine vermediği bir üstünlüktür. İşte bu farklı üstünlükler içerisinde Dâvud'a da Zebûr'u verdik buyurmaktadır.⁴⁴

Bu âyetten Dâvud (A.S.)'ın üstün kılınmasına dikkat çekilmektedir. Zira Dâvud Peygamber büyük bir melik idi. Böyle iken, bu âyette onun mülkü ele alınmayıp ona Zebûr kitabı verilerek yüceltildiğinin söylenmesi, onun mal ve mülk ile değil de, ilim ve din ile yüceltilmesi söylenmektedir.⁴⁵ Zebûr Kitabının özelliği, içinde helâl-haram, ferâiz, hudûd (cezalar) ile ilgili hükümler olmayıp sadece dua, Allah'a hamd ve övgülerin bulunmasıdır.⁴⁶

Kaldı ki, Zebûr'da son peygamber Muhammed ve onun ümmetinin, ümmetlerin en hayırlısı olduğu yazılmıştı.⁴⁷ Bu âyetin müziğin lehinde delil olması ise, özellikle Avrupa kökenli veya orada yaşayan bazı Müslümanların, Dâvud Peygamberin Zebûr'un bazı âyetlerini besteleyip müzik eşliğinde onları söylediğine dair yanlış bir görüş ve düşünceye sahip olmalarıdır.⁴⁸

⁴⁴ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Süretü'l-İsrâ', c. II, s. 536.

⁴⁵ ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Süretü'l-İsrâ', c. II, s. 673.

⁴⁶ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Süretü'l-İsrâ', c. X, s. 278.

⁴⁷ Bkz. ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Süretü'l-İsrâ', c. II, s. 673; Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Yayınevi, İstanbul, Tarihsiz, c. V, s. 3182, ilgili âyetin tefsiri.

⁴⁸ Abu Bilal Mustafâ el-Kanadî, *The Islamic Ruling on Music and Singing in Llight of The Quraan*, Saudi Arabia 1991, s. 1.

Burada da görüldüğü üzere âyet gayet açık ve nettir. Başka anlamlara veya taraflara çekilmesi mümkün değildir. Her peygamberin ayrı bir özelliği ve tebliğ görevi dışında ayrıca insan olarak özel bir yeteneği bulunmaktadır.

Dâvud (a.s.) sesinin güzelliği ve Zebûr'u okumada ki ses kalitesi ile temâyüz etmiş bir peygamberdir. Onun sesinin güzelliği veya Zebûr'un bir ilâhi kitap olarak gönderilmiş olması ne müziğin ve ne de sazların çalınması, dinlenmesi veya mûsikî icraatları konusunda, oyun ve eğlence için lehte ve aleyhte delil teşkil etmez. Âyetlerin sebab-i nüzûllerini iyi anlamak gerekmektedir.

Lehinde olanların müzik, oyun ve eğlencede coşup oynamayla ilgili olarak Kur'ân'dan ileri sürdükleri bir diğer âyet budur:

ÂYET: 9

وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمْرٌ مَرَّ السَّحَابِ صُنْعَ
اللَّهِ الَّذِي أَنْتَقَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ .

♣”Sen dağları görür, onları yerinde durur sanırsın. Hâlbuki onlar bulut gibi geçer gider. (Bu) her şeyi

sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır. Şüphesiz ki, O, ne yaparsanız hakkıyla haberdardır."⁴⁹

(تَحْسِبُهَا جَامِدَةً) “Tahsebühâ câmideten” demek yani dağları yerinde duruyor zannedersin, hâlbuki onlar bulutların gelip geçtiği gibi gelir geçerler ve yeryüzünde eşit bir şekilde dururlar. İşte bu her şeyi muhkem ve sağlam yapan Allah Teâlâ'nın eseridir.⁵⁰

Bazı tasavvuf büyükleri son zamanlarda raks ve hareketten ayrılmışlardır. Bunları inkâr ettiklerinden değil de artık (daha yüksek zevklere ulaşip) onlara ihtiyaç duymadıklarındandır. Yoksa bu âyet raks ve hareket için delil olamaz. Bu âyette bahsedilen konu Allah'ın sanatı ve yaptığı şeyleri en mükemmel bir şekilde yaptığının delilidir. Dağlar toplanır ve rüzgârın bulutları yürüttüğü gibi yürür. Onlara bakan kişiler dağları tek bir yerde sâbit zanneder. Hâlbuki bulutların geçip gittiği gibi dağlar da sessizce çekip giderler⁵¹ denilmektedir.

⁴⁹ En-Neml: 27/88. “Ya Muhammed, sen dağları dikili duruyor zannediyorsun, hâlbuki onlar gelip geçiyor.” demektir. Bkz. Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 88, c. XIX, s. 505. İbn Abbas “Dağlar dikili duruyor” demiştir ancak onlar bulutların gelip geçtiği gibi onlar toplanır ve sonra yürür, onları gören kişiler –bulutların çok oluşundan dolayı- duruyor zannederler hâlbuki onlar seri bir şekilde yoluna devam ederler. Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 88, c. XIX, s. 506.

⁵⁰ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü'n-Neml, c. III, s. 318.

⁵¹ ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Sûretü'n-Neml, c. III, s. 387.

Tasavvufta zikirlerde okunan ilâhi ve diğer ezkâr ile zâkirler coşarlar ve sağa sola, aşağı yukarı bedenlerini hareket ettirir ve kafalarını sağa sola çevirerek zikrin temposuna göre hareket ettirirler. Bu durum aslında coşmanın alâmetidir. Bu çeşit hareketler özellikle zikre yeni başlayanları çok coşturur ve kendinden geçirir fakat tasavvuf mesleğinde epeyce yol almış ve nefsin ıslahı yolunda bir takım sınıfları geçmiş ve bazı mesafeleri aşmış olanlar böyle yüzeysel şekillere takılı kalmazlar.

Cüneyd-i Bağdâdî'ye önceleri ihvanlarla bir zikir halkasında zikrederken raks ettiği halde sonradan niye rakstan vazgeçtiği sorulduğunda bu âyetle mukabelede bulunmuştur. Yani siz beni sakın görüyorsunuz ama benim içim dağlar gibi gidip geliyor demektedir.⁵²

Bu âyette de asıl anlatılmak istene şey Cenâb-ı Hakk'ın sanatının yüceliği ve muhkemliğidir. Bu âyetten oyun, eğlence, mûsikî sanatının lehine ve aleyhine bir delil çıkarmak mümkün değildir. Böyle düşünenler varsa, bu kanaatleri de kişisel zandan ve tahminden öteye varmaz.

Müzik, oyun v eğlencenin meşru olduğunu savunan, dünyada her fırsatta müzikle meşgul olup, oyun ve eğlencesini de ihmal etmeyenlerin bir başka Kur'ânî kaynağı şu âyettir:

⁵² Ankaravî, a.g.e., yk. 9/b. Bu âyet dünyanın sabit olmayıp, hareket halinde olduğuna işaret etmektedir. Dağların hareket etmesi, üzerinde buldukları yer kürenin hareket etmesi demektir. Bkz. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Hazırlayan: Heyet, T.D.V. Yayınları, No: 86, Ankara 1993, s. 383.

ÂYET: 10

وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوَ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ
الْحَيَاةُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ .

♣ “Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Âhiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi!”⁵³

Bu dünya hayatı “lehiv ve laib” yani bâtıldır. “Dâru’l-Âhiret” yani Cennet ise şüphesiz ki “dâru’l-hayât” tır, orada ölüm yoktur.⁵⁴

Dünya hayatı hakikati ve sebatı olmayan bir oyun gibidir. Dünya sana kalsa, sen ona kalmayacaksın⁵⁵ denilmiştir.

Bu âyet-i kerîme de de dünya hayatının gelip geçici olduğunu, insanların oyun ve eğlence gibi gelip geçici olan bu hayata aldanıp, gerçek hayatın yaşanacağı âhiret yurdunu unutmamalarını hatırlatmaktadır. Şu âhiret yurdu

⁵³ El-Ankebût: 29/64.

⁵⁴ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü’l-Ankebût, c. III, s. 389.

⁵⁵ Ebû Abdillâh bin Ahmed el-Ansârî el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, Tahkîk: Ahmed el-Birdûnî ve İbrahim Atfîş, Neşr: Dâru’l-Kütübi’l-Mısriyye, 2. Bsk, (20 cüz), Kahire H. 1384/ /M. 1964, Bâb: Sûretü’l-Ankebût, c. XIII, s. 362.

ki orada ölüm olmayan, daimi süren bir hayat vardır. Âhiret bi-zâtihî hayattır.⁵⁶

Bazıları bu âyette geçen “*Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir...*” ifadesini esas alarak hayat dediğin oyun, eğlence ve hoş vakit geçirmektir. Bakınız Allah Teâlâ da öyle buyuruyor, o halde niye duruyoruz ki, vur patlasın, çal oynasın, bu hayat ancak böyle geçer felsefesiyle hareket ederek bunu işlerine geldiği şekilde anlamak istemektedirler.

Müslüman daima ağlayan, hiç gülmeyen, hayatı kendine zindan eden, neşe ve hoş vakitle arası iyi olmayan bir insan demek değildir. Elbette ki neşeli zamanlarda mutlu olan, Allah’ı unutup isyâna ve günâha dalmayacak kadar eğlenebilen ve neşeli olan, kederli vakitlerinde de kendini dağıtmayıp isyan etmeden sabırla “*bu bir imtihandır*” deyip kendini teselli edebilen ve asla Allah’a karşı gelmeyen insan demektir.

Maalesef bazı dindar ve sufi meşrepli kardeşlerimiz “Müslüman gülemez, eğlenemez, onun eğleneceği yer âhirettir dolayısıyla onun dünyası zindandır, burada ona gülmek, hoş vakit geçirmek yoktur deyip, yaratılış özelliklerinin tam tersine bir yaşam içine Müslümanları sevk etmektedirler. Bu doğru bir uygulama değildir.

Oyun, eğlence ve mûsikîye perhizkâr bir anlayışla uzak durmak, küsmek, sırt dönmek değil, asıl olan bunlara

⁵⁶ ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Sûretü'l-Ankebût, c. III, s. 463.

dalıp Allah'ı unutmamak gerekmektedir. Maalesef Müslümanlar birçok dînî meseleyi yanlış anladıkları gibi, Hz. Peygamber (s.a.v.) 'in örnek uygulamalarını da hesaba katmamışlar, O'nun davranışlarından da kendileri için bir ders çıkaramamışlardır. Hatta daha da ileri giderek bazı tarikat müntesibi olan kişiler O'na takva öğretmeye kalkışmışlardır. İslâm dininin mübelliği Hz. Peygamber'e de dinini öğretmek kimsenin haddine değildir. Herkes sınırını bilmelidir diyoruz.

Dünyadaki müzik, oyun ve eğlencenin en âlâsının âhirette olacağını iddia edenlerin Kur'ânî delili şudur:

ÂYET: 11

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ

♣“İman edip iyi işler yapanlara gelince, onlar, Cennette nimetlere ve sevince mazhar olacaklardır”⁵⁷.

(فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ) Yani bahçelerde ikram edilir ve nimetlendirilirler ki orası da Cennettir. Ama Allah Teâlâ'nın bir oluşunu, âyetlerimizi yani Kur'ân'ı ve

⁵⁷ Er-Rûm: 30/15.

âhirete kavuşmayı yani öldükten sonra dirilmeyi inkâr edenler kendileri için hazırlanmış azaptadırlar.⁵⁸

Taberî’de bu konu üç yerde ele alınmış “*yuhberûn*” kelimesine “nimetlere mazhar olacaklardır” anlamını vermiştir.⁵⁹ Aynı kelimeye “*mesrûr olacaklardır*” anlamını verenler vardır.⁶⁰ “*Kıyâmetin kopacağı gün, işte o gün Mü’minler ve kâfirler birbirinden ayrılacaklardır.*”⁶¹

Âyetinin tefsirinde Allah Teâlâ Mü’minlerle kâfirleri birbirinden ayıracaktır. Sâlih amel işleyenler yani Allah’ın kendilerine emrettiği şeyleri yapanlar ve nehyettiklerinden kaçanlar Cennetlerde hoş kokular, çekici bitkiler ve çeşitli çiçeklerin içindedirler. Bunlar mûsikî dinlemekle ve güzel yayşayışla lezzetlenirler⁶² diye tefsir etmektedir.

Bazıları da “*yuhberûn*” kelimesine “*mûsikî ve nağmeler dinlemekle nimetlendirilirler*”⁶³ yorumunu yapmışlardır. Yahya b. Ebî Kesîr “*yuhberûn*” kelimesini “*mûzik ve nağme dinlemekten lezzet alırlar*”⁶⁴ diye yorumlamıştır.

Bazı müfessirler bu âyetteki “*yuhberûn*” kelimesini “*el-hibratü = güzel nağme, hoş ses*” olarak tefsir

⁵⁸ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü’r-Rûm, c. III, s. 409.

⁵⁹ Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 69, c. VIII, s. 535.

⁶⁰ ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Sûretü’r-Rûm, c. III, s. 471.

⁶¹ Er-Rûm: 30/14.

⁶² Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 14, c. XX, s. 81.

⁶³ Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 14, c. XX, s. 82.

⁶⁴ El-Mâverdi, *En-Nüketü ve’l-Uyûn*, a.g.e., Bâb: 11, c. IV, s. 302.

etmişlerdir. Yani Cennet ehli, Cennette semâ' edeceklerdir (mûsikî dinleyeceklerdir) demektir.⁶⁵ Görülüyor ki bu âyette de direkt olarak mûsikî veya ğinâ'dan bahsedilmemekte, sadece, Cennette nağme dinlemeye dair bir yorum getirilmektedir.

Aslında Cennette sayısız ikramlara nail olan Mü'minler nasıl ki dünya hayatında bir istirahat anında, bir yemek faslında veya bir eğlence zamanında mûsikîden istifade edebiliyor ve mûsikî bu insanların şevkini ve heyecanını artırıyor, onları güzel duygulara yönlendiriyorsa, âhirette de müzik Cennet nimetlerinden kabul edilmektedir.

Dünya hayatındaki nimetler, ikramların asıl mekânı olan Cennetten çok az verilmiş numûneleridir. Eğer dünya nimetleri içerisinde güzel ve hoş nağmeleri dinlemek varsa ve insanlar da bundan hoşlanıyor ve lezzet alıyorsa, o zaman bunun en güzeli Cennette olacak demektir. İnsan tabiatının hoşlanacağı, beğenip seveceği şeylerin en üstünü ve ün güzeli Cenneti hak edenlere sunulacaktır. Eğer mûsikî de yaratılış itibariyle insan tabiatına hoş geliyorsa ve Allah da bunu açıkça haram diye bildirmemiş ve insanları bundan nehyetmemişse o zaman bu nimetin

⁶⁵ Câdullah Mahmut b. Ömer ez-Zemahşeri; *el-Keşşâf an Hakâik-i Gavâmizi't-Tenzîl ve Uyûnu'l-Ekâvil-i fî Vucûhi't-Tenzîl*, Beyrut, Tarihsiz, c. III, s. 471. Muhammed b. Muhammed el-Amâdî, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kur'âni'l-Kerîm (Tefsîr-u Ebi's-Suûd)*, Kahire, Tarihsiz, c. VII, s. 770.

âlâsı Cennette kendilerine ikram edilecek demektir. Bununla ilgili olarak rivâyet edilen bir haber şöyledir:

Hız. Muhammed (s.a.v.)'den rivâyet olunmuştur. Hız. Peygamber bir gün Cennetten ve orada bulunan nimetlerden bahsediyordu. Topluluğun arkasında birisi: Yâ Resûlallah Cennette semâ' (mûsikî dinlemek) var mıdır diye sordu. Hız. Peygamber: *“Evet ey Ârâbî, Cennette bir nehir vardır, onun etrafında bekâr hûriler vardır ki bunlar yaratıkların benzerini duymadıkları çok güzel seslerle nağmeler söylerler ve bu da Cennet nimetlerinin en üstünüdür.”* buyurmuştur.⁶⁶

Bu hadîsin şayet doğru olması halinde, mûsikînin Cennetin en üstün nimeti olduğunu göz önünde tutarak yorum yapanlar olmuştur. Ankaravî, semâ'ı inkâr edenlere. Mademki semâ' Cennet ehlinin en üstün nimetidir, nasıl böyle bir nimet inkâr edilebilir⁶⁷ demektedir.

Müzik, oyun ve eğlencenin Allah vergisi bir yetenek olduğunu ispat için şu âyeti ileri sürmektedirler:

ÂYET: 12

⁶⁶ Hadîs Süleyman b. Ata' tarihiyle Ebu'd-Derdâ'dan rivâyet edilmiştir., râvî zincirindeki Süleyman, Münkeru'l-Hadîs olduğundan, hadis zayıf görülmektedir. Bkz. Câdullah Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâik-i Gavâmizi't-Tenzîl ve Uyûnu'l-Ekâvili fi Vucûhi't-Tenzîl*, (c. I-IV), Beyrut, Tarihsiz, c. III, s. 471, dipnot: 1.

⁶⁷ Ankaravî, a.g.e., yk. 21/a

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا
أُولِي أجنحةٍ مثنى وثلاث ورباع يزيدُ في الخلقِ ما يشاءُ إنَّ اللهَ
على كلِّ شيءٍ قديرٌ .

♣“Gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah’a hamd olsun. O, yaratmada dilediği artırmayı yapar. Şüphesiz Allah, her şeye gücü yetendir.”⁶⁸

(جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا) Meleklerden elçiler yapan Allah ki bu elçiler Cebrâil, Mikâil, İsrâfil ve ölüm meleği ve Kirâmen Kâtibîn’dir. Sonra Allah Teâlâ melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı yaratmıştır. Kimisinin iki, kimisinin üç, kimisinin dört kanadı vardır. İsrâfil (a.s.)’maltı kanadı vardır. (يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ) O, yarattıklarında dilediği artırmayı yapar ki, Cennette ”Hayat Nehri” denilen bir nehir vardır, Cebrâil (a.s.) gündüzün her gün, üç saatten sonra yıkanmak için oraya girmektedir. Onun iki kanadı vardır, onları bu nehir üzerine yaymaktadır. Onun bir kanadı yetmiş bin telek (tüy) dendir ve her telekten su

⁶⁸ El-Fâtır: 35/1.

damlası düşmektedir ve Allah Teâlâ o katreden kıyamete kadar yüzen melekler yaratmaktadır.⁶⁹

Melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah isterse daha başkalarını da yapacak güçte ve kudrettedir.⁷⁰ Âyette geçen “*mâ yeşâ*” kelimesini müfessirler “*güzel yüz, güzel ses, güzel şiir, güzel yazı, melîh göz, keskin zekâ, yüksek akıl, şecaat ve saire olarak tefsir etmişlerdir*”⁷¹. Yine bu kelimeyi Katâde: gözlerde tatlılık, burunda güzellik, ağızda hoşluk ve hatlarda latifliktir demiştir.

Bu âyette geçen (مَا يَشَاءُ) kelimesinde üç tane te’vîl vardır:

Birincisi: Burada bahsedilen güzel sestir ki Zührî ve İbn Cüreyc bu görüştedir.

İkincisi: Saçı ve yüzü güzel olmak anlamı vardır ki Nakkaş bunu hikâye etmiştir.

Üçüncüsü: Allah meleklerin kanatlarını istediği kadar artırır demektir ki Hasan⁷² böyle söyleyenlerdendir.

Dördüncü ihtimal ise bu kelimenin akıl ve temyiz gücüdür.

Beşinci ihtimal ise ilim ve yaratıcılıktır ki o zaman manası şu iki te’vile göre olur: O, yaratmada dilediği

⁶⁹ El-Ezdi, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü Fâtır, c. III, s. 551.

⁷⁰ Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 1, c. XX, s. 434; Bâb: 2, c. XX, s. 436.

⁷¹ Çantay, a.g.e., c. II, s. 770.

⁷² Hasenü'l-Basri.

artırmayı yapar, yani meleklerin kanatlarında istediği kadar artırma yapar demektir.⁷³ Meleklerin kanatlarının yaratılmasında veya bunların dışında dileğinin ve hikmetinin gerektirdiği şeylerde çoğaltmayı yapar⁷⁴ anlamlarını verenler vardır.

“*mâ yeşâ*” kelimesini yüz güzelliği şeklinde yorumlayanlar da vardır. Bu âyetin haberinde Kuşeyri'nin zikrettiği gibi güzel yüz, güzel ses de söylenmiştir. Yine mütemeyyiz akıl ve yaratıcı bir ilim sahibi olmak gibi özellikler de sayılmıştır.⁷⁵

Dikkat edecek olursak bu âyette de mûsikî, oyun ve eğlencenin lehinde veya aleyhinde bir ipucu yahut da bir açıklama yoktur.

Müziğin lehinde olanlara, horon ve oyunla ilgili olarak şu âyeti fikirlerinin ispat için kullanmaktadırlar:

ÂYET: 13

وَأَذْكُرُ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ
وَعَذَابٍ أَلِيمٍ أَرْكُضُ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ .

⁷³ El-Mâverdî, *En-Nüketü ve'l-Uyûn*, a.g.e., Bâb: I, c. IV, s. 462.

⁷⁴ ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Sûretü'l-Fâtır, c. III, s. 595.

⁷⁵ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü Fâtır, c. XIV, s. 320.

♣”(Resûlüm!) Kulumuz Eyyûb’u da an. O Rabbine: Doğrusu şeytan bana bir yorgunluk ve eziyet verdi, diye seslenmişti. Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içilecek soğuk bir su (dedik).⁷⁶

Kulumuz Eyyûb’u hatırla ki o Rabbine nidâ etmişti yani demişti ki, muhakkak ki Şeytan bana dokundu, bana meşakkat verdi, vücudunda ve malında ıstırab vardı da ayağınla Şam arazisine dep ve vur, sonra ayağının altından bir su kaynağı çıktı ve orada yıkandı ve oradan sıhhatli olarak çıktı. Sonra kırk adım yürüdü ve diğer ayağıyla yere debince oradan da bir başka su kaynağı çıkmıştır.⁷⁷

Bu âyet, Eyyûb (a.s.)’ın hastalık ve dertlerle imtihan edilmesinden sonra Allah Teâlâ’nın emriyle nasıl bu hastalık ve yaralardan kurtulduğunu dile getirmekte, imtihanı kazanan Eyyûb peygambere ikram edeceği şifalı suyu, onun ayağını yere vurma bahanesine bağlamış ve kulun bir faaliyetini onun şifasına vesile kılmıştır. Olay bundan ibarettir.

Bazı cahiller, Eyyûb (a.s.)’a hastalıklardan kurtulması ve içmesi için ayağını yere vurarak bir mucize olarak yerden suyu çıkarmasına dair bu ilâhi emri, müzik ve dans etmek için bir kaynak olarak göstermişlerdir.⁷⁸ Bir

⁷⁶ Es-Sâd: 38/41-42.

⁷⁷ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Süretü Sâd, c. III, s. 647.

⁷⁸ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Süretü Sâd, c. XV, s. 215.

neşeli durum karşısında oynamak ve hareket etmek meşru ve câiz olan bir şeydir. Ancak bunu kısıtlayan amaçlar ve durumlar söz konusu olunca o zaman hüküm değişir.

Burada, Allah'ın bir kuluna, şifa vermek amacıyla, ayağını yere vurdurarak hemen yanı başında bir tedâvi vesilesi olacak suyu sunması, müzik ve dans etmenin cevâzına delil diye gösterilemez. Bu, âyetin gelişiyile ve ilgili olduğu konuyla hiç alakası olmayan saçma bir görüştür. Ayağını yere vurmamak suretiyle yerden su fışkırmış ve Eyyûb (a.s.) o sudan içmiş ve onunla yaralarını ve hastalığını temizlemiştir. Olayın aslı bundan ibarettir.⁷⁹

Hatta Eyyûb (a.s.) sağ ayağını yere vurmuş oradan sıcak bir su kaynağı oluşmuş ve onunla yıkanmış, sonra sol ayağını yere vurmuş, oradan da soğuk su kaynağı ortaya çıkmış Allah tarafından rahmet olarak ondan da içmiş şifa bulmuştur.⁸⁰ Dolayısıyla aynen horon ve diğer oyunlarda olduğu gibi her iki ayağını da kullandığı için Eyyûb (a.s.) 'ın bu uygulamasını horon ve diğer oyunlara delil gösterenler olmuştur ama bu iddianın hiçbir geçerliliği yoktur. Âyet gayet açık ve nettir ki bunu oyunlara âlet etmek doğru değildir.

Dünya hayatının oyun ve eğlenceden ibaret olduğunu savunanların bir başka delili de şu âyettir:

⁷⁹ El-Kanadî, a.g.e., s. 3, Ayrıca Bkz. Yazır, a.g.e., c. VI, s. 4099-4100.

⁸⁰ ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Sûretü Sâd, c. IV, s. 97.

ÂYET: 14

إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ وَأَنْ تُوْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ
أُجُورَكُمْ وَلَا يَسْأَلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ .

♣ “Şüphesiz dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir. Eğer inanır ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsanız, o size mükâfatınızı verir ve sizden mallarınızı (tamamen sarf etmenizi) istemez.”⁸¹

(وَأَنْ تُوْمِنُوا وَتَتَّقُوا) Eğer iman eder ve Allah’ın birliğini tasdik eder ve O’na şirk koşmazsanız, Allah’a âsi gelmekten sakınırsanız âhirette amelinizin karşılığını size verecek ve sizden mallarınızı istemeyecektir.⁸²

Âyet-i kerîmede ne Allah Teâlâ’nın sizin mallarınıza ihtiyacı vardır ve ne de Resûlü Muhammed’in tebliğ karşısında sizlerden mallarınızı almak gibi bir amacı da yoktur⁸³ denilmektedir.

Bu âyette de dünya hayatının oyun ve eğlenceden ibaret olduğunu, Allah Teâlâ iman edip de kendisine karşı

⁶⁰

⁸² El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü Muhammed, c. IV, s. 53.

⁸³ Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 47, c. XVI, s. 257.

gelmekten sakınanlara mükâfatlarını vereceğini ve zekât veya tebliğ bahanesiyle kulların mallarını ellerinden almak gibi bir bahanesinin olmadığını vurgulamaktadır.⁸⁴

Müzik, oyun ve eğlencenin meşruluğunu savunanların Kur’ândan bir başka delili de şu âyettir:

ÂYET: 15

اِغْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُوَ وِزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ
وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ
يَهْبِجُ فَتَرِيهِ مُضْفَرًا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ
وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعٌ الْغُرُورِ .

♣ “Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda karşılıklı bir övünme, çok mal ve evlat sahibi olma yarışından ibarettir. (Nihayet hepsi yok olur gider). Tıpkı şöyle: Bir yağmur ki, bitirdiği bitki çiftçilerin hoşuna gider. Sonra kurumaya yüz tutar da sen onu sararmış olarak görürsün. Sonra da çer çöp olur. Âhirette ise (dünyadaki amele göre ya) çetin bir azap ve(ya) Allah’ın mağfîret ve rızası vardır. Dünya hayatı,

⁸⁴ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü Muhammed, c. XVI, s. 257.

aldanış metaindan (geçici bir yararlanmadan) başka bir şey değildir."⁸⁵

Dünyaya rağbet etmeyip orada zâhid davranmaları, oyun, eğlence ve aralarınızda böbürleneceğiniz zinetlerin olması; mal, evlat, evler ve binecekler gibi şeylerde veya sonradan bunların artmasına ve meraların bitmesine tesir edecek yağmur çiftçilerin hoşuna gider, sonra da sen bunları sararmış görürsün.⁸⁶

Bu âyetteki (لَعِبٌ وَهَوٌّ) kelimelerine âhiret işlerinden olmayan şeyler, yani "la'b" kendisinden hiçbir fayda çıkmayan şey, "lehv" de kendisiyle eğlenilen şey demektir ki bunların ikisinden de âhiret murâd olmaz. Bunun için Ali b. Ebî Tâlib: Dünya doğru yapan kişi için doğruluk diyârı, onu anlayan için kurtuluş yeri, yatırım yapanlar için de zenginlik ülkesidir demiştir.⁸⁷

Bu âyette de vurgulan ana tema yine dünya hayatının gelip geçiciliği, mal, mülk ve evlatların çokluğu ile övünmek bunlarla yarış etmek gibi sonunda yok olucu zevkler ve varlıklardır.⁸⁸

Bu âyeti ne mûsikînin lehinde ve ne de aleyhinde bir delil olarak göstermek mümkün olmadığı gibi, hele hele

⁸⁵ Hadîd: 57/20.

⁸⁶ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü'l-Hadîd, c. IV, s. 243.

⁸⁷ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü'l-En'âm, c. VI, s. 414.

⁸⁸ Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 20, c. XXIII, s. 193.

mûsikînin, oyun ve eğlencenin haramlığı konusunda kaynak göstermek asla doğru değildir. Âyeti doğru anlamak lazımdır.

Bir ticaret, oyun ve eğlence sebebiyle Câmideki ibadeti ve Cuma Hutbesini bırakıp gitmenin yanlışlığı hakkında şu âyeti kaynak olarak göstermektedirler:

ÂYET: 16

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا
عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ .

♣ “(Durum böyle iken) onlar bir ticaret veya bir oyun eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona koşular ve seni ayakta bıraktılar. De ki: “Allah’ın yanında bulunan, eğlence ve ticaretten daha hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.”⁸⁹

⁸⁹ Cuma: 62/11. Hz. Peygamber bir cuma günü hutbe irad ederken yiyecek yüklü bir kervan gelmişti. Kervanın geldiğini haber veren davul sesini duyan sahabeler dağılıp kervanın yanına koşular. Resûlullah’ın yanında yalnız on veya on iki kişi kaldı. Âyet bu olaya işaret etmektedir. Âyette sözü edilen “eğlence” ile bu davul sesi kastedilmektedir. “Rızık verme” nin Allah’tan başkası için kullanılması, mecâzidir. Hakiki manada rızık veren yalnızca Allah’tır. Başkalarının fonksiyonu rızıkın dağıtımında aracı olmaktan ibarettir. (Bkz. D.İ.B. Kur’ân-ı Kerîm Meâli, Haz. Doç. Dr. Halil Altuntaş, Dr. Muzaffer Şahin, Ankara 2006, s. 553.)

Ey Resûlüm, Müslümanlar bir ticaret veya eğlence gördüklerinde oraya koşuştular ve seni minberde ayakta bıraktılar. Onlara de ki: Allah katında olan şeyler eğlenceden, davuldan, alkıştan ve Dihye'nin getirdiği ticaretten daha hayırlıdır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır.⁹⁰

Bir Cuma günü Resûlüllah minberde hutbesini irâd ediyordu. Dihyetü'l-Kelbî Şam'dan yağ ticareti için gelmişti. Cemaat Hz. Peygamberi minberde ayakta bıraktılar ve ticaret için gelen bu kişiye doğru koştular, mescitte çok az kişi kalmıştı. Bu âyet adı geçen bu olay üzerine nâzil olmuştur.⁹¹ Burada böyle bir yağ satışı için gelindiğine göre muhtemelen davul ile ilân edilmiş olacak ki bazı müfessirler “lehv” kelimesinden maksat davul'dur demişlerdir.

(قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ) âyetinde iki vecih vardır:

Birincisi: Allah katında namazınızın sevabı, eğlencenizin lezzetinden de ticaretinizden de daha hayırlıdır.

⁹⁰ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü'l-Cum'a, c. IV, s. 328.

⁹¹ Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 11, c. XXIII, s. 386. ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf, a.g.e.*, Bâb: Sûretü'l-Cum'a, c. IV, s. 536.

İkincisi: Allah katında sizin için tahsis etmiş olduğu rızkınız, sizin eğlenenizden de ticaretinizden de daha hayırlıdır demektir.⁹²

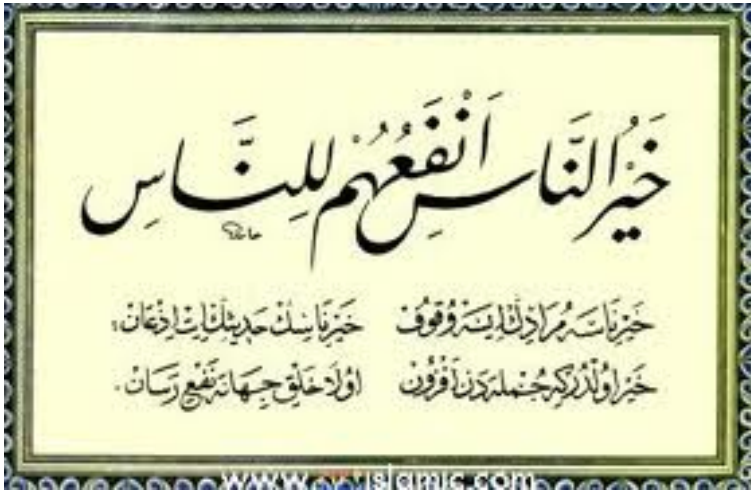
Burada anlatılan, mescidin dışında ticaret için gelen veya bir duyuru için çalınan bir davulu duyar duymaz minberde Hz. Peygamberi ayakta bırakarak, cemaatin Cuma namazını da bırakıp dışarı çıkmalarının yanlışlığına işaret edilmekte ve Müslümanlara ikaz edilmektedir. Yoksa her hangi bir müzik âletinin ve mûsikî icrasının meşru olmayışına ait bir işaret yoktur.

Bu âyetlerin dışında daha birçok âyet-i kerimeyi her hangi bir nedenle mûsikî, oyun ve eğlenenin lehinde kaynak olarak gösterenler çıkacaktır, çıkabilir de. Dipnot ve açıklamalarda da belirtildiği üzere, mûsikiyle ilgili olarak gösterilen bu âyetlerin hiç birisinin iniş sebebi müzikle, oyun ve eğlence ile alâkalı değildir hatta onlardan çok uzaktır.

⁹² El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü'l-Münâfikûn, c. XVIII, s. 120.

İKİNCİ BÖLÜM
MÛSİKÎ OYUN VE EĞLENCENİN
ALEYHİNDE OLDUĞU İDDİA EDİLEN
KUR'ÂN ÂYETLERİ VE TEFSİRLERİ

İKİNCİ BÖLÜM

MÛSİKÎ OYUN VE EĞLENCENİN ALEYHİNDE OLDUĞU İDDİA EDİLEN KUR'ÂN ÂYETLERİ VE TEFSİRLERİ

Mûsikînin hükmü konusunda aleyhinde kaynak olarak gösterilen âyetlere geçmeden önce bu çok önemli konuda bazı bilgileri burada vermemiz yerinde olacaktır.

Bir konunun haramlığı ancak Allah veya Resûlünün o konuda kati olarak açıklama yapmasıyla mümkündür. Bu da gayet açık bir âyetle veya Peygamber'in bu konuda sarîh bir beyânı veya uygulamasının tevatür olarak nakledilmesi ile olur.

Haram kelimesi hukûkî anlamda, Kur'ân ve Hadîs ile tamamen yasaklanmış, yapıldığında ceza-had gerektiren hareketler ve davranışlar için kullanılır.¹ Yani bu yasağı işleyen kişiyi Allah cezalandırır, cehennemine atar, bu kişinin kesinlikle tövbe etmesi gerekir demektir.

İslâmî bir yönetimde de, hâkim böyle bir kişiyi cezaya çarptırır, mahkûm eder, kanunlara uymamakla

¹ İrfan Aycan, “İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı”, A.Ü.İ.F. Dergisi, c. XXXVIII, s. 155.

suçlu bulur demektir. Bu bakımdan haram helâl kelimeleri üzerinde keyfî tasarruf yapmak doğru değildir.

İslâm âlimleri mûsikî konusunda, lehinde ve aleyhinde Kur'ân-ı Kerîmde açıkça bir hüküm bulunmadığı hususunda ittifak etmektedirler. Ancak İbn Mes'ud, İbn Abbas ve Mücâhit (Radiyallahu Anhüm) gibi bazı âlimler, âyetler içerisinde geçen bazı kelimelerden maksat şudur diyerek, bunları mûsikî aleyhinde kaynak olarak göstermeye çalışmışlardır ki, bu âyetlerin iniş sebepleri araştırıldığında mûsikî ile hiçbir alâkası olmadığı açıkça görülmektedir.

Mûsikîyi haram kıldığı iddia edilen âyetler şunlardır:

El-Lokmân: 31/ 6-16, en-Necm: 53/ 59-61, el-En'am: 6/ 35, el-İsrâ: 17/ 64, el-Kasas: 28/ 35, el-Furkân: 25/ 72, eş-Şuara: 26/ 224. Bunların dışında daha başka âyetler de mûsikî, oyun ve eğlencenin aleyhinde delil olarak ileri sürülmüştür.

Yukarıda adı geçen sûreleri ve ilgili âyetleri incelediğimiz zaman şunları söylememiz mümkündür:

Bu âyetler Mekke'de nâzil olmuştur. Amelî ahkâmın henüz teşrî edilmeğe (ortaya konulmadığı) başlanılmadığı bir devir olan Mekke'de nâzil olan bu sûre ve âyetlerin, mûsikîyi haram kıldığını iddia etmek isabetli bir karar olarak görülmemektedir. Henüz içki içmenin haram, zekât ve orucun henüz farz kılınmadığı bir zamanda, mûsikîyi -velev ki îma yoluyla olsun- yasaklayan veya kötöleyen bir

nassın (Âyet veya Hadîs metninin) bulunması makul değildir. Şayet Mekke’de mûsikîyi haram kılan bir âyet inmiş olsa dahi, Medine dönemindeki tatbikat bunun aksini gösterdiği için, bu âyetlerin hükmünün, Hz. Peygamber’in fiili ve kavli (sözü) ile kalkmış (mensûh) olması gerekir. Kaldı ki, bu âyetlerin dışında daha birçok âyeti, konuyla alâkalı olmadığı halde lehte ve aleyhte kaynak olarak ileri sürenler vardır.

Şimdi, mûsikî konusunda aleyhte olanların delil olarak ileri sürdükleri âyetleri inceleyelim.

Mûsikî, Oyun ve Eğlencenin Aleyhinde Olanların Dayandıkları Kur’an Âyetleri

Mûsikînin aleyhinde olanlar Kur’ândan birçok âyeti kendi iddiaları için delil göstermişlerdir. Aslında müzikle direkt alâkası olmayan veya müzik hakkında inmemiş olan bu âyetlerden bazıları şunlardır:

ÂYET: 1

وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ اشْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ .

♣ ”Eğer onların yüz çevirmeleri sana ağır geldiyse; bir delik açıp yerin dibine inerek yahut bir merdiven kurup

*göge çıkararak onlara bir mûcize getirmeye gücün yetiyorsa durma, yap! Eğer Allah dileseydi elbette onları hidâyet üzere toplardı. O halde sakın câhillerden olma.”*²

(وَأَنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ) Eğer onların hidâyetten yüz çevirmeleri sana ağır geliyorsa ve sana karşı yalan söylemelerine de sabredemiyorsan o zaman yere doğru bir delik aç yahut da semâya doğru bir merdiven kur ve onlara bir mûcize getir, gücün yetiyorsa yap!³

Bu sûrenin de âyetlerinin çoğunluğu Mekke’de nâzil olmuş, çok az bir kısmı ise Medine’de nâzil olmuştur. İçeriğinde başlıca tevhîde, adalete, peygamberliğe, âhirete dair meseleler ile küfrün ve bâtil inançların reddi ve bazı temel ahlâk kuralları konuları geçmektedir.⁴

Bu âyet-i kerime de Hz. Peygamber (s.a.v.)’in çevresindeki sevdiklerini İslâm’a kazandırma azmi ve gayreti görülmekte ayrıca Cenâb-ı Hakk’ın onun bu arzusuna verdiği cevabı ve ne yapabileceği konusundaki düşünceleri dile getirmektedir. Netice de sen teklifini

² En’âm: 6/35.

³ Ebu’l-Hasen Mukatil b. Süleyman b. Beşîr el-Belhî el-Ezdî (v. H. 150), *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Tahkîk: Abdullah Mahmut Şehhâte, Neşr: Dâru İhyâi’t-Türâs, 1. Bsk., Beyrut H. 1423, Bâb: Sûretü’l-En’âm, c. I, s. 559.

⁴ Bkz. *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Haz. Doç. Dr. Halil Altuntaş, Dr. Muzaffer Şahin, Ankara 2006, En’âm sûresi, Baş not, s. 127.

yaparsın ama onlar kabul etmezse yere girecek veya göğë çıkacak bir halin yok buyurarak peygamberini bir yerde teselli etmektedir.⁵

İnsanlığın kurtuluşu için canla başla gayret eden Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in, kendini helâk edercesine insanların hidâyetini arzu ettiğë görölmektedir. O, ne kadar azılı kâfir olursa olsun, ne kadar İslâm'a zararı olursa olsun bunları kazanmak istiyor ve bu uğurda azimli bir şekilde gayret ediyordu ama neticede hidâyeti verecek olan Allah Teâlâ'dır. Bu yüzden Yüce Rabbimiz peygamberine “*sen tebliğini yap ama ondan sonrasına karışma*” buyurarak bir yerde hem onu teselli etmekte ve hem de kendi gücü ve kudretinin unutulmamasını vurgulamaktadır. Yani hidâyeti verecek olan benim, Yüce Rabbimiz: adeta “ben istemezsem olmaz” buyurarak peygamberinin icraatlarına da sınır getirmektedir.

Âyet üzerinde yaptığımız gözlemlerde şunu görüyoruz: Bu âyette müzik sanatı, müzisyenler, şarkı-türkü söylemek veya bir müzik âleti çalmak gibi müzikal hiçbir faaliyet söz konusu olmadığı gibi oyun ve eğlence

⁵ Ebu'l-Kasım Mahmud b. Amr b. Ahmed, ez-Zemahşerî Cârü'llah (v. H. 538), *El-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzil*, 3. Bsk., (4 Cilt) Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut H.1407, Bâb: Sûretü'l-En'âm, c. II, s. 19; Ebû Abdillâh bin Ahmed el-Ansârî el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Tahkîk: Ahmed el-Birdûnî ve İbrahim Atfîş, Neşr: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2. Bsk, (20 cüz), Kahire H. 1384/ /M. 1964, Bâb: Sûretü'l-En'âm, c. VI, s. 417.

de söz konusu değildir. Nasıl, neden ve niçin kaynak olarak gösterilmiştir gerçekten anlamak mümkün değildir.

Müzik âleyhine kaynak olduğu iddia edilen bir başka âyet de şudur:

ÂYET: 2

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ.

♣ “Allah’ın kadrini gereği gibi bilemediler. Çünkü “Allah hiç kimseye hiçbir şey indirmede” dediler. De ki, “Musa’nın insanlara bir nur ve hidâyet olarak getirdiği, parça parça kâğıtlar haline koyup ortaya çıkardığınız, pek çoğunu ise gizlediğiniz; (kendisiyle) ne sizin ne babalarınızın bilmediği şeylerin size öğretildiği Kitab’ı kim indirdi? (Ey Muhammed!) “Allah” (indirdi) de, sonra bırak onları, içine daldıkları bataкта oynayadursunlar.”⁶

⁶ El-En’âm: 6/91. Bu sûre de Mekke döneminde inmiştir. 91 numaralı bu âyetle birlikte birkaç âyeti Medîne’de nâzil olmuştur. Daha önce geçtiği üzere sûrede başlıca tevhîde, adaletle, peygamberliğe, âhirete dair meseleler ile küfrün ve bâtil inançların

Allah'ı lâıyk-ı veçhile takdir etmediler. Kâfirler Allah, kuluna yani peygamberine kitap indirmemiştir diye yalan söylediklerinde bu âyet Ömer b. el-Hattâb'ın peygamber konusunda Tevrat'ta yazılıdır diye Mâlik b. ed-Dayf adlı Yahudi ile hasımlaştığıında bu adam hakkında nâzil olmuştur. Mâlik kızarak “Allah kimseye kitap indirmemiştir” demiştir. Bu adam Yahudilik'te rabbânî idi fakat Yahudiler onu rabbânîlikten azletmişlerdi. Allah Teâlâ Hz. Peygamber'in ağzından de ki: O zaman Musa'ya, karanlıktan aydınlığa çıkararak ve sapıklıktan hidâyete götüren parça parça kâğıtlara çevirdiğiniz nur'u kim indirdi? ⁷

Bu âyet-i kerimede daha önce kendilerine Musa (a.s.) 'ın peygamber olarak gönderilmesi ve Tivrât'ın da kendisine kitap olarak verilmesinden bahsedilen bu âyetlerde, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ve Kur'ân'ın tasdik edilmesi istenmektedir ancak bu bâdiye ehli olan insanlar kabul etmemekte ısrarla devam etmektedirler. Bunun üzerine Allah Teâlâ peygamberine “*onları bırak, içine*

reddi ve bazı temel ahlâk kuralları konu edilmektedir. Bkz. *Kur'ân-ı Kerim Meâli*, Haz. Doç. Dr. Halil Altuntaş, Dr. Muzaffer Şahin, Ankara 2006, En'âm Sûresi, Baş not, s. 127.

⁷ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü'l-En'âm, c. I, s. 574.

daldıkları bataкта oynayadursunlar”⁸ buyurarak peygamberini rahatlatmak istemiştir. Buradaki

(دَرَّهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ)

Cümlesi “bırak ne halleri varsa görsünler” anlamında kâfirleri tehdit olarak kullanılmıştır.⁹ Bunun normal şartlarda mûsikî ile düğün ve özel günlerde oynamanın, eğlenmenin yasaklığıyla veya meşruiyetiyle alakası bulunmamaktadır.

Özellikle eğlencelerde alkış yapma ve el vurmanın ve tezâhürât için ıslık çalmanın yanlışlığı hakkında bazı müzik karşıtlarının delil olarak sundukları âyet şudur:

ÂYET: 3

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصَدِيَةً فَذُوقُوا
الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ .

⁸ Ebu'l-Hasen Mukatil b. Süleyman b. Beşîr el-Ezdi el-Belhî (v. H. 150), *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Tahkîk: Abdullah Mahmut Şehhâte, Neşr: Dâru İhyâi't-Türâs, 1. Bsk., Beyrut H. 1423, Bâb: Mesûliyyetü'l-Müfessirîn, c. V, s. 237.

⁹ Ebû Abdillâh bin Ahmed el-Ansârî el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Tahkîk: Ahmed el-Birdûnî ve İbrahim Atfîş, Neşr: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2. Bsk, (20 cüz), Kahire H. 1384/ /M. 1964, Bâb: Sûretü'l-En'âm, c. VII, s. 38.

♣ "Onların, Kâbe'nin yanında duaları ıslık çalıp el çırpılmaktan ibarettir. Öyle ise (ey müşrikler) inkâr etmekte olduğunuzdan dolayı tadın azabı." ¹⁰

İbn Ömer'den rivâyet edildiğine göre müşrikler Kâbe'yi tavaf ediyorlar ve elleriyle tempolu alkış tutuyorlar, bağırıp çağırıyorlardı ve yanaklarını yere koyuyorlardı, bu âyet bu âyet onlar hakkında inmiştir.¹¹

Mukatil b. Süleyman'ın tefsirinde bu olay şöyle anlatılmaktadır. Kâfirlerin Kâbe'de ibadetleri ıslık çalmak ve alkış tutmaktı. Peygamber (s.a.v.) Mescid-i Harâm'da namaz kılariken Beni Abdi'd-Dâr İbn Kusayy kabilesinden olan bu Müşrikler Peygamberimiz (s.a.v.)'in sağ tarafına gelir ıslık sesi gibi ses çıkarırlar ve yine iki adam da sol tarafına gelir elleriyle alkış tutarlardı. Böyle yapmalarından maksat, Hz. Peygamberi namazda okuyuşundan şaşırtmak ve kafasını karıştırmak ve namazına engel olmak istiyorlardı. Allah Teâlâ bu kâfirlerin Bedir savaşında hayatlarına son vermiş ve Beni Abdi'd-Dâr kabilesinden geriye kalanları da -

¹⁰ El-Enfâl: 8/35. İslâm'a inanmayanlar Mescid-i Haram'da müslümanların ibadetine engel oluyorlardı. Kendileri kadın-erkek Kâbeyi çıplak olarak tavaf ederken, ıslık çalıp el çırpıyorlardı. Bkz. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Haz. Doç. Dr. Halil Altuntaş, Dr. Muzaffer Şahin, Ankara 2006, s. 180.

¹¹ Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Vâhidî en-Nisâbü'rî eş-Şâfiî (v. 468), *Esbâbu Nuzûli'l-Kur'ân*, Tahkik: İsmâ b. Abdu'l-Muhsin el-Humeydân, Neşr: Dâru'l-İslâh ed-Dimâm, 2. Bsk., Ysz., H. 1412 / 1992, Bâb: Sûretü'l-Enfâl, c. I, s. 236.

küfürlerinden dolayı- Bedir de öldürülmek üzere “azâbı tadın bakalım” hitabıyla muhatap bırakmıştır.¹² Böylece Hz. Peygamber secdeye gidince, kâfirler secde etmiyor ve onunla alay ediyorlardı. (Cehri namazlarda) Kur’ân okuduğu zaman da alkış ve ıslıkla O’na eziyet ediyorlardı.¹³

“Mükâ’ ” kelimesinde iki açıklama yapılmıştır. Birincisi, parmakları ağza sokmak; Mücâhid bu görüştedir. İkincisi ise parmakları birleştirip ağzıyla avuç içine güçlü üflemdir ki Antere böyle açıklamıştır. Âyetteki (وَتَضَدِّيَّةٌ) “Tasdiye” kelimesinde beş tane görüş vardır. Birincisi “Tasdiye” “alkış” demektir ki İbn Abbas, İbn Ömer, Hasenü’l-Basri, Mücâhid, Katâde ve Süddî bu görüştedir. İkincisi “Beyt-i Haram’dan yüz çevirmektir” ki Saîd b. Cübeyr ve İbn Zeyd bu görüştedir. Üçüncüsü, şayet farkında değilse, “yüksek sesle kendi yaptığı gibi yapması için birilerine seslenmektir”, bu da son dönem âlimlerinin görüşüdür. Dördüncüsü “gürültü” dür ki Ebû Ubeyde bu görüştedir. Beşincisi ise “bağırarak cevap veren kişiye, onun sözünün misliyle cevap vermesidir” ki İbn Bahr bu

¹² El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü’l-Enfâl, c. II, s. 114.

¹³ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü’l-İnşikâk, c. IV, s. 640.

görüştür.¹⁴ Müşrikler ıslık ve alkışını namaz yerine koyuyorlar ve Kâbe'yi de çıplak tavaf ediyorlardı.¹⁵

Yukarıda geçen kaynakların açıklamalarından da anlaşılacağı üzere burada alkış ve ıslık gibi işlemler bir sanat veya bir program sunanlar için yapılan bir tezâhürât değildir. Tam tersine, burada namaz kılan Hz. Peygamber'e ve onun yanında bulunan Müslümanlara eziyet etmek, onların namaz kılmalarını engellemek amacıyla yapılan şamata ve lüzumsuzluktur. İslâm'ı tebliğ etmeye çalışan Hz. Peygamberin ibadetini, tebliğini engellemek ve Müslümanlara zulmetmektir.

Bazıları buradaki alkış ve ıslık çalma fiillerini esas alarak, İslâm'da eğlence ve neşeli vakitlerde tezâhürât için alkış, ıslık çalma ve yüksek sesle mukabelede bulunmayı haram saymışlardır. Hatta birçok yerde Müslümanların bir sanat ve hüner gösterisi durumunda alkış tutmalarını yasaklamışlar ve bu işlemi günah saydıkları için insanları bundan men etmeye çalışmışlardır.

¹⁴ Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdâdî el-Mâverdî, *En-Nüketü ve'l-Uyûn*, Tahkik: Es-Seyyid İbn Abdu'l-Maksûd b. Abdi'r-Rahîm, Neşr: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, (6 cilt), Lübnan-Beyrut, Tsz., Bâb: 34, c. II, s. 315.

¹⁵ ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Sûretü'l-Enfâl, c. II, s. 218; El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü'l-Vâkıa, c. XVII, s. 228.

Maalesef Müslümanlar birçok âyeti anlamadıkları gibi, bu âyeti de doğru anlamamışlar, canlarının istediği şekilde sorumsuzca te'vîl ederek hüküm vermişlerdir. Dolayısıyla insanların iltifatına göre sanatını ve hünerini kullanabilecek, kendisine yapılan tezâhürâtla galeyana gelip yeteneğini ortaya koyabilecek sanat ve ilim erbabını ortada ilgisiz ve sahipsiz bırakmışlardır.

Bir konuşma sebebiyle, özel bir gün nedeniyle veya herhangi bir başarı sebebiyle birilerini alkışlamak veya böyle toplantılarda neşe ve heyecanı artıracak ısıklık ve bağırışlar câiz görülmemiş, hatta bunları yapanlar din adına ayıplanmış ve engellenmiştir. Müslümana dünyada gülmeyi, eğlenmeyi ve hoş vakit geçirmeyi çok görenler, onları dünyada öldürmüşlerdir. Dünyevi hiç bir hakkı, hazzı ve mutluluğu olamayan bir varlık halinde gösterdikleri için, gayri Müslimlere ve bu dinden uzak olanlara da yaklaşmamaları konusunda farkında olmadan yanlış mesajlar vermişlerdir. Buna kaynak olarak da hiç alakası olmayan bu âyetler Allah Teâlâ'ya iftira ederek delil olarak sunulmuştur. Âyetler nelerden bahseder, bazı Müslümanlar bunları nerelere hamlelerler, bu haksızlığı anlamak gerçekten çok zor gözükmektedir.

Mûsikî, oyun ve eğlenceye karşı olanların bir başka delilleri şu âyettir:

ÂYET: 4

وَاسْتَفْرِزْ مَنْ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِم بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكُهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعَدَّهُمْ وَمَا يَعُدُّهُمْ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا.

♣”Onlardan gücünün yettiği kimseleri dâvetinle şaşırt; süvarilerinle, yayalarınla onları yaygaraya boğ; mallarına, evlatlarına ortak ol, kendilerine vaadlerde bulun. Şeytan, insanlara, aldatmadan başka bir şey vadetmez.”¹⁶

(وَاسْتَفْرِزْ مَنْ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ) yani dâvetinle onlardan gücünün yettiklerini şaşırt, onları rahatsız edebildiğin kadar rahatsız et ve onları üzerinde buldukları şirk koşma işlemini, “doğru olan budur” deyip onları teşvik et demektir.¹⁷

İsrâ’ sûresinin birkaç âyeti dışında, âyetlerin çoğunluğu Mekke döneminde nâzil olmuştur. Bu âyet de

¹⁶ El-İsrâ: 17/64.

¹⁷ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü Meryem, c. II, s. 639.

Mekke döneminde nâzil olan âyetlerdendir.¹⁸ Aslında bu âyette Şeytan'ın insanlara musallat olması anlatılmakta ve insanları Allah'ın yolundan alıkoymak için onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sol taraflarından nasıl yaklaşacağı anlatılmaktadır.¹⁹

Burada Şeytan'ın çağrısı olan “bi- savtike = sesin ile” kelimesine neler girmez ki. Allah'a mâsiyete çağırın her dâvetçinin sesidir bu. İnsanın yanlış yapacağı bütün işler Şeytan'ın dâvetine girer. Tabii ki onun dâvetine giren şarkı, türkü ve dînî akîdelere ters düşen başka müzik türleri de olabilir ama bunu genelleştirmek doğru değildir.

Bu âyette geçen şeytanın insanoğlunu sesiyle şaşırtmasından maksat, “müzik ve şarkıyla insanları şaşırtmasıdır” şeklinde yorum yapanlar vardır.²⁰ Bunların başında Mücâhid ve Dahhâk²¹ gelmektedir. Mücâhid “bi-

¹⁸ Bkz. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Haz. Doç. Dr. Halil Altuntaş, Dr. Muzaffer Şahin, Ankara 2006, İsrâ' sûresi, baş not, s. 281.

¹⁹ ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Süretü'l-A'râf, c. II, s. 93.

²⁰ Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Ğâlib el-Âmulî, Ebû Câfer et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vili'l-Kur'ân*, Tahkîk: Ahmed Muhammed Şâkir, (24 cüz), Neşr: Müessesetü'r-Risâle, 1. Bsk., ysz., H. 1420/2000, Bâb: 64, c. XVII, s. 490.

²¹ Bkz. Ebû Abdillâh bin Ahmed el-Ansarî el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Tahkîk: Ahmed el-Birdûnî ve İbrahim Atfîş, Neşr: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2. Bsk, (20 cüz), Kahire H. 1384/ /M. 1964, Bâb: Süretü'l-İsrâ', c. X, s. 288; Ibn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c. V, s. 91, *Tefsîru't-Taberî*, c. XV, s. 118.

savtike” sözünden maksat müzik, mizmâr (düdükler) ve oyundur.²² Dahhâk ise (Mizmâr) düdüklerin sesidir demektir.²³ Yine aynı kelime için İbn Abbas: “bi-savtike” kelimesi, Allah’a isyan etmeye dâvet eden her dâvetçinin sesidir demektir.²⁴

Yukarıdaki yorumlamaların hepsi âyetin indiriliş sebebine aykırıdır ve doğrudan oyun, eğlence ve müzikle hiçbir ilgisi yoktur. Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)’den de bu âyetin müzikle ilgili olduğuna dair gelen bir açıklama da her hangi bir kaynakta geçmemektedir. Dolayısıyla meşru ve mübâh olarak bilinen her ne varsa, haramlığı kesin olan şeylere eşlik etmesi ve amacının dışında kötü niyet ve emellerle kullanılması durumunda Şeytan’ın çağrısı olur. Buna normal zamanlarda ibadet amacıyla yapılan birçok fiiller ve uygulamalar da dâhildir. Hatta sevap kazanmaya vesile olan Kur’ân-ı Kerim kıraati bile amacının dışında bir maksatla yapıldığı zaman Şeytan’ın emeline hizmet eder ve kişiyi sapıttırır. Birilerinin sesin beğenmesi veya birilerine yaranma amacıyla yapılan Kur’ân okuyuşları gibi.

Oyun ve eğlenceye karşı olanların âyetten bir başka delilleri şudur::

²² El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü’l-İsrâ’, c. X, s. 288.

²³ el-Mâverdî, *En-Nüketü ve’l-Uyûn*, Bâb: 63, c. III, s. 265.

²⁴ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü’l-İsrâ’, c. X, s. 288.

ÂYET: 5

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ .

♣ “Biz yeri göğü ve arasındakileri oyun olsun diye yaratmadık.”²⁵

Yani yedi kat gök ve yedi kat yerlerde ve bunlar arasında olan yaratıkları oyuncular (boş ve anlamsız) olarak yaratmadık²⁶ yani yerleri ve gökleri bâtil olarak yaratmadım, o ikisini olması gerektiği için yarattım²⁷ demektir.

Bu âyette geçen (لَاعِبِينَ) “lâibîn” kelimesi ile ilgili olarak iki vecih vardır: Birincisi: Bu kelime “*gâfil olanlar*” anlamına gelmesidir ki Mukâtil bu görüştedir.²⁸ İkincisi ise “*oynayanlardır*” demişlerdir ki Kelbî de bu görüştedir.²⁹ Yine aynı kelimeye “*abes, boş şeyler*”

²⁵ El-Enbiyâ: 21/16. Bu Sûre de Mekke döneminde inmiştir. 112 âyettir. “Enbiyâ” peygamberler demektir. Sûre, temel konu olarak peygamberlerden, onların tevhid dâvâsı uğrunda verdikleri mücadelelerden bahsettiği için bu adı almıştır. Bkz. *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Haz. Doç. Dr. Halil Altuntaş, Dr. Muzaffer Şahin, Ankara 2006, Enbiyâ Sûresi, Baş not, s. 321.

²⁶ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü’l-Enbiyâ, c. III, s. 73.

²⁷ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü’d-Dühân, c. III, s. 824.

²⁸ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü’d-Dühân: c. XVI, s. 147.

²⁹ el-Mâverdi, *En-Nüketü ve’l-Uyûn*, Bâb: 38, c. V, s. 256.

anlamı verenler de vardır.³⁰ Başka bir tarif ile de “*biz gökleri ve yeri boş ve anlamsız*” bâtil olarak yaratmadık” demektir.³¹ Bu kelimeye Katâde’den rivâyetle aynı zamanda “*boş ve bâtil*” anlamları verilmiştir.³² “Yani gökleri ve yeri ancak hak ve hakikat olarak yarattık”³³ şeklinde te’vîl edilmiştir.

Sûrenin inzâl tarihine ve sebebine baktığımız zaman açıkça görüyoruz ki bu âyetin oyun, eğlence ve mûsikî ile ilgisi yoktur. Buradaki “Lâibîn” kelimesini ele alarak “*Allah insanı oynamak için yaratmamıştır*” anlamını vererek bazıları maalesef Müslümanları daha ölmeden, dünyada iken canlı canlı kabre koymuşlar, Müslüman eğlenemez, sevinemez, oynayamaz, gülemez ve neşe sebebi olan müzik dinleyemez diyerek adeta insanları ruhsuzlaştırmayı kendilerine görev bilmişlerdir.

Böyle âyetler bize şu mesajı vermelidir. Asıl olan oynamamak değil, oynarken Allah’ı unutmamak; eğlenmemek değil, eğleneyim derken Yaratana unutmamaktır. Sevinmemek, gülmemek değil, bunları yaparken aşırılığa kaçmadan, Rabbimize karşı görevlerimizi ihmal etmeden yapmaktır. Bunca güzel

³⁰ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü’l-Enbiyâ, c. III, s. 73; El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü’l-Enbiyâ, c. XI, s. 276.

³¹ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü’d-Dühân, c. III, s. 824.

³² Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 16, c. XVIII, s. 419.

³³ Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 38, c. XXII, s. 40; ez-Zemaşerî, *El-Keşşâf, a.g.e.*, Bâb: Sûretü’l-Mü’minûn, c. III, s. 206, Bâb: Sûretü Sâd, c. IV, s. 89.

seslere karşı perhizkâr davranıp, Allah'ın bizlere ikramlarını unutmamak, yüce sanatını görmezlikten gelmemektir. Asıl olan ve insan tabiatına uygun olan da budur.

Müzik, oyun ve eğlenceye karşı olanların bir başka Kur'ânî delilleri de şu âyettir:

ÂYET: 6

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الرُّوْرَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا.

♣ “Onlar, yalana şahitlik etmeyen, faydasız boş bir şeyle karşılaştıkları zaman, vakar ve hoşgörü ile geçip gidenlerdir.”³⁴

Te'vil ehli “zûr” kelimesinin manasında ihtilâf etmişlerdir. Mukatil b. Süleyman Kur'ân-ı Kerîm'de Hacc Sûresi: 22/30 âyetinde “zûr” kelimesine “yalan ve şirk”³⁵ anlamı verirken, yukarıda geçen bu âyette ki “zûr” kelimesine “günâh ve Allah'a şirk koşmak”³⁶ anlamları vermiştir ki Dahhâk da bu görüştedir. Bazıları da bu kelimededen maksat “ğinâ = mûsikî” dir demişlerdir ki

³⁴ El-Furkân: 25/72.

³⁵ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü'l-Hacc, c. III, s. 123.

³⁶ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü'l-Furkan, c. III, s. 242.

Mücâhid bunlardandır.³⁷ İbn Cüreyc de aynı kelimeyi “*yalan*” olarak te’vil etmiştir.³⁸

Bu âyette Müslümanların özelliklerinden bahsedilerek, yalancılara ve kusur işleyenlerin meclislerinde bulunmanın sakıncalarından bahsedilmektedir. Müslümanlar böyle insanların bulunduğu meclislerde kendilerini şerden ve şer ehlinden korumak için onların meclisinde bulunmaz ve onlara yaklaşmazlar denilmektedir. Çünkü bâtil ile beraber olmak, ona ortak olmak demektir.³⁹

“Zûr” kelimesi lügatte “*bâtil olan bir şeye şahitlik yapmak*” ve “*yalan*” olarak geçmektedir.⁴⁰ Dahhâk bu kelimenin “*şirk*” anlamına geldiğini, İbn Zeyd ise Muhacirlerin sözüne dayanarak, “*müşriklerin ilâhlarına verdikleri sözler ve onlara gösterdikleri tazimdir*” demiştir.⁴¹ İbn Abbas’tan rivâyet edilen bir haberde “*müşriklerin bayram günleridir*” diye nakledilmektedir. İkrime ise bu kelime için “*oyun*” anlamını vermektedir.⁴²

³⁷ Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 72, c. XIX, s. 313; el-Mâverdî, *En-Nüketü ve'l-Uyûn*, Bâb: 72, c. IV, s. 159.

³⁸ Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 72, c. XIX, s. 314.

³⁹ ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf, a.g.e.*, Bâb: Sûretü'l-Furkân, c. III, s. 295; El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü'l-Furkân, c. XIII, s. 79.

⁴⁰ *El-Mu'cemü'l-Arabî el-Esâsî*, Haz. Heyet: Larousse, Alecso 1989, s. 593

⁴¹ Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 72, c. XIX, s. 313.

⁴² El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü'l-Furkân, c. XIII, s. 79.

İncelendiğinde görüleceği üzere bu sûre de Mekke döneminde inmiştir. 68-70 âyetlerin Medine döneminde indiği konusunda rivâyetlerin olduğu söylenmektedir. Sûrede temel konu olarak Hz. Peygamberin tüm insanlığa gönderildiği, onun tebliğ sırasında karşılaştığı zorluklar ve şirkin kökünün kazınacağı, geçmiş ümmetlerin hayatlarından bazı örnekler de verilerek konu ele alınmaktadır.⁴³

“Zûr” kelimesine verilen bu ihtilafli anlamların çoğu sûrenin iniş sebebiyle uyuşmamaktadır. Haram olan şey açık ve net olmalıdır. Bu âyetten de mûsikî, oyun ve eğlenenin haram veya yasak oluşuna ait bir hüküm çıkarmak mümkün değildir. Dolayısıyla ne kadar te’vil edilirse edilsin bunlardan mûsikînin, oyun ve eğlenenin aleyhine bir hüküm çıkarmak mümkün değildir.

Yine müziğin oyun ve eğlenenin haram kılındığına dair kaynak gösterilen başka bir âyet de:

ÂYET: 7

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصْلُونَ إِلَيْكُمَا بِآيَاتِنَا أَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعُكُمَا الْغَالِبُونَ .

⁴³ Bkz. *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Haz. Doç. Dr. Halil Altuntaş, Dr. Muzaffer Şahin, Ankara 2006, Furkan sûresi Baş not, s. 358.

♣ *Allah, “Kardeşinle senin pazunu kuvvetlendireceğiz ve size bir iktidar vereceğiz de ayetlerimiz sayesinde size (kötü bir amaçla) ulaşamayacaklar. Siz ve size uyanlar galip gelecek olanlardır.”*⁴⁴ buyurdu.

Yani kardeşin Harun ile pazunu kuvvetlendireceğiz demek, sırtını kuvvetlendireceğiz. Böylece Musa'nın eli ve âsası ikiniz için mucizelerimiz olacaktır denilmiştir.⁴⁵

Kasas sûresi de Mekke döneminde inen sûrelerdendir. Sûrede başlıca Hz. Musa'nın çocukluğunu, peygamber oluşunu, Müsevîleri Mısır'dan çıkarmasını ve Firavun ile ordusunun boğulmasını içine alan bir süreç anlatılarak, küfre saplanıp, maddi servet ve kudrete bel bağlamanın kötü âkibetini göstermek üzere de Kârûn kıssasına yer verilmiştir.⁴⁶ Hangi nedenle müzik sanatı ve müzisyenlerle iliştilmiş belli değildir ancak müziğin aleyhine âyetlerden deliller verilirken bu âyet de konu ile ilişkilendirilmiştir.

Bu âyette tebliğ görevi nedeniyle kendini yalnız hisseden Musa (a.s.)'a Allah Teâlâ takviye olarak kardeşi

⁴⁴ El-Kasas: 28/35.

⁴⁵ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sürertü'l-Kasas, c. III, s. 345.

⁴⁶ Bkz. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Haz. Doç. Dr. Halil Altuntaş, Dr. Muzaffer Şahin, Ankara 2006,

Harun (a.s.)'ı verdiği buyurmaktadır.⁴⁷ Bu âyetin de bir önceki âyette belirttiğimiz gibi müzik dinlemek, müzik sanatı ve müzisyenlerle, oyun ve eğlence ile hiçbir alâkası yoktur.

Müzik sanatıyla ilgili olduğu söylenen bir başka âyet de şudur:

ÂYET: 8

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ
بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ .

♣“İnsanlardan öylesi vardır ki, her hangi bir ilmi delile dayanmadan, Allah yolundan saptırmak ve sonra da onunla alay etmek için boş lâfi satın alır. İşte onlara rüsvâ edici bir azap vardır.”⁴⁸

İnsanlardan Nadr b. Hâris gibi Kur’ân’ı, “lehve’l-hadîs” karşılığında yani Rüstem ve İsfendiyâr’ın bâtil sözü karşılığında satanlar vardır. Nadr b. Hâris, insanları Allah’ın yolundan saptırmak için Kur’ân-ı Kerîm’in Rüstem ve İsfendiyâr gibi öncekilerin hikâyelerinden olduğunu iddia etmiştir. Yani bâtil sözlerle bilgisizce

⁴⁷ ez-Zemaşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Sûretü’l-Kasas, c. III, s. 410; El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü’l-Kasas, c. XIII, s. 283.

⁴⁸ El-Lukman: 31/6

Allah'ın doğru yolu İslâm'dan kaydırmak, onunla alay etmek, Kur'ân âyetlerini Rüstem ve İsfendiyâr'ın sözleri gibi dalga geçmek için bahane edinmiştir ve: “*bu Kur'ân evvelkilerin uydurdukları hikâyelerden başka bir şey değildir*” demiştir. Bu sebeple Nadr b. Hâris Hîre'ye ticaret için gitmiş ve orada Rüstem ve İsfendiyâr'ın hikâyelerini satın almış ve onları Mekke halkına getirmişti ve: “*Muhammed size Âd ve Semûd'dan anlatıyor, onun anlattığı şeyler Rüstem hikâyeleri gibidir*” demişti.⁴⁹

Bu âyette geçen “boş lâfa müşteri çıkan adam” sözünden maksat Nadr b. Hâris'tir ki, Acemlerin masal kitaplarını satın alıp getirir, Mekke'lilere: “Muhammed size Âd ve Semûd hikâyelerini anlatıyor, ben de Acem ve Rum masallarını (yahut Rüstem, İsfendiyâr, Kisrâ masallarını) söyleyeceğim diyerek onları okurdu. Bu suretle müşrikleri eğlendirir, Kur'ân dinlemekten oyalardı. Müşrikler de onun anlattıklarını güzel bulur ve Kur'ân'ı dinlemekten vazgeçerlerdi.⁵⁰

Nadr b. Hâris adındaki bu müşrik, şarkıcı kadınları satın alıyordu. Müslüman olmak isteyen kişilere bu şarkıcı kadını salıyordu ve şu kişiyi yedirin, içirin ve ona şarkı söyleyin diyordu. Sonra da işte bunlar, Muhammed'in

⁴⁹ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü Lokmân, c. III, s. 432.

⁵⁰ el-Vâhidî, *Esbâbu Nuzûli'l-Kur'ân*, a.g.tefsir, Bâb: Sûretü Lokman, c. I, s. 345; Çantay, a.g.e., c. II, s. 728; ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Sûretü Lokmân, c. III, s. 490.

sizleri dâvet ettiği şeylerden, namazdan, oruçtan ve onun önünde savaşmaktan hayırlıdır diyordu.⁵¹

İbn Mes'ûd bu âyetteki "Lehve'l-Hadîs" sözünü "ğînâ" yani mûsikî olarak tefsîr etmiş⁵² İbn Abbas da mûsikî ve benzeri şeylerdir demiştir.⁵³ Mûsikîye karşı olanlar da bunların görüşlerini esas alarak âyeti kendilerine kaynak edinmişlerdir.⁵⁴ Mücâhid (r.a.) bu âyet kaynakları (şarkıcı kadın köleler) ve şarkıcı kadınlar hakkında nâzil oldu demiştir.⁵⁵ Çok mal karşılığında satın alınan şarkıcı erkek veya kadındır, mûsikîdir veya bunların mûsikîlerini dinlemektir⁵⁶ diye yorumlamıştır. Hasenü'l-Basrî'ye göre "lehve'l-Hadîs" çalgılar ve müziktir. Kasım b. Muhammed de müzik bâtıldır, bâtil da cehennemdedir⁵⁷ demiştir. İbn Zeyd bu âyette bahsedilen muhatapların Mü'minler değil, kâfirler olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁸

⁵¹ ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Sûretü Lokmân, c. III, s. 490; El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü Lokmân, c. XIV, s. 52.

⁵² Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*, Bâb: 6, c. XX, s. 127.

⁵³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*, Bâb: 6, c. XX, s. 128; El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü Lokmân, c. XIV, s. 51.

⁵⁴ İsmâil b. Ahmed er-Rusûhî el-Ankaravî; *Hüccetu's-Semâ'*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa K. 255/2, yk. 21/b.

⁵⁵ el-Vâhidî, *Esbâbu Nuzûli'l-Kur'ân*, Bâb: Sûretü Lokmân, c. I, s. 345.

⁵⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*, Bâb: 6, c. XX, s. 129.

⁵⁷ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü Lokmân, c. XIV, s. 52.

⁵⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*, Bâb: 6, c. XX, s. 130.

Ayrıca (مَنْ يَشْتَرِي لَهُوَ الْحَدِيثِ) yani “lehve’l-hadis” i satın alan kimse meselesinde de değişik görüşler ortaya çıkmaktadır. Mutarrif: “lehve’l-hadîsi satın almak demek onu sevmek demektir. Katâde: umulur ki kişi “lehve’l-hadîs” e para vermez ama onu dinlemesi, satın alması demektir.⁵⁹

Dolayısıyla kâfirlerin muhatap alındığı âyetleri Mü’minler hakkında yorumlamak doğru değildir. Aslında bu âyetin mûsikî aleyhinde kaynak olarak ileri sürülmesi sadece kişisel görüş ve yorumdan başka bir şey değildir. Çünkü bu âyetin ne lâfız, ne anlam ve ne de nüzûl sebebi bakımından mûsikîyle, oyun ve eğlence ile hiçbir alâkası yoktur.

Ankaravî, bu âyeti mûsikî aleyhinde kaynak olarak gösterenlere cevaben: *“Boş sözü dinle değiştirerek satın almak ve onunla Allah’ın yolundan saptırmak amacı varsa, hiç tartışmasız bu haramdır. Fakat her ğinâ dinden bedel değildir ki onu Allah’ın yolundan saptırmak için satın almış olsun”* dedikten sonra, insanları saptırmak amacıyla Kur’ân okumak bile haram olur diyerek, şöyle bir tarihi olayı nakleder:

Sahabe döneminde cemaate imamlık yapan bir münâfik vardı. Sabah namazlarında her zaman Abese sûresini okurdu. Bundan amacının da o sûrede Hz. Resûl’e itâb (azarlama) olduğunu, bu yüzden O’nu müminler

⁵⁹ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü Lokmân, c. XIV, s. 53.

nazarında küçük düşürmeyi amaçladığını Müslümanlardan birileri fark etmişti. Durum halifeyle iletildi. Hz. Ömer (r.a.) bu münâfik'ın katline kararla mukabelede bulunmuştur⁶⁰ fakat bu karar infaz edilmiş midir bilinmemektedir.

Başka bir âyette:

ÂYET: 9

وَاقْصِدْ فِي مَشِيكَ وَأَغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ
الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ .^ط

♣ “Yürüyüşünde tabii ol. Sesini alçat. Çünkü seslerin en çirkinini herhalde eşeklerin sesidir!”⁶¹

(وَاقْصِدْ فِي مَشِيكَ) Yürüyüşünü bozma ve mübah olmayacak tarzda şımarma⁶² yani hızlı yürüyüş ile yavaş

⁶⁰ İsmâil b. Ahmed er-Rusûhî el-Ankaravî; *Hüccetu's-Semâ'*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa K. 255/2, yk. 21/b.

⁶¹ Lokmân: 31/19. Lokmân sûresi 34 âyettir, Mekke döneminde inmiştir. Sûre adını 12. Ve 13. Âyetlerde zikredilen Hz. Lokmân (a.s.)'dan almıştır. Sûrede başlıca Hz. Lokmân'ın oğluna öğütleri, tevhid, peygamberlik, öldükten sonra dirilme ve haşr konularına dikkat çekilmekte, kıyâmet günü için hazırlıklı olunması öğütlenmektedir. Bkz. *Kur'ân-ı Kerim Meâli*, Haz. Doç. Dr. Halil Altuntaş, Dr. Muzaffer Şahin, Ankara 2006, Furkan sûresi Baş not, s. 410.

⁶² El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü Lokmân, c. III, s. 435.

yürüyüş arasında mutedil yürü denilmiştir.⁶³ Bazıları Bu kelimeye beş vecih vardır demişlerdir: **Birinci** manası nefsin hakkında mütevâzi olmaktır ki Mücâhid bu görüştedir. **İkincisi** yürüyüşünde ayağının bastığı yere bakmandır, Dahhâk bu görüştedir. **Üçüncüsü** yürüyüşünde süratli olmandır, Yezîd b. Ebî Hubeyb bu görüştedir. **Dördüncüsü** yürümede koşmamandır ki Nakkaş böyle anlatmıştır. Enes b. Mâlik rivâyet ediyor ki Resûlullah (s.a.v.): “*Hızlı yürümek kişinin yüzünün güzelliğini giderir.*” buyurmuştur. **Beşincisi** yürüyüşünü bozmamandır, İbn Cübeyr bu görüştedir.⁶⁴

(وَأَغْضَضُ مِنْ صَوْتِكَ) Yani konuşmada sesini kıs,⁶⁵ bu karşılıklı konuşmada sesin en yüksek olanıdır. Bu kelimeye “*insanlarla konuşurken tevâzu için yüzünü yönelt*” anlamını verenler de vardır.⁶⁶

(أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ) yani seslerin en vahşisi⁶⁷ en şerlisi demektir ki İkrime böyle demiştir. Bu konuda dört vecih vardır:

⁶³ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü Lokmân, c. XIV, s. 71; ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Sûretü Lokmân, c. III, 497.

⁶⁴ el-Mâverdí, *En-Nüketü ve'l-Uyûn*, Bâb: 16, c. IV, s. 341; ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Sûretü Lokmân, c. III, s. 497.

⁶⁵ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü Lokmân, c. III, s. 435.

⁶⁶ ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Sûretü Lokmân, c. III, s. 497.

⁶⁷ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb:Sûretü Lokmân, c. XIV, s. 71.

Birincisi: Bu kelime “seslerin en çirkini” demektir, İbn Cübeyr’e göre böyledir.

İkincisi: “Muhakkak öne geçmek” demektir.

Üçüncüsü: “En şiddetli olanı” demektir, Hasan⁶⁸ bu görüştedir.

Dördüncüsü: “En uzak olanı” demektir, Müberred böyle demiştir.⁶⁹

(لَصَوْتُ الْحَمِيرِ) kelimesinde iki vecih vardır:

Birincisi: Yüksek sesle aksırmaktır, Câferu’s-Sâdık bu görüştedir. **İkincisi:** Eşeğin sesidir. Hayvanlar arasında özellikle zikredilmesinde iki vecih vardır:

Birincisi: Nefis hakkında seslerin en çirkini olması ve dinleme anında en berbatı olmasıdır. Bu yüzden eşek sesi, Araplar arasında darb-ı mesel olmuştur Katâde böyle söylemiştir. Çünkü onun sesinin öncesi tizdir, sonucu da pestir.

İkincisi: Her şeyin ötüşünde Allah’ı tesbih vardır ancak eşek müstesna, çünkü o, Şeytan’ı gördüğü zaman bağırıma başlar ki Süfyânü’s-Sevrî bu görüştedir.⁷⁰

Eşeğin sesinin darb-ı mesel olmasının sebebine gelince Süleyman b. Erkam’ın Hasan’dan⁷¹ rivâyet ettiğine göre câhiliye döneminde müşrikler yüksek sesle

⁶⁸ Hasenü’l-Basrî.

⁶⁹ el-Mâverdi, *En-Nüketü ve’l-Uyûn*, Bâb: 16, c. IV, s. 341.

⁷⁰ el-Mâverdi, *En-Nüketü ve’l-Uyûn*, Bâb: 16, c. IV, s. 341; El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü Lokmân, c. XIV, s. 72.

⁷¹ Hasenü’l-Basrî.

konuşurlar ve yüksek sesle konuşmayla da övünürlerdi. Kimin sesi en yüksek ise o en aziz olan kişiydi. Kim de kısık sesle konuşuyorsa o da en aşağı kişi kabul edilirdi. Bunun üzerine bu âyetler nâzil olmuştur. Allah Teâlâ sesinden korkulan şeyleri eşek menzilesine indirmiştir.⁷²

Bu sûrede Lokmân (.a.s.)'ın oğluna öğütleri vardır. Bunlardan bir tanesi de yorumlarda zikredildiği üzere insanlara hitap ederken bağırıp çağırmadan mutedil ve mütevâzi bir sesle konuşmanın öneminden bahsedilmektedir. Âyette belirtildiği üzere Lokmân (a.s.) oğluna yürümede ve konuşmada iktisadı emretmiştir.⁷³

Bu âyet de aklâkî konuların yaygınlaştırılmaya çalışıldığı Mekke dönemi İslâmi faaliyetlerinden bahsedilmektedir. Henüz şeriâtın haramlarla ilgili hususlarının inzal olmaya başlamadığı bu dönemlerde, bu âyeti mûsikî sanatı, müzisyenler, nağmeli okuma ve söylemeler, oyun ve eğlence hakkında kaynak olarak ileri sürmek doğru değildir. Âyet ne lafzan ve ne de mânen böyle şeylere kaynak gösterilemez.

Bu âyetin te'vilinde: Yürüyüşünde mütevâzi ol, sesini de yüksek tutma. Eğer bağırıp çağırma ile haklı ve üstün olunsaydı o zaman bu konuda en avantajlı olanlar eşekler olurdu. Hâlbuki seslerin en çirkini eşeklerin sesidir. Burada çirkin ses kötülenirken âyetin mefhûm-i

⁷² el-Mâverdî, *En-Nüketü ve 'l-Uyûn*, Bâb: 16, c. IV, s. 341.

⁷³ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü Lokmân, c. III, s. 435.

muhâlifî = anlamının tersi güzel ses övülmüştür denilmektedir.⁷⁴ Burada konu kibir ve gururdur. Mûsikî sanatı, müzik âletleri veya ses sanatkârlığı değildir. Müzik ses sanatı demektir. Bu âyette de ses anlamına gelen “savt” kelimesi kullanılmaktadır. Dolayısıyla “savt” kelimesi geçtiği için de birileri tarafından hemen müzikle ilişkilendirilmiş ve anlamına vâkıf olmadan hemen bunun hakkında yorumlar yapılmıştır.

Müslümanların hiçbir şekilde gülüp, eğlenemeyeceğini iddia edenlerin Kur’ân-ı Kerîm’den kaynak olarak gösterdikleri bir başka âyet de şudur:

ÂYET: 10

أَفَمِنَ هَذَا الْحَدِيثِ تَعَجُّبُونَ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَتَّبِعُونَ وَأَنْتُمْ

سَامِدُونَ .

♣“Bu söze mi taaccüb ediyorsunuz, gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz? Siz cidden çok dik başlısınız (sâmidsiniz)”⁷⁵.

(وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ) Yemen lügatine göre “Kur’ân’dan gâfilsiniz”⁷⁶ demektir. Bu âyette geçen “sâmidûn”

⁷⁴ Bayram Akdoğan, *Türk Din Mûsikîsi Dersleri*, Bilge Ajans ve Matbaası, Ankara 2010, s. 38.

⁷⁵ En-Necm: 52/59-60-61.

kelimesi ile muğannilerin (şarkı söyleyenlerin) kastedildiği ileri sürülmüştür. İkrime, İbn Abbas'tan naklen bu kelimenin ğinâ (mûsikî) anlamına geldiğini bildirmiştir.⁷⁷ Dahhâk bu kelimenin üstünlük taslamak, gururlanmak anlamına geldiğini söylemiştir.⁷⁸ Bazıları “Sâmid = muğannî” dir demişler, bazıları da müzik âleti çalanlardır diye çevirmişlerdir.⁷⁹ Bazıları da bu kelimenin “şarkı söylemek” anlamına geldiğini hatta şarkıcı köle kadınlara (kayne) sahip olan kişiler câriyelerinden şarkı dinlemek istedikleri zaman aynı kökten gelen emir fiili “üsmüdü lenâ = bize şarkı söyle” kelimesini kullandıklarını nakletmektedirler.⁸⁰

İkrime'den nakledildiğine göre müşrikler Kur'ân'ı işittikleri zaman tegannî yaparlardı, bu âyet işte bu gibiler hakkında nâzil olmuştu⁸¹. Bu âyette de direkt olarak kötülener mûsikî sanatı değil, müşriklerin Kur'ân'ı dinlememek için bunu araç olarak kullanmalarındır. İkrime, İbn Abbas'dan rivâyetle Himyerî lüğatinde “sâmidûn” kelimesinin “muğannûn” yani “şarkı söyleyenler”

⁷⁶ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü'n-Necm, c. IV, s. 168.

⁷⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vili'l-Kur'ân*, Bâb: 59, c. XXII, s. 559; El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü'n-Necm, c. XVII, s. 123.

⁷⁸ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü'n-Necm, c. XVII, s. 123.

⁷⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vili'l-Kur'ân*, Bâb: 59, c. XXII, s. 559.

⁸⁰ ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Sûretü'l-Kamer, c. IV, s. 430; El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü Lokmân, c. XIV, s. 51.

⁸¹ Süleyman Uludağ, *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ'*, 2. Baskı, Bursa 1992, s. 47.

anlamına geldiğini nakletmektedir.⁸² Başka bir yerde de Yemen'lilerin dilinde “*şarkı-türkü*” anlamına geldiğini ve birisinden bir şeyler dinlemeyi arzu ettiklerinde “*üsmüdenâ*” bize şarkı-türkü söyle dediklerini haber vermektedir, İbn Zeyd ise “*sâmid*” kelimesinin “*gâfil*” anlamına geldiğini söylemektedir.⁸³

Bazı kelimeler kullanım yerine göre de anlam alırlar. Şayet burada eğer “*sâmidûn*” kelimesine şarkıcılar anlamı verecek olursak, o zaman kelimenin bu karşılığını âyet meâline koyacak olursak çok tuhaf bir anlam çıkmaz mı? Bir deneyecek olursak: “*Bu söze mi taaccüb ediyorsunuz, gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz? Siz şarkıcılarız.*” Bu anlam âyetin evveline hiç de uymamıştır. “*...siz çok dik başlısınız*” anlamı metne daha uygundur. O halde bu âyete uygun olan bu manayı vermek gerekir.

Bu haberleri okuduğumuz zaman neredeyse işin içinden çıkamaz hale gelmiş bulunuyoruz. Kıyâmetin başlangıcından, Mekke döneminde kâfirlerin Kur’ân’a inanmama konusundaki ısrarlarından bahseden bu âyetlerin müzikle, müzik sanatıyla, besteyle, şarkıyla ve şarkıcıyla ilgisi yoktur. Hele hele oyun ve eğlence ile hiç alâkası yoktur. Henüz amellerle ilgili teşrîin inzal olmaya başlamadığı böyle bir dönemde, tebliğ görevinin, evleviyetle haram kılınması gereken birçok yanlış işlerden

⁸² Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vili'l-Kur'ân*, Bâb: 59, c. XXII, s. 560.

⁸³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vili'l-Kur'ân*, Bâb: 59, c. XXII, s. 561.

önce hemen mûsikîden başlayacağını zannetmek hayalden başka bir şey değildir.

Sanata karşı olanların yanlış anlayıp yanlış değerlendirdikleri ve kendi geçersiz iddialarını ispat için kullandıkları bir âyet de şiir sanatı ve şâirlerle ilgili olan şu âyettir:

ÂYET: 11

وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ . أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ .
وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ . إِلَّا الَّذِينَ أَمْنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ
ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ .

♣ “Şairlere ise haddi aşan azgınlar uyarlar. Görmez misin ki onlar, her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar ve yapmadıkları şeyleri söylerler. Ancak iman edip salih amel işleyen, Allah’ı çok anan ve haksızlığa uğratıldıktan sonra ölçlerini alanlar başka. Zulmedenler hangi akibete uğrayacaklarını göreceklerdir.”⁸⁴

Burada kastedilen şâirler Kureyş’ten olan Abdullah b. Ez-Zübağrî es-Sehmî, Ebû Süfyan b. Abdü’l-Muttalib, Hümeyratü’bnü Ebî Vehb el-Mahzumî, Müşâfi’ b. Abdi

⁸⁴ Eş-Şuarâ: 26/224-227.

Menâf Umeyru'l-Cumhî, Amru'bnî Abdillâh; ve Beni Sakîfe'den Ümeyyetü'bnü Ebi's-Salt es-Sakafî. Bunların hepsi yalan ve bâtil şeyleri söylediler ve biz de Muhammed gibi söylüyoruz dediler. Şiirler söylediler ve kavimlerinin azgınları da onların şiirlerini dinlemek için yanlarında toplandılar ve onlardan nasıl hiciv yaptıklarını gördüler.⁸⁵

İbn Abbas'a göre buradaki şâirlerden maksat, insanların ve cinlerin sapıklarının kendilerine tabi olduğu kâfirlerdir.⁸⁶

Şiir sözün kapısıdır, güzeli sözün güzeli gibidir. Şiirin çirkini de sözün çirkini gibidir. Bundan Abdullah b. Revâha, Hasan b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik ve Ka'b b. Züheyr gibi şâirler müstesnâ kılınmıştır.⁸⁷ Çünkü bunlar Resûlüllah'ı müdafaa ediyorlar ve Kureyş'in hicivlerine karşı koyuyorlardı.⁸⁸ Maalesef bu âyetlerin sebab-i nüzûlünü bilmeyen bazı Müslümanlar da bunun sebebini anlamadan sanki İslâm şiire, şiir sanatına ve şâirliğe karşıymış gibi zannedip bu konuda yanlış yorumlar yaparak insanları saptırmaktadırlar. Bu sebeple âyetin devamını okumalıdır, aynen Hz. Peygamber döneminde Hasan b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik ve İbn Revâha gibi bazı

⁸⁵ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü'ş-Şuarâ', c. III, s. 282.

⁸⁶ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü'ş-Şuarâ', c. XIII, s. 145.

⁸⁷ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü'ş-Şuarâ', c. III, s. 283.

⁸⁸ ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf*, a.g.e., Bâb: Sûretü'ş-Şuarâ', c. III, s. 345.

şâirlerin bu âyetin nüzûlünü duyup, ağlayarak Resûlüllah'a gelmişlerdi. Resûlüllah (s.a.v.) onlara niçin ağladıklarını sormuş ve âyetin devamında: "... *Ancak iman edip salih amel işleyen, Allah'ı çok anan ve haksızlığa uğratıldıktan sonra öçlerini alanlar başka...*" kısmını onlara okuyunca teselli olmuşlardı.⁸⁹

Bu âyette hiciv şiirleri yazarak Kur'ân'ı ve İslâm'ı karalamaya çalışan müşrik şâirler kötülenmiştir. Bunlar şiirleriyle İslâm'a ve Hz. Peygambere hücum ediyorlar saldırıyorlardı. Abdullah b. Revâha müşrikler tarafından İslâm'a karşı şiirler söylüyordu. Bu defa Ensar'dan Beni Seleme b. Hesm'den Hasan b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik gibi Müslüman şâirler Hz. Peygamberden izin istemişlerdir. Hz. Peygamber de onlara izin verince bunlar da şiirleriyle müşrikleri hicvetmişler ve Hz. Peygamberi övmüşlerdir.⁹⁰ Bu âyetin konusu budur. Bundan sonra gelen âyette ise kâfirlerin saldırılarına yine şiir yoluyla cevap veren Müslüman Şâirler övülmüştür.

Âyetteki "ğâvûn" kelimesi hakkında İbn Zeyd "kâfirler" dir demiş, Ebû Câfer bu konudaki sözlerin doğruya en layık olanı "insanların azgınları", "Şeytanların azgınları", "Cinlerin isyankârları" olarak te'vîl edilmiştir

⁸⁹ El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü'ş-şuarâ', c. XIII, s. 153.

⁹⁰ El-Ezdî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Bâb: Sûretü'ş-şuarâ', c. III, s. 283.

⁹¹ demiştir. Katâde, Kelbî ve Mukatil “ğâvûn” dan maksat, şeytanlar olduğunu söylemiştir.⁹²

Burada kötüleneren şiir sanatı veya şâirlik mesleği değil, bu sanatı kötüye kullananlardır. Yine “ğâvûn” kelimesini “*kızdığı zaman sövenler*” anlamında yorumlayanlar vardır. Bu konuda dört görüş vardır. Birincisi bu kelimededen kasıt şeytanlardır ki Mücâhid bunu diyenlerdendir. İkincisi müşriklerdir ki bunu da İbn Zeyd söylemektedir. Üçüncüsü sefih alçak kişilerdir, bunu da Dahhâk söylemektedir. Dördüncüsü şiir söyleyenlerdir ki bunu da İbn Abbas söylemektedir.⁹³

Maksat muhalefet olduktan sonra, iniş sebebine aykırı olarak daha birçok âyeti mûsikî aleyhine yorumlayanlar çıkacaktır. Lehte ve aleyhte ileri sunulan bu âyetlerden sonra sonuç olarak Kur’ân-ı Kerîm’de mûsikî veya ğinâ hakkında, doğrudan konu ile ilgili âyet görülmediğini söyleyebiliriz. Durum böyle olunca, mûsikînin hükmü konusunda kanaatlerin oluşması için ayrıca konu ile ilgili hadislerin de doğru anlaşılması gerekmektedir. Şimdi bu açıklamalardan sonra çalışmamızın sonuç kısmına geçmek istiyoruz.

⁹¹ Taberî, a.g. Tefsir, Bâb: 224, c. XIX, s. 417.

⁹² El-Kurtubî, a.g. tefsir, Bâb: Sûretü’ş-şuarâ’, c. XIII, s. 116.

⁹³ el-Mâverdü, *En-Nüketü ve’l-Uyûn*, Bâb: 221, c. IV, s. 189.

SONUÇ

Buraya kadar lehte ve aleyhte kaynak olarak gösterilen âyetlerin, başta gelen tefsir kaynaklarına göre yorum ve açıklamalarını vermeye çalıştık. İlgili diye ileri sürülen âyetlerin ilk dönem meşhur tefsir kaynaklarına göre doğru bir şekilde yorumlarını vermeye çalıştık. İster lehinde isterse aleyhinde kaynak olarak gösterilen bu âyetlerin gerçekten oyun, eğlence ve mûsikîyi yasaklayan veya hiçbir engel olmadan yapılmasını teşvik eden bir bilgiye de rastlamadık.

Kitap içinde geçen bunca âyetlerin iniş sebeplerini ve tefsirlerini gördükçe Müslüman olarak bizim Kur'ân-ı Kerîm'i anlamadığımızı bir kez daha idrak etmiş bulunuyoruz. Hangi âyette “lehv”, “lağv”, “la'b”, “lehve'l-hadîs”, ve “savt” kelimesi görmüşsek hemen burada oyun ve eğlenceye veya mûsikîye yasak var demişiz, nerede “şiiir ve şuarâ” kelimeleri geçiyorsa, burada şâirliğe veya şiiire karşı bir yasaklama var diye peşinen bir yargılamaya girmişizdir. Âyetlerde işimize gelen kelimeleri bulunca, burada gerçekten ne anlatılıyor onu anlamaya çalışma yerine, hemen mânâ ile hiç alakası olmayan yorumları yapıp, onu bir şeye malzeme yapmışsınız ki bu çok kötü bir iftiradır.

*“Hakkında kesin hüküm bulunmayan eşyada asıl olan ibaha'dır”*¹ hukuk kaidesi gereğince hareket etmek

¹ İbn Nüceym Zeynü'l-Abidîn b. İbrahim, *El-Eşbâh ve'n-Nezâir*, Mısır 1322, s. 26.

gerekmektedir. Haramlar açıkça belirtildikten sonra bütün meşru olan işler ve uygulamalar için de âyetler gönderilseydi o zaman bugünkü kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'in hacmi iki üç kat olurdu. Fakat hâlâ bunu anlayamayan insanlarımız vardır. Biz Kur'ân'ı ne zaman anlayacağız, gerçekten hayretler içerisinde kalıyoruz. Ehl-i sünnet anlayışına sahip olduğunu söyleyen bazı kişiler, bâtinî anlayışla âyetlerin derinliklerinden bir şeyler çıkarma gayretiyle hükümler ortaya koymaya çalışırlarken, bazıları da zâhiri anlayışla, âyet kelimelerinin dış görünüşüne göre te'viller yaparak bunları amaçları için kaynak göstermektedirler.

Bu amaçla kullanılan âyetlerin büyük çoğunluğu Mekke döneminde inen âyetlerdir. Öncelikle imânî esasların yerleştirilmeye çalışıldığı, ameli teşrîin henüz bildirilmeye ve uygulamaya başlanmadığı bir dönemde gelmiş olan âyetleri, sanki öncelikli olarak mûsikî, oyun ve eğlencenin kaldırılması yok edilmesi gerekiyormuş gibi bu hususlara hasretmeye çalışmaktadırlar. Henüz, orucun ve zekâtın farz kılınmadığı, içki, kumar ve zinânın haramlığına dair âyetlerin gelmediği bir zamanda, İslâm ve insanlık için en tehlikeli ve evleviyetle terk edilmesi gereken şeyler bunarmış gibi gösterilmesi ve yorumlar yapılması ne bilimsel ne de tarihsel gerçeklerle uyuşmamaktadır.

Âyetlerin iniş sebeplerine baktığımız zaman ve ilk dönemde yaşamış müfessirlerin açıklamalarını

okuduğumuz zaman, bu âyetlerden nasıl böyle anlamlar çıkarmışlar şaşmamak mümkün değildir. Ne yazık ki sonradan gelen bazı müfessirler de bu aslı esaslı olmayan te'villeri kitaplarına almışlar, bu asılsız yorumları takviye etmek için de hadis diye ne kadar yalan ve uydurma haber varsa, adeta Hz. Peygamber'e iftira ederek bu âyetlerin yorumlarında kullanmışlardır. Çalışma programı itibariyle önce bu konularda geçen hadisleri değişik çalışmalarla birer birer ele almış olmamızın bizlere sağladığı avantajlar olmuştur. Bir kısmı merfû hadis denilen ve sahabenin kendi görüşü olan, bir kısmı Hz. Peygamberin uygulamalarına ters olan ve senet itibariyle maktu olan ve Hz. Peygambere ulaşmayan, bir kısmı da hem mâna ve hem de lafız itibariyle İslâm Tarihi gerçekleriyle bağdaşmayan bir sürü asılsız ve yalan haberler hadis diye nakledilmiştir. Bunları birer birer araştırmış ve onların kaynaklarını da özel olarak başka bir çalışmamızda ortaya koymuşuzdur.

Fıkıh, Hadis, Tefsir kitaplarına de geçmiş olan bu asılsız rivâyetlerle haram gibi önemli konularda hükümler verilmiş ve insanlara bunlarla yön verilmek istenmiştir. Eyüp (a.s.)'ın Allah'ın emriyle ayağını yere vurup yerden su çıkmasına vesile olması ve bu çıkan sudan şifa bulması konusu bile hiç alâkası olmayan oyun ve horonun cevazına kaynak diye ortaya konulmuştur. Oyun, horon, eğlence gibi dünyevi sevinç ve hazlar için yapılan bu etkinlikler yerine, zamanına ve yapanına göre mübâh işlerdendir.

Bunlar için bir delil aramaya gerek yoktur. Ancak bunları amaçlarının dışında kullananlar sorumlu olur.

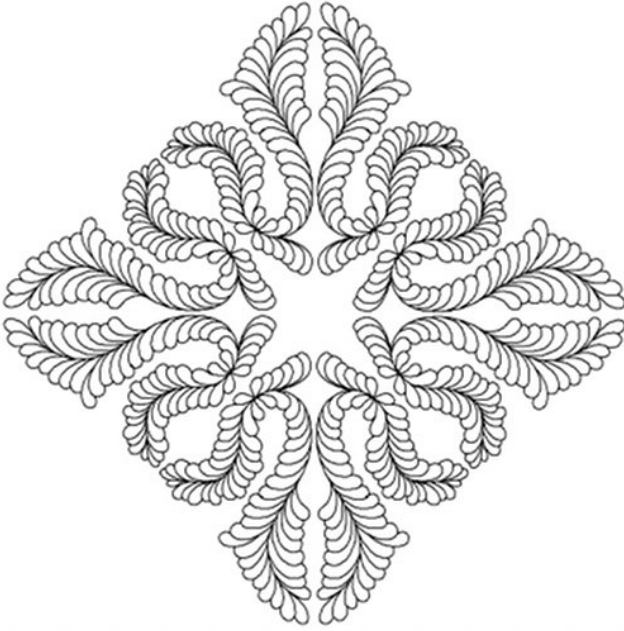
Günlük hayatta beğendiğimiz icraatlar karşısında iltifatımızı göstermek için kullandığımız alkış ve yine sesimizi duyuramadığımız zaman kullandığımız ıslık gibi fiilleri, Kâfirlerin Peygamberimizin namazını protesto etmek için yaptıkları uygulamalarla karşılaştırarak reddeden ve bunları haram diye insanlara kabul ettirmeye çalışan kişiler vardır. Senenin veya haftanın bazı günlerini, bazı hayvanları ve bazı insanları uğursuz saymak gibi birçok hurafe de sanki dinin aslından gibi gösterilmektedir.

*“Biz yeri göğü ve arasındakileri oyun olsun diye yaratmadık.”*² Âyetini, Allah gökte ve yerde oynayan bir şey yaratmamıştır diye yorumlayıp güya bununla oyun oynamanın haram olduğu fetvasını verenler olmuştur. Okuma ve araştırma oranı çok düşük olduğu için bunları merak edip, gerçeğini öğrenmek için zahmet edip araştıran veya bilenlere soran da maalesef çok azdır. Âyetlerde geçen gülmek ağlamak kelimelerinin de işin aslını anlamadan yorumlandığını görüyoruz. Kısaca her hal ü kârda bütün imkânlar ve mutluluk vesilesi bazı fırsatlar da

² El-Enbiyâ: 21/16. Bu Sûre de Mekke döneminde inmiştir. 112 âyettir. “Enbiyâ” peygamberler demektir. Sûre, temel konu olarak peygamberlerden, onların tevhîd davası uğrunda verdikleri mücadelelerden bahsettiği için bu adı almıştır. Bkz. *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Haz. Doç. Dr. Halil Altuntaş, Dr. Muzaffër Şahin, Ankara 2006, Enbiyâ Sûresi, Baş not, s. 321.

Müslümanların ağlamaları, üzülmeleri, dünyada mutsuz olmaları için bir fırsat olarak değerlendirilmiş ve öyle gösterilmiştir. Hâlbuki iyi çalışabilmek, huzurla ibadet edebilmek, kendini din işlerine vermek sakin ve huzurlu kalbi, dinlenmiş bir bedeni ve rûhu gerektirir. Bedenî sağlığı için gerekli gıdaları almayan, ona gerekli istirahatı vermeyen, rûhu için gerekli olan meşru hazları tattırmayan bir insan nasıl görevlerini yapabilir ve nasıl mutlu olabilir ki? Müslümanlara söylenen sözleri ve emirleri üzerimize almamışız, kâfirlere hitaben söylenilenleri de bize söylenmiş gibi kabul etmişiz, bu ne gaflettir. Yoksa Kur'ân'ı doğru okuyup anlayacağımız vakit hâlâ gelmedi mi? Ümmeti olduğunu gururla söylediğimiz Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'i gerektiği şekilde anlayabileceğimiz vakit gelmedi mi? Ne zaman ve nasıl anlayacağız? Elimizde gayet muhkem, açık ve net kaynaklarımız varken bir rehber ve mürşid mi arayalım, Kur'ân-ı Kerim gibi bir rehber, Hz. Muhammed gibi bir mürşid var iken?

İşte bu duygu ve düşüncelerle çalışmamızın bütün okurlarımıza ve bu konuda araştırma yapmak isteyenlere faydalı olmasını bekliyoruz. Yazdığımız ve söylediklerimizin öncelikle kendi gönlümüzde ve okuyucularımızda güzel ufuklar açmasını, sonra da dünya ve âhiret saadet ve selâmetini kazanabilmemize vesile olmasını en samimi dua ve niyazlarımızla arzu ediyoruz. Selâm Allah'a tabi olanlar üzerine olsun.

GENEL İNDEKS

A	<p>Abdulkadir Şener, 13 Abdullah b. Ez-Zübağrî es-Sehmî, 98 Abdullah b. Revâha, 100, 101 Ahmet Hamdi Akseki, 5, 13, 16 Âkil, 4 Ali b. Ebî Tâlib, 60 Amru'bni Abdillâh, 100 Ankaravî, 28, 29, 39, 40, 46, 91 Antere, 74 Atâ', 41</p>	<p>Cebrâil, 53 Cumhûr fakihler, 13, 15 Cüneyd-i Bağdâdî, 46 Cüveyriye, 19</p>
B	<p>Bâliğ, 4 Bayram Akdoğan, 96 Bayrâmiyye, 39 Bedir, 74 Beni Abdi'd-Dâr İbn Kusayy, 73 Beni Sakîfe, 100 Beni Seleme b. Hesm, 101 Beydavî, 13 Beyt-i Haram, 74 Beytullah, 34, 35 Bi-zâtihi haram, 14</p>	<p>D</p> <p>Dahhâk, 34, 80, 81, 85, 97, 102 Dâvud (a.s.), 42, 43, 44 Davul, 39 Def, 39 Delil-i kat'î, 13, 14, 15 Delil-i zannî, 13, 14, 15 Dihye, 62, Düdük, 39</p>
C	<p>Câferu's-Sâdık, 94 Câiz, 5</p>	<p>E</p> <p>Ebû Câfer, 30, 32, 36, 101 Ebû Süfyan b. Abdü'l-Muttalib, 98 Ebû Ubeyde, 74 Ebû Zehra, 7, 8, 13, 14, 15 Eğlence, 1, 3, 4, 26, 47, 66, 76 Emir, 4 Enstrüman çalmak, 37 Esbâb-ı nüzûl, 3 Eyyûb (a.s.), 56, 57 Ezdî, 29, 32, 34, 36, 38, 41, 43, 45, 47, 50, 54, 56, 58, 60, 62, 68, 71, 72, 74, 79, 83,84, 92, 93, 95, 100 Ezvâc-ı Tâhirât, 18</p>

<p>F Fakihler, 13 Ferhat Koca, 5, 13, 15 Fıkıh, 13</p> <p>G Galata Mevlevihânesi, 39, 40</p> <p>H Haber-i âhâd, 13, 15 Hadd, 16 Halil Altuntaş, 61, 68, 73, 80, 86, 87, 92 Halvetiyye, 39 Hanefiler, 11, 14 Harâm li-gayrihî, 14 Haram, 8, 12, 13, 14, 65 Harun (a.s.), 87, 88 Hasan b. Sâbit, 100, 101 Hasan Basri Çantay, 54 Hasenü'l-Basri, 38, 41, 54, 74, 90, 95 Helâl, 5, 13 Hümeyratü'bnü Ebî Vehb el-Mahzumî, 99 Hz. Âişe, 18, 19 Hz. Hafsa, 18, 20, 21 Hz. Ömer, 92 Hz. Safiyye, 18 Hz. Sevde, 18</p>	<p>İ Î'lâ ve Tahyîr, 18 İbn Abbas, 41, 66, 74, 81, 90, 97, 100, 102 İbn Bahr, 74 İbn Cübeyr, 95 İbn Cüreyc, 85 İbn Hümâm, 11 İbn Mes'ud, 66, 90 İbn Ömer, 73, 74 İbn Revâha, 100 İbn Zeyd, 74, 90, 98, 101, 102 İbrahim en-Neha'î, 11, 38 İcma', XV İkrime, 97 İrfan Aycan, 25 İsfendiyar, 88, 89 İslâm Tarihi, 1, 2 İsrâfil, 53</p> <p>K Ka'b b. Mâlik, 100, 101 Ka'b b. Züheyr, 100 Kâbe, 35, 73, 75, 77 Kâmil Miras, 19, 20 Kanadî, 43, 57 Kasım b. Muhammed, 90 Katâde, 41, 74, 83, 91, 94, 102 Katl, 16 Kazf, 16 Kelbî, 82, 102</p>
---	--

Kurtubî, 28, 30, 32, 37, 39,
47, 55, 56, 59, 60, 72, 77, 80,
85, 88, 90, 91, 93, 94, 97,
100, 102
Kütüb-i Sitte, 2

L

La'b,
Lağv, 28
Lehv, 41, 60
Lehve'l-hadîs, 88
Lokmân (.a.s.), 95

M

Mâlik b. ed-Dayf, 71
Mâverdî, 34, 36, 38, 50, 55,
75, 77, 81, 93, 94, 95, 102
Mecelle, 17
Medine, 70, 86
Megafir, 19
Mekke, 80, 86, 87, 95
Mekrûh, 8, 10, 11
Meşhur olmayan delil, 13
Mevlâna, 39
Meymune, 19
Mîkâil, 53
Mizmâr, 81
Muhammed (s.a.v.), 58,
69, 71, 75
Mukatil b. Süleyman, 41,
73, 84, 87, 89, 102

Musa (a.s.), 70, 71, 87
Mûsikî sanatı, 3
Mûsikî, 1, 3, 4, 26, 66, 76
Mutlak, 5
Mutarrif, 91
Muzaffer Şahin, 61, 68, 73,
80, 86, 87, 92
Mübâh, 5, 7
Mücâhid (r.a.), 41, 66, 74, 80,
90, 102
Müberred, 94
Mükâ, 74
Mükellef, 4, 5, 12
Mükellefin işleri, 4
Müşâfi' b. Abdi Menâf, 99
Mütevâtir delil, 13
Müttefekun aleyh hadis, 15,
17
Müzik âletleri, 3
Müzisyenler, 3

N

Nadr b. Hâris, 88, 89
Nakkaş, 93
Nas, XV
Nehiy, 4
Ney, 39
Nakkâre, 40

O

Oyun, 1, 3, 4, 26, 47, 66, 76

<p>Ö Ömer b. el-Hattâb, 71</p> <p>R Rüstem, 88, 89</p> <p>S Sadrüşşerîa, 14 Saîd b. Cübeyr, 74 Sâmid, 97 Savt, 96 Sebeb-i nüzul, XV, 26, 44 Selâhattin Eroğlu, 8, 11 Setrü'l-avret, 33 Süddî, 74 Süfyânü's-Sevrî, 94 Süleyman b. Erkam, 94 Süleyman Uludağ, 97</p> <p>Ş Şâri', 5, 12, 13, 21</p> <p>T Ta'zir, 16 Taberî, 30, 34, 35, 36, 45, 50, 58, 62, 80, 83, 85, 90, 97, 98, 102 Tahrîm, 14 Tâvûs, 41 Tevrat, 71</p>	<p>U Ubeydullah b. Süleyman, 34 Ukbe b. Ebî Hamza, 41 Umeyru'l-Cumhî, 99 Urfut ağacı, 20</p> <p>Ü Ümmü Habibe, 18 Ümmü Seleme, 18</p> <p>V Vâhidî, 27, 35, 73, 89, 90</p> <p>Y Yezîd b. Ebî Hubeyb, 93</p> <p>Z Zannî delil, 13 Zebîdî, 19 Zebûr, 42, 43, 44 Zemaşşerî, 28, 34, 41, 43, 45, 48, 50, 51, 52, 55, 57, 69, 75, 77, 80, 85, 88, 89, 90, 93, 97 Zeydan, 5, 14 Zeyneb binti Cahş , 18, 19, 20 Zina, 16 Zinet, 33, 34 Zuhayli, 5, 12, 13</p>
---	--

KAYNAKLAR

Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, pub. By Al-Maktab Al-Islaami, (6 vols.) Beirut 1398 H. / 1978.

AKDOĞAN, Bayram; *Mevlevîliğin Din Anlayışında Mûsikî (Huccetu's-Semâ' Risâlesi)*, Bilge Ajans ve Matbaası, Basılmış Y. Lisans Tezi, Ankara 2009.

AKDOĞAN, Bayram; “Hüccetu's-Semâ' Adlı Mûsikî Risâlesi ve Ankaravî İsmail b. Ahmed'in Mûsikî Anlayışı”, A.Ü.İ.F. Dergisi, Ankara 1996, C. XXXV, s. 477-505.

AKDOĞAN, Bayram; “Bazı Âyet ve Hadisler Doğrultusunda, İslâm Açısından Mûsikî Sanatının Değerlendirilmesi”, A.Ü.İ.F. Dergisi, c. XXXIX, s. 379-392.

AKDOĞAN, Bayram, *Türk Din Mûsikîsi Dersleri*, Bilge Ajans ve Matbaası, Ankara 2010.

AKSEKİ, A.Hamdi, *İslâm Dini, İtikati İbadet ve Ahlâk*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1976.

el-AMÂDÎ, Muhammed b. Muhammed; *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kur'âni'l-Kerîm (Tefsir-u Ebi's-Suûd)*, Kahire, Tarihsiz.

el-ANKARAVÎ, İsmâil b. Ahmed er-Rusûhî; *Hüccetu's-Semâ'*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa K. 255/2.

AYCAN, İrfan; "İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. XXXVIII. s. 155-193.

el-BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmâil b. İbrahim Ebû Abdillâh; *Târîhu'l-Kebîr*, Neşreden: Dâru'l-Fikr, Tahkîk: Es-Seyyid Hâşim en-Nedvî, cüz. 8.

ÇANTAY, Hasan Basri; *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. I-III, İstanbul 1972.

ed-DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdillâh b. Abdirrahmân b. El-Fadl; *es-Sünenu'd_Dârimî*, c. I- II, Beyrut, Tarihsiz.

Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hümâm es-San'ânî, *el-Musannef*, Tahkîk: Hubeyb b. Er-Rahmân el-A'zamî, 2. Baskı, (I-XI), Beyrut 1403.

Ebû Dâvud Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî; *Sünen-i Ebî Dâvud*, c. I- IV, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, Tarihsiz.

EBÛ ZEHRÂ, Muhammed, *İslâm Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usûlü)*, Çev. Abdulkadir Şener, Ank. Ün. Basımevi, Ankara 1973.

EROĞLU, Selahaddin, “Mekruh”, İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi, A.Ü.İ.F., İslâm İlimleri Enstitüsü Yayınları, Sayı: 5, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1982.

el-EZDÎ, Ebu'l-Hasen Mukatil b. Süleyman b. Beşîr el-Belhî (v. H. 150), *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, Tahkîk: Abdullah Mahmut Şehhâte, Neşr: Dâru İhyâi't-Türâs, 1. Bsk., Beyrut H. 1423.

el-FETTENÎ, Muhammed Tâhir b. Ali el-Hindî; *Tezkiretu'l-Mevzûât*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1399.

el-FARUKÎ, Luis Lamia, *İslâm'a Göre Müzik ve Müzisyenler*, Çev: Ü. Taha Yardım, Akabe Yayınları, İstanbul 1985.

el-GAZZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed; *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Terc. Ahmed Serdaroğlu, c. I-IV, Bedir Yayınları, İstanbul 1973.

el-İRÂKÎ, Zeynu'd-Dîn Ebi'l-Fadl Abdirrahîm b. El-Huseyn; *el-Muğnî an Hamli'l-Esfâri fî Tahrîci mâ fi'l-İhyâi Mine'l-Ahbâr*, c. I- V, Beyrut, Tarihsiz.

İBN EBÎ ŞEYBE, *el-Musannef*, Tahkîk: Kemal Yusuf el-Hût, (I-VII), Riyat 1409.

İBN HAZM, el-Endülüsî; *Risâletun fi'l-Ginâi'l-Mülehhî e Mübâhun huve em Mahzûrun?*, Cüz':1, Bahs: 3, Tahkîk: Dr. İhsan Abbas, 2. Baskı, Beyrut 1987.

İbn Mâce, (Ebû Abdillâh) Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni; *Sünen-i İbn Mâce*, c. I- II, M.F.A. Bâki neşri, Beyrut 1975.

İBNÜ'L-HÜMÂM, Kemâleddin, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1. Bsk., (I-VIII c.), Bulak-Mısır H. 1315-1318.

İBN MANZÛR, Ebu'l-Fadl Cemâleddin Muhammed b. Mukarrem, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut M.1968/H. 1388, c. XV, s. 136.

el-Mu'cemü'l-Arabî el-Esâsî, Haz. Heyet: Larousse, Alecso 1989.

İBN NÜCEYM, Zeynu'l-Abidin b. İbrahim; *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, Mısır 1322.

İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kübra'*, (I-VIII), Beyrut, Tarihsiz.

el-KANADÎ, Abu Bilal Mustafa; *The Islamic Ruling on Music and Singing in Llight of The Quraan*, Saudi Arabia 1991.

Kâtip Çelebi, *Mizânu'l-Hakk fî İhtiyâri'l-Ehakk*, Haz. Orhan Şaik Gökyay, MEB, İstanbul 1972.

KOCA, Ferhat, “Fıkıhta Harâm”, *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, c. XVI.

KOCA, Ferhat, “Fıkıh'da Helâl”, *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1998, c. XVII.

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, Haz. Heyet, TDV Yayınları, No: 86

Kur'ân-ı Kerîm Meâli, Haz. Doç. Dr. Halil Altuntaş, Dr. Muzaffer Şahin, Ankara 2006.

el-KURTUBÎ, Ebû Abdillâh bin Ahmed el-Ansârî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Tahkîk: Ahmed el-Birdûnî ve İbrahim Atfîş, Neşr: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 2. Bsk, (20 cüz), Kahire H. 1384/ /M. 1964.

Köksal, M. Âsım; *İslâm Tarihi*, Şamil Yay., (I-XI), İstanbul, Tarihsiz.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh; *el-Muvatta'*, Dâru İhyâi'l-Kütüb'l-Arabiyye, c. I- II, Beyrut, Tarihsiz.

el-MÂVERDÎ, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdâdî, *En-Nüketü ve'l-Uyûn*, Tahkîk: Es-Seyyid İbn Abdu'l-

- Maksûd b. Abdi'r-Rahîm, Neşr: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (6 cilt), Lübnan-Beyrut, Tsz.
- Mevlânâ Şiblî, *Asr-ı Saadet*, Terc: Ömer Rıza Doğrul, (1-5 cilt), Toker Matbaası, İstanbul 1973.
- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyn b. El-Haccâc; *Sahihu Müslim*, c. I-V, Beyrut, Tarihsiz.
- en-NESÂÎ, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî; *es-Sünen*, (8 cüz), Beyrut, Tarihsiz.
- es-SAHÂVÎ, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman; *el-Makâsidu'l-Hasene*, Mısır 1956.
- Es-Suyûfî, Celâleddin Abdurrahman; *el-Câmiu's-Sağîr fi Ehâdisi'l-Beşîri'n-Nezîr*, c. I- II, Mısır 1954.
- eş-ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylu'l-Evtâr min Ehâdis-i Seyyidi'l-Ahyâr Şerhu Münteka'l-Ahbâr*, İdâretu't-Tibâati'l- Müniriyye, (9 Cilt), Beyrut, Tarihsiz.
- et-TABERÎ, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Ğâlib el-Âmulî, Ebû Câfer, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vili'l-Kur'ân*, Tahkîk: Ahmed Muhammed Şâkir, (24 cüz), Neşr: Müessesetü'r-Risâle, 1. Bsk., ysz., H. 1420/2000.
- Et-Tirmizî, (Ebû İsa) Muhammed b. İsa b. Sevre; *Sünenu't-Tirmizî*, c. I- V, Beyrut, Tarihsiz.

Et-Tirmizî, (Ebû İsa) Muhammed b. İsa b. Sevre; *Şemâil-i Şerîf*, Terc. Ve şerh: Hüsameddin en-Nakşibendî, İstanbul 1976.

ULUDAĞ, Süleyman; *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ'*, 2. Baskı, Bursa 1992.

el-VÂHİDÎ, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali en-Nisâbü'rî eş-Şâfîî (v. 468), *Esbâbu Nuzûli'l-Kur'ân*, Tahkîk: İsmâ b. Abdu'l-Muhsin el-Humeydân, Neşr: Dâru'l-İslâh ed-Dimâm, 2. Bsk., Ysz., H. 1412 / 1992.

YAZIR, Elmalılı Hamdi; *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Yayınevi, c. I- IX, İstanbul, Tarihsiz.

ez-ZEMAŞERÎ, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Amr b. Ahmed, Cârullah (v. H. 538), *El-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzil*, 3. Bsk., (c. I-IV), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut H.1407.

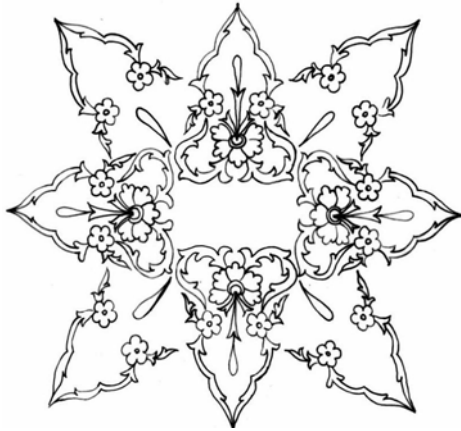
ez-ZEMAŞERÎ, Cârullah Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâik-i Gavâmizi't-Tenzil ve Uyûnu'l-Ekâvili fî Vucûhi't-Tenzil*, (c. I-IV), Beyrut, Tarihsiz.

ez-ZEBÎDÎ, Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtif, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, ve Şerhi*, Terc. Ve Şerh: Kâmil Miras, 3.

Bsk., (1-13 cilt), Emel Matbaacılık Sanayi, Ankara 1975.

ZEYDAN, Abdulkerim, *El-Vecîz fî Usûli'l-Fıkh*, El-Mektebetü'l-İslâmî, Ofset Bsk., İstanbul 1979.

ez-ZUHAYLÎ, Muhammed Mustafa, *El-Vecîz fî Usûli'l-Fıkhî'l-İslâmî*, Neşr: Dâru'l-Hayr li't-Tibâti ve'n-Neşri ve't-Tevzîğ, (2 cilt), Dimeşk H. 1427/ M. 2006.

YAZARIN YAYIMLANMIŞ DİĞER KİTAPLARI

- 1- *Mevlevîlik ve Mûsiki (Er-Risâletü't-Tenzîhiyye Fî Şe'ni'l-Mevleviyye)*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2009.
- 2- *Mevlevîliğin Din Anlayışında Mûsikî (Huccetü's-Semâ')*, Bilge Ajans ve Matbaası, Ankara, 2009.
- 3- *Fethullah Şirvânî ve Mûsikî Risâlesi (Mecelletun Fi'l-Mûsîka)*, Bilge Ajans ve Matbaası, Ankara, 2009.
- 4- *Türk Din Mûsikîsi Dersleri*, Bilge Ajans ve Matbaası, Ankara, 2010.
- 5- *Örneklerle Türk Mûsikîsinde Formlar*, Bilge Ajans ve Matbaası, Ankara, 2010.
- 6- *Kaynaşlı'lı Camcı Hacı Hâfız Ali Akdoğan Hoca Efendi'nin Hayatı, Eserleri, Tasavvuf Anlayışı ve Mûsikîşinaslığı*, Bilge Ajans ve Matbaası, Ankara, 2012.
- 7- *Sanat'ın Kitabı*, Mans Medya Yapım Ltd. Şti., Ankara, 2014.
- 8- *Dîni Mûsikî*, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Ders Kitabı, 1. Bsk. Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, Ankara 2017.
- 9- *Mûsikî İle İlgili Kırk Hadis ve Şerhi*, Mans Medya Yapım Ltd. Şti., Ankara, 2017.
- 10- *Mûsikî, Oyun Ve Eğlence İle İlgili Olduğu İddi Edilen Kur'ân Âyetleri Ve Tefsirleri*, Mans Medya Yapım Ltd. Şti., Ankara, 2017.

Yayımları isteme adresi ve İletişim:

Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

06500 Beşevler / ANKARA

E-mail: akdogan@divinity.ankara.edu.tr

URL: www.bayramakdogan.com

Fakülte Tel : (0312) 212 68 00 / 1278

Mobil : 0546 233 90 90